

Український літопис

культура і освіта

д.В.Омчурова-50

ОСЕРЕДОК УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ Й ОСВИТИ

Д. ФІЛОМЕЛЯ

УКРАЇНСЬКИЙ ЛІТОПІС

а б о

КАЛЕНДАР ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ

Дар Читальні
„ПРОСВІТА”
Вінніпег, Канада

ВІННІПЕГ

1950

Накладом Осередку УКО й Української Національної Видавничої Спілки

ПЕРЕДМОВА

“Український Літопис” або “Календар історичних подій” в такім обсягові виходить уперше. Це видання викликано потребою дати короткий огляд найважливіших історичних дат з української історії, культури і найближчих подій із визвольної боротьби. Правда, майже в кожному календарі на кожний новий рік такі історичні дати подаються. Але вони такі короткі й їх так мало, що читача, що хотів би знати більше, вони не задовольняють. Читач чи кожна українська людина потребує не тільки пригадати саму історичну подію, але пізнати про ню більше. Щоб задовольнити й таку цікавість і навіть допитливість читача, і подається й короткий виклад події, що міг би промовити не тільки до його розуму, але й до уяви та навіть і до його серця. Тому до деяких дат подаються й вірші знаного поета, що спонукають читача ту подію й пережити, учутись у висловлене і тим глибше збагнути його суть.

Автор “Літопису” Д. Філомея. Він прислав свій твір із Західної Німеччини до Осередку Української Культури й Освіти в Вінніпегу. Д. Філомея — знаний як науковець і культурний діяч. Його праця була подана до Осередку УКО, хоч у календарнім порядку, але в незредагованім вигляді з низкою додатків. Така невикінченість пояснюється тим, що праця писалась в таборових обставинах без необхідних джерел під руками. Тому треба було її конче зредагувати й привести в систему. Осередок Української Культури й Освіти доручив цю працю проф. Л. Білецькому, який за згодою автора і приступив до її зредагування. Л. Білецький не тільки її зредагував, але в значній кількості дат і пояснень її доповнив.

Редакція і сам автор свідомі того, що цей “Календар” є далеко не повний, далеко не вичерпує всього матеріалу з української історії й культури. Але відсутність потрібних джерел, з яких можна би було встановити точні дати про події чи про життя й діяльність осіб, або про їх народження і смерть не дала можливості його поширити, тим більше вичерпно викінчити. Тому Редакція просить читачів взяти в увагу й ці технічні труднощі. Праця автора “Календаря була тяжка й відповідальна, бо вимагала докладного і скрупулятного пошукування за точними датами і їх поясненнями. А в еміграційних умовах позитивні наслідки шукань нелегко осягаються. З огляду на це Осередок Української Культури й Освіти вдячний авторові за ту працю, що він перевів, і пускає твір його в люди з надією, що він принесе читачеві велику користь і стане допоміжною підручною книгою для кожного українця. З такою думкою Редакція подає цей твір українським читачам в тій

свідомості, що він дає читачеві багато інформації про наше рідне мі-
нуле, про яке з такою любов'ю написав Д. Філомеля.

Редакція сподівається, що, в наслідок доброзичливої критики
й дальших доповнень, пороблених самим автором, вона зможе видати
цей "Календаріум" другим виданням у значно поширенім і доповненім
вигляді.

РЕДАКЦІЯ.

15. листопада 1949.

Вінніпег.

СІЧЕНЬ

3. 1. 1868. Народився поет Микола Чернявський (по ст. ст. 22. XII. 1867). Виступивши на літературну ниву року 1895, він написав чимало поезій та оповідань. Вдачу мав він тиху, спокійну, але щиро співчував борцям за волю і навіть присвятив їм гарного вірша.

Борцям

Я не бачив вас у вічі
ніколи вас не чув,
Але серцем і думками
З вами всюди й завше був.
З вами був я не як рівня,
Не товариш бойовий,
А як брат ваш, брат підбитий,
Та душею ще живий.
Бо я зріс і жив у п'їтмі,
Все життя я жив у ній,
І зів'яв я, і знесилів
У проклятій п'їтмі тій!

І не можу я боротись . . .
Тільки можу я співать,
Можу щиро словом правди
Справді смілих прославлять.
Вам спліта такії лаври
Наша збурена доба,
Бо то ви у ній зробили
Громадянина з раба.
Так прийміть же і од мене
Од співця, борці, привіт:
Хай живе народня воля!
Хай скориться їй весь світ! . . .

3. 1. 1871. Народився український вчений-орієнталіст, світової слави знавець східних мов, академік Агатангел Кримський (ст. ст. 22. XII. 1870 р.). Але вславився Кримський не тільки, як науковий діяч, а й як письменник. Його перу належить чимало поезій (збірка "Пальмове гілля"), оповідань і одна повість "Андрій Лаговський", в яких він виявив себе добрим майстром і щирим патріотом своєї Батьківщини.

"Мій краю, за тебе прийнять не лякаюсь
Найгіршого лиха.
Бо всякеє горе, недоля, скорбота —
Тепер мені втіха" . . . —

3. 1. 1919. Націснальна Рада ЗУНР (Галичини) ухвалила в Станіславові, що ЗУНР має з'єднатися з УНР (Великою Україною), створити автономну Західну Область Української Народньої Республіки — ЗОУНР.

5. 1. 1585. Заложено Ставропільське Братство у Львові, яке довгий час стояло на сторожі національних прав свого народу.

5. 1. 1935. Від руки невблаганного ката, засуджений (див. 15—18. XII. 1934) інквізіційним судом НКВД-ГПУ, безвинно загинув молодий український поет Олекса Влизько (нар. 1908), що виявив був могутній дар справжнього поета, хоча був глухо-німий.

Повний оптимізму й віри у майбутнє він писав:

Щодня, щомісяця, щороку
ростем нестримано зза хмар,
а дні ідуть крицевим кроком,
перегортають календар . . .

Загинув, не вспівши розцвісти, як і багато інших, хоча був обійдений природою, з великої любови до України.

Року 1929 в журналі "Літературний Ярмарок" М. Хвильового, Олекса Влизько писав про себе:

І куди
іду,
куди несу
серце —
безмежне
повне сонцем?
Навряд, чи мечедзвонним
календонцем
пісенну
Осіянову
красу!

А ось уривок, що змальовує життя поета в умовах "райського" режиму:

Мого термометру чим раз дрібніла скаля, вперед мене рогатки не пускали,
Мене з'їдав мовчання чортів гріх, назад — мені вже не було доріг . . .

6. 1. 1742. Помер на еміграції Пилип Орлик, що після смерти гетьмана Ів. Мазепи, був обраний гетьманом України.

6. 1. 1846. У Києві засновано Кирило-Методіївське Братство. Це Братство виступило проти московського деспотизму і кріпатства за вільну українську державу у вільнім союзі всіх слов'янських держав. До Кирило-Методіївського Братства належали українські політики, вчені й письменники, як Т. Шевченко, М. Костомарів, П. Куліш, М. Гулак, В. Білозерський і інші. Організоване Братство було на засадах християнської філософії, Біблії, як революційне національно-політичне товариство. Воно мало свій Статут й Деклярацію прав української нації під назвою "Закон Божий" або "Книги Битія Українського Народу". Р. 1847. по доносу Андр. Петрова, студента-москаля Братство було викрите московською владою, і всі члени його були тяжко покарані.

6. 1. 1834. У селі Хомутицях коло Бердичова на Поділлі у сім'ї священика о. Василя народився виатний український поет і сатирик Степан Руданський. Вищу освіту здобув він у Петербурзі в Військово-Медичній Академії. Вчився бідуючи, що яскраво відбито в його вірші "Студент", в якому крізь зовнішньо бадьорий музичний ритм та жартівливі вислови, чується гіркота і сум.

С т у д е н т

В славнім місті Петербурзі
Недалеко від Неві
Із болота виглядає
Хата бідної вдови.
Стара хата зо вдовою
Почорніла, похилилась

Разом вік свій віджила,
І в болото увійшла.
Увійшла по самі вікна . . .
В ганку — сходи до сіней,
В сінях на бік похилились
Двоє скривлених дверей . . .

І направо — старій бабі
 Смерть підписує патент,
 А наліво — без копійки
 Б'ється з нуждою студент.
 Зима люта. Вітер свище;
 Сніг по вікнах брязкотить,
 Мороз душу обіймає,
 Мороз тіло каменить.
 А у хаті, на постелі,
 У сурдуті і плащу
 Сидить студент медицини
 Другий місяць без борщу.

І живіт, як гріб, запався,
 Облізає голова
 І остання догорає
 Його свічка лойова.
 І сидить він, поглядає
 На похилену стіну
 Під стіною лежить череп, —
 Нема й кришки тютюну.
 І стіна кругом чорніє . . .
 Тільки лаяють павуки,
 Тільки сумно виглядають
 Із шкалубин прусаки

Ст. Руданський визначався своїми ліричними поезіями, серед яких найбільшої популярності здобули: “Гей бики!” і “Повій, вітре, на Україну!”; поемами, а особливо своїми т. зв. “співомовками”, що й до сьогодні залюбки читаються. Крім того, Ст. Руданський переспівав народнім віршем епопею Гомера “Іліяду” й “Енеїду” Вергілія. Понад усе любив свою рідну мову. “Заказують мені мою рідну мову, писав поет. Заказує батько. Але в мене був прадід і прапрадід; вони мені не забороняли. Не слухає батько моєї мови, — за те мене по смерті послухає чотирнадцять мільонів (тоді було стільки) моїх одномовців”. “Співомовки” С. Руданського виявили увесь гумор поета й легку сатиру на негативні боки життя людей.

Захворівши на сухоти, Руданський помер 25. IV. 1873 р. у Ялті (в Криму), де працював лікарем.

10. 1. 1826. Початок повстання в Україні, Чернігівського полку.

11. 1. 1647. Помер Петро Могила, митрополит Київський, визначний український діяч тих часів, що підніс у Києві на високий щабель Академію, названу на його честь Могилянською.

11. 1. 1888. Помер у Чернівцях на Буковині поет Осип Юрій Федькович (народ. 1834 р.; справжнє прізвище: Гординський), прозваний “буковинським солов'єм”. Гуцул по матері, він сильно любив свою Гуцульщину й віддав їй увесь свій поетичний таланти. Але не забував і так само любив Україну. Писав він ліричні поезії, балади, поеми, переспівував псалми. Крім того, гуцульською говіркою писав дуже гарні оповідання: “Люба-згуба”, “Три як рідні брати” й ін. Писав трагедії, “Довбуш”, “Богдан Хмельницький”. Перекладав драматичні твори англійського письменника Шекспіра. В українській літературі займає визначне місце, як мистець поетичного слова.

Отут я, брате мій, родився,
 Отут діточий вік згуляв,
 Отут і плакав і молився
 І під могилу поховав,

Що було серцю до вподоби! . . .
 Отут і сам в студенім гробі
 Покладу бідну голов спати,
 І тут му Бога з неба ждати!

Цей вірш Федькович написав приятелеві, посилаючи йому фотографію (знимку) своєї рідної хаги.

11. 1. 1916. Помер талановитий письменник-сатирик Лесь Мартович. Добре знаючи селянське життя, він із співчуттям висвітлював

його в своїх творах, гостро висміюючи, разом з тим, усі негативні риси того селянського побуту.

Перший збірник його оповідань під назвою “Хитрий Панько” вийшов у 1900 р. Другий збірник — “Стрибожий дарунок” — у 1905 р. Року ж 1917, після його смерті, у Львові надруковано повість “Забобон”. (Див.: 12. III. 1871).

13. 1. 1906. Почала виходити у Києві перша в Наддніпрянщині щоденна українська газета — “Громадська Думка”.

14. 1. 1649. Урочистий в'їзд, словнений тріумфу, до Києва, столиці звільненої України. побідника під Жовтими Водами — гетьмана Богдана Хмельницького.

15. 1. 1921. Урочисте від'їзду “Просвіти” в Ужгороді, на Закарпатті.

18. 1. 1654. Переяславська умова Богдана Хмельницького, якою Україна з'єдналася з Московщиною “з тим, — каже Мих. Драгоманів, — щоб все ж таки надалі козаки в своїх справах управлялись радами й вибраними на них гетьманами та іншою старшиною”. Таким чином, за цією умовою Україна зберігала значну частину прав на самостійне існування. Московські царі, проте, підступно відбирали й нищили крок за кроком ці права і, кінець-кінцем, перетворили Україну на свою колонію, а український народ на своїх рабів. Цей день Шевченко вважав найтрагічнішим днем в історії України.

21. 1. 1803. Помер усунений в 1764 році з гетьманства гетьман Кирило Розумовський.

22. 1. 1861. Вийшло у Петербурзі з друкарні П. Куліша перше число славнозвісного в історії розвитку української культури журналу “Основа”. Мета цього журналу була: всебічне, докладне й критичне вивчення України, її минулого, тогочасного її стану й потреб. Редакція ставила собі завдання провадити пропаганду ідеї освіти народу його рідною мовою. Домагатися знесення кріпацтва. Захищати право народу та його літератури на самостійне існування; Боротися за національно-культурну єдність українського народу, розірваного штучними кордонами.

Участь у цьому журналі брали: П. Куліш, М. Костомарів, Т. Шевченко, Марко-Вовчок, В. Антонович, Т. Рильський, П. Житецький, П. Чубинський, Ол. Стороженко. Я. Шоголів та інші.

Наприкінці 1862 р. російська адміністрація припинила вихід “Основи”. (Див. далі: 30. VII. 1863).

22. 1. 1918. У Києві Центральна Рада проголосила свій Четвертий Універсал (закон) про самостійну незалежну Українську Народню Республіку. Цей день став днем найбільшого українського національно-державного свята.

“Народе України! Твоєю силою, волею, словом утворилась на Українській Землі вільна Українська Народня Республіка. Здійсни-

лася давня мрія батьків Твоїх, борців за волю і права робочого люду". . . . "Щоб повести свій край до ладу, творчої праці, закріплення революції й нашої волі, ми, Українська Центральна Рада, оповіщаємо всім громадянам України: Віднині Українська Народня Республіка стає самостійною, від нікого незалежною Державою Українського Народу. З усіма сусідніми державами, а саме: Росією, Польщею, Австрією, Румунією й іншими, ми бажаємо жити у згоді й приязні, але ніяка з них не може вмішуватися в життя самостійної Української Республіки. Власть у ній буде належати тільки до народу України. . . ."

(Із Четвертого Універсалу Укр. Центральної Ради).

Свято Державности

(22. січня, 1918)

Хвилює радісний майдан,
У золоті свята Софія
Угору вироста, як мрія,
І горду булаву Богдан
Простер в майбуття над юрбою.
Вже здійснено. Не мрія — чин!
І в зриві мідяному кінь
Зривається, немов до бою!
Лунає дзвонів віщий спів.
Серця й простори він колише.
І нагло мовкне. Нагло тиша,
І в ній на крилах голубів
Пливуть слова у безгоміння:
"Від нині Ти, Народу, знай,
Тобі увесь належить край,
Від нині вільна Україна!
Від моря Чорного, аж ген,
Де б'ють Дніпровії джерела,
Через степи, де вольні села

Всміхаються в вінках вишень,
Від синіх узбережжів Дону,
Далеко ген, до верховин,
Бездонних зворів полонин,
Нехай не буде вже кордону!
Народ і землі всі — одні,
Народні — право і закон,
Розбитий впав ворожий трон,
На свій здвигаєш Волю нині!
. . . . Знов дзвін мідяним серцем б'є,
Усім, усім ясніють лица,
Грушевський радісно сміється,
Навколо армія стає,
І враз гремить у небо: "Слава!" —
По двох невольничих віках!
І булаву Богдан простяг
Туди, де родиться Держава!

С. Орлюк

22. 1. 1919. За ухвалою Трудового Конгресу, Директорія проголосила злуку всіх українських земель, об'єднаних в УНР і в ЗУНР, та створення єдиної, соборної незалежної Української Народної Республіки. Державний акт про злуку цих українських земель прочитано в Києві на Софійському майдані, коло пам'ятника Богданові Хмельницькому, в присутності багатьох тисяч народу, військових частин, членів Трудового Коонгресу, делегацій від Галичини й Буковини та представників дипломатичного корпусу.

"В імени Української Народної Республіки проголошує Директорія всьому українському народові велику подію в історії нашої Української землі: Віднині зливаються в одно віками відділені одна від другої частини України — Галичина, Буковина, Закарпаття і Придніпрянська Україна в одну Велику Україну. Сповнилися відвічні мрії, для яких жили і за які вмирили найкращі сини України. Від нині є тільки одна незалежна Українська Народна Республіка. Віднині

український народ, звільнений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об'єднати всі зусилля своїх синів для створення нероздільної, незалежної Української Держави, на добро і щастя Українського Народу”.

22. Січня

Забилось серце чавунне в Софійськiм соборi,
I дзвони заграли рахманно у прозолоть ранку,
Замаяли з веж золотих прапори на свiтанку —
Iз веж золотих, де заснули знеможенi зорi,
Бурхливою повинню вийшов на вулицi Киiв.
Морем шапок i розливом козацьких жупанiв,
I скучерявлену скатерть старого майдану
Виткав стягами полкiв у барвисту кирею.
Хитнув булавою Хмельницький — самотний i гордий,
У зморшене плесо голiв, ворушке, кучеряве —
З тисяч грудей, наче сурми, нежданно заграло:
Слава Тобi, Україно, Ти вiльна й соборна!
Дзвiнким переливом мiськi сколихнулися площi
Вiд перевулкiв — по сивий Днiпро у долині . . .
Розплющили очi князi в кам'яних домовинах,
I в Лаврських печерах ченцiв ворухнулися мошi,
Янтарною кулею мiсяць над Києвом стану —
Вгорi над собором зависив сiблiсте намисто...
Скотилася з бань золотих сiбна зiрка на мiсто,
Щоб в кожному серцi горiти повiк полум'яно.

Лев Яцкевич

23. 1. 1667. Пiдписано Андрусiвську умову, за якою Україну роздерто на двi частини: Правобережна вiддана Польщi, Лiвобережна — Московщинi. День найбільшого національного смутку й ганьби.

23. 1. 1921. Трагiчно, вiд руки невідомого скритовбивцi, загинув (10. I. ст. ст.) Микола Дмитрович Лебiнтович, один iз визначних клясикiв української музики. Народився вiн на Подiллі. Змалку кохався в народнiх пiснях i знав їх безлiч. Чудово спивав. Органiзував оркестр i музичну школу в с. Чуковi. Росiйський уряд, проте, переслiдував його. Свою музичну дiяльнiсть вiн почав розгортати лише пiсля революцiї 1917 р., коли Україна, розiрвавши кайдани, стала вiдроджуватися.

Вiн складає пiдручник хорового мистецтва. Упорядковує i друкує обробленi ним збiрники народнiх пiсень. Всього опрацював близько 200 народнiх пiсень для хору. Найбiльш вiдомi з них: “Ой пряду, пряду...”, “Iзза гори кам'яної”, “Над рiчкою бережком”, “Козака несуть”, “Щедрик”, “Кант Божої Матерi Почаївської” й iншi. Почав писати оперу “Русалчин Великдень” та не закiнчив. Бандитська рука невідомого, що виконував таємне завдання большевикiв московських, знищила великого компонiста в момент розквiту його творчої дiяльностi... Україна передчасно втратила одного з найвiдатнiших своїх музичних талантив...

27. 1. 1790. На Київщині у м. Городищі в сім'ї священника о. Петра народився письменник Петро Гулак-Артемовський. Вчився в Київській Духовній Академії, з якої перейшов до Харківського Університету. Закінчивши його, захистив дисертацію "Про користь історії взагалі й переважно вітчизняної та про спосіб викладання її". Став професором того університету, а згодом і ректором його.

В українській літературі виступив року 1817 в Харківському журналі "Українській Вестник". Уславився своїми байками "Пан та Собака", "Пан" (обидві — сатира на кріпацтво), "Солопій та Хівря". Написав романтичну баладу "Твардовський" і дав прекрасний художній переклад твору Гете "Рибалка". Переспівав у травестійному (гумористичному дусі) оди римського поета Горація. Помер він 13. X. 1865.

27. 1. 1871. Народився Павло Тичина, один із трьох найталановитіших українських поетів ХХ століття. Перша збірка поетичних його творів — "Соняшні кларнети", вийшла в 1918 р. За нею з'явилися ще дві збірки: "Плуг" і "Замість сонетів і октав". Оці збірки враз звернули увагу всього українського громадянства на могутній поетичний хист молодого письменника та на особливе вміння його користуватися з нових, свіжих поетичних засобів. Враження від цих збірок було тим більше, що вони, при всій їх незвичайній поетичності, були сповнені бадьорости й соняшної радості з національно-політичного й соціального відродження свого народу.

Ось один з його віршів цього періоду (початок):

Золотий гомін

Над Києвом — золотий гомін, І голуби, і сонце!	Бо їх не помічають. Гомін золотий!
Внизу — Дніпро торкає струни . . .	У ночі, Як Чумацький Шлях срібليсту куряву (простеле,
Предки. Предки встали з могил; Пішли по місту.	Розчини вікно, послухай: Слухай:
Предки жертви сонцю приносять — І того золотий гомін.	Десь в небі плинуть ріки, Потужені ріки дзвону Лаври і Софії!..
Ах той гомін! . . . За ним не чути, що друг твій каже, Від нього грози, пролітаючи над містом	Човни золотії Із сивої-сивої Давнини причалюють.
(плачуть,—	Човни золотії . . .

Але слаба ще українська держава, відроджена в формі Української Народньої Республіки, впала в нерівній боротьбі під ударами північних завойовників, що прийшли на Україну по хліб. Перед кожним українським громадським діячем і письменником стало питання: або стати супроти наїзників і впасти під їх ударами, або перейти на службу до завойовників. Сховатися у свою мушлю могли лише ті, на кого не звернуло пильної уваги недрімаюче око потвори. На Тичину це недрімаюче око звернуло увагу, і Тичина, на жаль, не витримав і,

як казав Шевченко, за шмат ковбаси пішов до стану ворогів, щоб їх возвеличувати. Отож ми знаємо і цінуємо Тичину часів наших визвольних змагань. А потім Тичина для нас умер...

Не поет, у кого думки
Не літають вільно в світі,
А заплутались навіки
В золоті тонкій сіті.

Не поет, хто забуває
Про страшні народні рани,
Щоб собі на вільні руки
Золоті надіть кайдани!

Л. Українка

Не страшні нам вороги одверті,
А ті, що з рідним словом на устах

Ідуть до нас, щоб душу нам роздерти
І сіють терни розбрату в серцях.

Юр. Клен ("Прокляті роки")

28. 1. 1734. Помер гетьман Данило Апостол.

28. 1. 1879. Помер визначний знавець українського звичаєвого права, етнограф і поет, автор українського гімну "Ще не вмерла Україна", Павло Чубинський.

28. 1. 1920. Помер у Полтаві славетний наш письменник Панас Мирний, автор повістей: "Хіба ревуть воли, як ясла повні", "Лихі люди", "Лихо давнє й сьогочаснє", "Як ведеться, так і живеться", "Толодна воля", "Морозенко" тощо. В цих творах він дав прекрасне висвітлення безпросвітнього життя українського селянства як за часів кріпацтва, так і після знесення його, під гнітом російської державної системи та казенної російської культури. Писав він також п'єси: "Перемудрив" "Лимерівья". Пробирав навіть сил і на полі віршові творчості (Лив., напр.: під дат. 6. IX. 1841).

Народився П. Мирний 13. V. 1849

29. 1. 1663. Помер архієпископ Мелетій Смотрицький, відомий за тих часів український вчений і письменник. Він написав першу граматику української мови 1619 р. і видатний патріотичний твір "Тренос". В цій творі Мелет. Смотрицький змальовує українську церкву, що оплакує ті українські родини, що за матеріальні вигоди покинули її й перейшли на обряд римо-католицький, себто спольщилися.

29. 1. 1805. Відкрито Харківський Університет у складі чотирьох факультетів: словесного, етико-політичного, математичного й медичного. Думку про відкриття Університету та про збір грошей на це підніс Василь Каразін. Психологічний же ґрунт до цього підготував славетний наш філософ Григорій Сковорода своєю довголітньою просвітньою діяльністю на Слобожанщині.

29. 1. 1918. Бій під Крутами за 120 км. на схід від Києва, на залізничному шляху Київ-Вороніж 300 українських юнаків (високо- й середньошкільної молоді) героїчно полягло в нерівній боротьбі, захищаючи шлях на Київ супроти навали майже 6.000 московських військ, керованих колишнім царським жандармом Муравйовим.

Крути

В мороці неладу, в п'їтми підлот
Ваші пісні молодечі —
Льот ваш орлиний, нестриманий льот,
Льот крізь вітри і хуртечі.
Що там, що вперше з рушницею ти,
Що там, що тому п'ятнадцять . . .
Так хороше вам на ворога йт
Співом гучним захлинатся . . .
Хай вам вітри вибігають на шлях,
Просять вернутись, голосять . . .
"Щоб наша доля" — лунає в полях,
"Щоб краше в світі жилося!"
Стрілися. Казять ворожую злість
Ваші розгукані стріли:
Псами б на вас позривалися з місць
Тріскотні вкрай скоростріли.
Лавами ворог. Ось кинувся він,
Котить на ваші окопи.
О, вже не лежачі і не з колін
Лити крицеві окопи.
Виросли враз ви, немов на наказ —
Стоячи б'єте у ката!
Тільки чому ця тривога у вас.
Чом заніміла гармата? . . .
Чом це що друга рушниця німа.
Голосу бракло у Зброї . . .
— Дайте набоїв! — Набоїв нема,
В полі далеко набої . . .
Сталі не стало, остався хрусталь.
Як з хрусталем проти сталі!
Люто співає ворожая сталь,
Б'є, розбиває хрустали . . .

"Під Крутами зійшлися ті, що ненавиділи Україну й випікали їй очі, калічили тіло, гасили серце, осліплювали мозок, — і сини України, що наважилися боронити Матір свою від безчестя й смерти . . . Наймолодші сини її, — що вчилися ще на шкільній лаві, перекладали Цицерона на рідну мову. В їх очах ще сяла блакить дитинства, але в серцях уже — як золото на достиглих плодах — була сила мужности й незламність жертви. І вони йшли єдиною лавою проти чужої навали . . ."

Н. П.

Крути

Вони злились в сузір'я незагасне —
Ці п'ять звичайних літер на землі,
І впали в серце, мов проміння ясне,
Мов блискавиця з чорної імлі.
Морозна ніч, мов криця, тужавіла,
Земля ридала в розпачі німім —
І мов огненні піднялися крила
І засіяли світлом золотим, —
І в час, коли на небі зір немає,

— Сніже, таж в нього нема голови,
Нащо йому підгодов'я?!...
Як захлиналися співами ви,
Так захлинулися кров'ю.

Сходять нам ваші негасні сонця,
Дзвонять серця ваші вічні —
Ваші квітневі, травневі серця,
Квітні, посічені в січні.
Ваша загуба за весну ясну:
Ваші зарубані весни —
Гролом цим збуджена з мертвого
Наша Україна воскресне!
У клекотінні святі корогви,
Клекоту повні прапори.
Ми під кипінням їх радо, як ви,
В бур'яні рушм простори.
Радо на сурмний задуднимо зов
Ми по шляху грозовому.
Тому крутому, що з Крутів пішов —
Непереможному тому.

І коли кине на ворога нас
Примус жахливої скрути —
Взнає він добре, про віщо для нас
Крикнули кровію Крути!!

О. Стефанович

* ** *

Як леви, боролись вони за народ,
За правду несполного діла,
Життя їх стрівало тернами негод,
А смерть їх безсмертям зустріла.

О. Олесь.

Крути

І сіра мла клубочиться в степах —
Ясне сузір'я хмари прорізає
І, як вогонь, спадає нам на шлях.
І золотий наш той же виноград —
Нехай шаліє вітер по дорогах
Для нас стає благословенням Бога
Кривавий день в січневий снігопад.

Н.П.

30. 1. 1868. Народився в Галичині історик і письменник Вячеслав Будзиновський. Найбільш відомі такі його історичні твори: “Під одну булаву” (оповідання з часів першої Руїни), “Осавул Підкова” (історичне оповідання), “Шляхетське право. Історичний образок з XVII віку”, “Козацькі часи в народній пісні”.

31. 1. 1918. Помер український вчений проф. Іван Пулюй, один з перекладачів на українську мову Біблії, разом із П. Кулішем. Був професором фізики на політехніці в Празі.

ЛЮТИЙ — БЕРЕЗЕНЬ

2. II. 1812. У хуторі Убіжище Пирятинського повіту на Полтавщині народився вельми талановитий наш байкар Євген Гребінка.

Року 1831 закінчив він Ніженську гімназію, яку пізніше перетворено було на ліцей. Після військової служби, маючи слабе здоров'я, жив у батька на хуторі і тут почав писати свої байки, сатиричного та гумористично-повчального змісту. Року 1834 видав ці байки окремою збіркою.

Переїхавши року 1834 до Петербургу, Євген Гребінка працював урядовцем “Комісії духовних училищ” та викладав по різних школах російську мову та літературу. Поряд із цим продовжував свою працю на ниві художньої української літератури, організує видання альманаху “Ластівка” тощо.

Гниле підсоння тодішньої російської столиці цілком зруйнувало слабкий організм поета і він передчасно р. 1848 помер. Допомігав у Петербурзі Т. Шевченкові. Писав романи й повісті. Найвидатніша його повість “Чайківський”.

Ведмежий Суд

Лисичка подала у суд таку бумагу,
Що бачила вона, як попелястий віл
На панській винниці пив, як мошенник, брагу,
Їв сіно і овес, і сіль.
Суддею був ведмідь, вовки були підсудки.
Давай вони його по-своєму судить
Трохи не цілі сутки!
“Як можна гріх такий зробити!
Воно було б зовсім не диво,
Коли б він їв собі м'ясиво”.—
Ведмідь сердито став ревіть.
—“А то він сіно їв!” — вовки завили.
Віл щось почав був говорити,
Та судді річ його з початку перебили, —
Бо він ситенький був, — і так опреділили
І приказали записать:
“Понеже віл признався попелястий,
Що він їв сіно, сіль, овес і всякі сласти
Так за такі гріхи його четвертувать
І м'ясо розідрать суддям на рівні часті,
Лисиці ж ратиці оддать”.

Євген Гребінка

2. II. 1936. Помер Євген Плужник. Народився він 1898 р. Походив він з села Богучарського повіту на Вороніжчині, себто з тої частини колишньої Слобожанщини, колонізованої українцями за часів Руїни, що при створенні УССР була одрізана від України і приєднана до РСФСР.

Року 1934 з В. Підмогильним, В. Поліщуком та іншими українськими письменниками був заарештований і засуджений таємним інквізиційним судом ГПУ-НКВД до страти. Проте вирок цей у березні 1935 р. замінено було на 10 років заслання на каторжні роботи на Соловки. Там і помер він від сухот 2. II. 1936.

Ось уривки з творів Єв. Плужника:

Ніч . . . а човен, як срібний птах! .
(Що слова, коли серце повне!)
. . . Не спіши, лети по сяйних світах,
Мій малий, ненадійний човне!

І над нами, й під нами горять світи...
І внизу, і вгорі глибини..

О, який же прекрасний ти,
Світе єдиний!
. . . Голос — від моря до моря:
— Що з вас кожний робив тоді,
Як творилося наше вчора
На землі, від крові рудій?

* ** *

Хором земля й небеса:
Хто себе кров'ю вписав
— Благословенні до віку,
В книгу безсмертя велику!

* **

Убієнним синам твоїм
І всім тим,
Що будуть забиті,
Щоб повстали в безсмертнім міті,
Всім
Ім

— Осанна!

3. II. 1864. Народився український поет-сатирик Володимир Самійленко. Один із найкращих українських сатириків. Вчився в Полтаві в гімназії і в Києві в університеті. Збірка його сатир і ліричних творів названа "Україні". Найпопулярніші його твори були "Герострат", сатир. поема, "Ельдорадо". "На печі", "Горе поета", "Сон" і інші. Писав він і ліричні поезії, драматичні етюди й поеми ("Гоя"). Крім того, знаючи чужі мови, переклав "Божественну Комедію" Данте і ряд комедій Мол'єра й інших письменників. Помер у Києві 1925 р.

В сатирах Самійленко визначився справжнім обличителем тих, що зраджували Україну, різних москвофілів і тих, що ухилялися працювати для української справи. Найбільше ненавидів Москву і був одним із перших українських самостійників та основників Т-ва "Тарасівців", що в 80 р.р. вже борслось за повну самостійність Української держави.

На печі

(Українська патріотична дума)

Хоч пролежав я цілий свій вік на печі,
Але завше я був патріотом, —
За Україну мою чи то вдень, чи вночі,
Мое серце сповнялось клопотом.
Бо та піч — не чужа, українська то піч,
І думки надиха мені рідні;
То мій луг дорогий, Запорозька то Січ,

Тільки в форми прибрались вигідні.
Наші предки колись задля краю свого
Труд важкий підіймали на плечі,
Я умію тепер боронити його
І служити, не злязачи з печі.
Еволюція значна зайшла від часів,
Як батьки боронились війною, —
Замість куль і шабель у нових діячів
Стало слово гаряче за зброю.
Може зброя така оборонить наш край,
Але з нею прекепська робота —
Ще підслухає слово якесь поліцай
І в холодну завдасть патріота.
Та мене почуття обов'язків своїх
Потягає служити народу;

Щоб на душу не впав мені зрадництва гріх,
Я знайшов собі добру методу.
Так нехай же працюють словами й пером
Ті, що мають дві шкури в запасі . . .
І, розваживши так, я оддався цілком
Праці тій, що єдина на часі.
На таємних думках та на мріях палких
Я роботу народню обмежу;
Та за теж для добра земляків дорогих
Я без мрії й хвилини не влежу.
І у мріях скликаю численні полки
З тих, що стати за край свій охочі,
Слово ж маю на те, щоб ховати думки,
Якщо зраджують їх мої очі.
До письменства я кличу, — звичайно в думках, —
Щоб світило над нашою ніччю,
Хоч, на жаль, мати книжку народню в руках
Я признав небезпечною річчю.
О, країно моя! я зв'язав свій язик,
Щоб кохати безпечно ідею.
Але в грудях не можу я здержати крик
У годину твого ювілею:
“Ще стоїть Україна! Не вмерла вона
І вмірати не має охоти:
Кожна піч українська — фортеця міцна,
Там на чатах лежать патріоти”.
Слава ж нам! Бо коли б дух народу погас,
Не стерпівши свого лихоліття,
То по йому хоч по два примірники з нас
Дочекають нового століття.
Слава нам! Хоч би вмерла Україна колись,
Її слід буде легко шукати;
А щоб краще навек ті сліди збереглись,
Буде зроблено з нас препарати”.

4. II. 1793. Відбувся другий розділ Польщі, в наслідок якого Правобережна Україна (Волинь та Поділля), яка була Андрусівським договором (23. I. 1667 р.) віддана Польщі, відійшла до Росії.

5. II. 1918. Більшовицькі війська Муравйова, зломивши 29. I. 1918 опір під Крутами, підступили під Київ і почали його бомбардувати.

7. II. 1933. Помер славетний український артист та організатор українського театру Микола Садовський, що залишив після себе таї кож цінні мемуари “Мої театральні згадки”.

8. II. 1918. Центральні Держави визнали незалежність Української Народньої Республіки.

8. II. 1940. Помер на чужині у Празі відомий український письменник, поет і педагог Спиридон Черкасенко. Найбільш відомі його драми: “Казка старого млина”, “Про що тирса шелестіла” й інші. Написав чимало оповідань і поезій. Як педагог, залишив по собі багато шкільних читанок і буквар. Йому ж належить гарна історична повість для молоді “Пригоди молодого лицаря”

Як активний громадський діяч, Сп. Черкасенко і в своїй художній творчості змальовує громадські лиха. Ось як, наприклад, року 1919 він відбиває тяжкі громадські настрої, викликані невдачами нашої визвольної боротьби. При чому він прекрасно розуміє, що невдачі ці — вислід нашої попередньої вікової темноти, нашої великої культурної відсталости, що повстали в наслідок вікового гноблення українського народу насамперед російським царатом. Найкраща його поема “У бурі білій”. На еміграції написав багато історичних драм. З них найвидатніші: “Чому народ мовчить?”, “Северин Наливайко”, “Богдан Хміль”, “Вельможна пані Кочубеїха” і кілька дитячих драматичних етюдів. Крім того, відмінно опрацював легенду про Дон Хуана: “Дон Хуан і Розітта”.

На роздоріжжі

На роздоріжжі знову ми . . .
Наш дужий дух, як ураган,
Розбив дощенту мур тюрми,
Та не розвіяв чад п'їтьми
І не загоїв давніх ран.

Заблукались ми, хоч в далині,
Горить нам сонцем ідеал!

Довкола темно, як в труні,
Блукають привиди страшні,
І вне зляканий шакал.
Та геть зневіру! Певний шлях
Ми знайдем в темряві облуд,
Бо ж не ганебний рабський страх
На наших вільних прапорах,
А боротьба за вільний труд!..

9. II. 1918. У Бересті представники чотирьох держав — Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії й Туреччини — з представниками Української Центральної Ради підписали мировий договір. Українська Народна Республіка вперше визнана як самостійна держава важливим міжнароднім актом.

9. II. 1918. Під натиском большевицьких військ (див. 5. II. 1918) Центральна Рада залишила Київ. До підписання миру українські війська захищали столицю. Але з 8. на 9. Центральна Рада, щоб припинити дальше руйнування міста, виїхала до Житомира, українське військо відступило. Більшовики увійшли в Київ і знищили до 3.000 безборонних людей.

9. II. 1942. Гестапо заарештувало в Києві (наслідок роботи про-
векторів на чолі з професором **всесвітньої історії Штепою) сотні**
української інтелігенції, а між ними — письменницю Олену Телігу з
чоловіком, поета Івана Ірлявського, проф. Гупала, редактора Рюгача
та інших. Через кілька день всі вони були розстріляні гітлерівцями.

Благословен, хто впаде в бою
За вітчизну, за права люду,
Його во віки не забудуть...”

Б. Лепкий

І в павутинні перехресних барв
Я палко мрію до самого рання,
Щоб Бог зіслав мені найбільший дар:
Гарячу смерть — не зимне умирання.
Бо серед співу неспокойних днів,
Повз таємничі і вабливі двері

Я йду на клич задимлених вогнів —
На наш похмурий і прекрасний беріг.
Коли ж зійду на каменистий верх
Крізь темні води й полум'яні межі —
Нехай життя хитнеться й відпливе,
Мов корабель у заграві пожежі.

Олена Теліга

. . . я тверда й сувора.
О краю мій, моїх ясных привітів
Не діставав від мене жадний ворог.

Олена Теліга

11. II. 1852. Помер письменник-українець Микола Гоголь, автор
невмирущого “Тараса Бульби”, “Вечорів на хуторі біля Диканьки”,
“Мертвих душ” тощо. Хоча писав він московською мовою (в масі
наша інтелігенція була тоді цілком обмосковлена і **національний**
український рух тоді тільки зароджувався), проте виявив він у своїх
творах щирю любов до своєї Батьківщини.

12. II. 1871. Народився в Галичині письменник-сатирик Лесь
Мартович. Помер 11. січня 1916 р. (Див. під датою 11. січня 1916),

12. II. 1924. Польські жандарі замучили у в'язниці українську
патріотку Ольгу Басарабову.

12. II. 1939. Відбулися вибори до першого Союму Карпатської
України. Цей Сойм, зібравшись 15. III., проголосив **самостійність**
Карпатської України до злуки з вільною Соборною Українською На-
родною Республікою.

14. II. 1897. Помер славнозвісний український письменник, невтом-
ний діяч на українській ниві, Пантелеймон Куліш. Найцінніші його лі-
тературні твори: історичний роман-хроніка — “Чорна рада”, ідилля
“Орися”, збірка поезій “Досвідки”, “Хуторна поезія”, “Дзвін” і “По-
зичена кобза”.

Удосвіта я встав... темно ще надворі,
Де-не-де по хатах ясне світло сяє.
Сяє ясне світло, як на небі зорі . . .
Дивуюсь, радію, у серця питаю:

“Скажи, віше серце, чи скоро світ буде?”

Ой скоро світ буде
Прокинуться люде,
У всяке віконце
Засяє сонце...

(“Досвідки”)

П. Куліш, як мистець і знавець мови, як знавець нашої минувшини,
має величезні заслуги перед Україною, як поет-лірик, як автор знаме-
нитої повісті “Чорна рада”, як перекладач англійськ. письменників
Шекспіра й Байрона як драматург, як критик, як талановитий істо-
рик (Хмельниччина, Виговщина, Історія возеднення Руси, Отпаденіє
Польщи од Малоросії); правда, він не проводив консеквентної націо-

нальної лінії, міняв погляди, але мав великий дар оживлювати старовину; далі, визначався він як етнограф (“Записки о Ючной Руси”), як популяризатор, як творець теперішнього українського правопису (“кулішівка”), як перекладач Біблії. Таку величезну національну роботу міг проробити тільки Куліш і жаден другий письменник. За життя Куліша земляки на нього гнівалися, але після смерті чим раз нижче схиляють голови перед великим розумом, а може ще більше перед його невтомною працею.

20. II. 1054. Помер Великий князь київський Ярослав Мудрий, що приложив багато старань до поширення освіти в тодішній Україні, до переписування книжок (тоді ще не вміли друкувати) тощо. З його йменням пов’язана поява найстаріших наших законів — “Руської Правди”.

Зібравши під час свого князювання всі українські землі до купи, він, проте, зробив перед смертю велику помилку, поділивши цю землю на уділи й роздавши їх синам у спадок. Що з того вийшло для України та для Українського Народу, змальовано у вірші Мусія Кононенка (“Заповіт Ярослава Мудрого”):

Умираючи, князь Ярослав
Заповіт своїм дітям покинув,
Щоб Україна-Русь, край наш любий-
(святий,

У руках у синів не загинув.

В заповіті тому написав Ярослав
Коротеньке та мудреє слово:
“Ви любіться, дітки мої,
Та шануйте один ви другого.

Та щоб згода між вами була,
Вас бо ньєнка одна породила,
І тоді вас ніщо не здола,
Й не злама вас ворожая сила.

Коли ж буде незгода у вас,
Та загубите й край дорогий,
Буде лихо він тяжке терпіти” . . .

Поховали сини свого князя-отця
Та й Україною правити стали,

Але батьків святий заповіт
Залишили вони, занедбали.

А Україна-Русь, наша мати свята,
Повилася у тугу та горе;
Розплилося по ній князювання нове,
Мов хвилясте неситеє море:

Брат на брата війною пішов,
Сполучившись з чужою ордою,
І заплакала Русь, застогнала кругом,
Полилася недоля рікою . . .

Не орач тоді в полі співав,
А на нивах круки там кричали,
Та крилату свою величезну сім’ю
На обід, на кривавий, скликали.

І злігались, як хмари, круки
Та й довбали козацькі очі,
А вже решту сіроми-вовки
Доїдали у темнії ночі . . .

22. II. 1860. Народилась геніяльна українська артистка Марія Заньковецька, що поруч М. Садовського, М. Кропивницького, Карпенка Карого й Саксаганського творила невмирущі постаті на театральній сцені в Києві й інших містах України.

24. II. 1574. Вийшла в світ на Україні перша друкована книжка — “Апостол”.

24. II. 1608. Помер кн. Константин Острозький, великий покровитель української культури.

24. II. 1865. Народився письменник Іван Липа, автор багатьох оповідань. Крім того І. Липа був і громадський діяч — член самостійницького Т-ва “Тарасівців”, член Центр. Ради і Трудового Конгресу.

25.II.1871. У м. Звягелі (Новгороді Волинському) на Волині народилася найталановитіша наша поетка, славетна Леся Українка, дочка письменниці Олени Пчілки.

Рано захворівши на кісткову туберкулозу, вона ціле життя мужньо боролася з своєю хворобою.

Проте, хоч яке важке було власне її існування, вона уперто вчилася, бажаючи бути корисною для свого народу бодай своїм поетичним словом, дар якого рано в неї виявився.

Не зважаючи на те, що все у громадському житті тодішньої Росії, до складу якої входила й уся Наддніпрянська Україна, було тоді пригнічене важким чоботом російського деспотизму, вона сміливо кликала усіх своїх земляків до праці на користь Рідного Краю й до боротьби за звільнення свого народу:

— “Тільки той,
Хто самохіть несе ярмо неволі!”..

І вона кликала:

—“Вставай, хто живий, в кого думка повстала,
Година для праці настала!”...
“Сором хлїтися,
Долі коритися!...”

Вона вчила:

..... “Дбай,
Щоб сонце не зайшло в твоїм лінивстві,
Щоб час визволу не застав тебе
У сні ганебнім, соромнім безділлі!...”

Розвинувшись, Леся Українка стала в лави найчільніших наших письменників, лавши нашій літературі чудові твори: ліричні поезії, поеми і невмирущі драматичні твори.

І все таки до тебе думка лине,
Мій занепащений, нещасний краю;
Скільки тебе згадаю,
У грудях серце з туги, з жалю гине.
Сі сні бачили скрізь лихо та насилля,
А тяжчого від твого не видали,
Вочи б над ним ридали,

Та сором сліз, що ллються від безсилля.
Скільки таких вже вилито чимало, —
Країна ціла може в них втопитись;
Доволі вже їм литись, —
Що сльози там, де навіть крові мало!...

(Леся Українка)

“Леся Українка, говорив М. Грушевський в 1913 р. в посмертній промові, почала рано і перші 10-15 літ творчості поставили її в передні ряди сучасної поезії; останнє ж п'ятиріччя її творчості — усе було, немов якийсь титанічний хід по велетенських уступах, нерушених людською ногою, де кожний крок, кожний твір одчиняв нову стайю, одкривав перед очима громадянства нашого все нові мислі, все нові обрії образів”.

26.II.1608. Помер князь Костянтин Острозький, відомий меценат і культурний діяч тих часів.

27.II.1664. Поляки під Новгород-Сіверським розстріляли полковника Івана Богуна, бойового товариша Богдана Хмельницького й визначного тогочасного українського патріота. Постать його цікавила

багатьох письменників. Найбільша історична повість “Іван Богун” належить перу Ол. Соколовського, зліквідованого більшовиками.

27.II.1918. Початок походу Українських Січових Стрільців проти більшовицьких військ, що вдерлися в Україну.

1.III.1880. Народився поет. Олекса Коваленко, лірик і автор кількох “Декляматорів” українських.

1.III.1918. Війська Центральної Ради, відкинувши більшовиків, зайняли Київ, столицю України.

2.III.1861. Скасовано на Україні, як і в цілій Росії, кріпацтво. Про те царський уряд Росії, звільняючи селян з кріпацтва, залишив більшість селянської землі за поміщиками і спричинився до тяжкого півстолітнього бідкування нашого селянства. Оце бідкування українського селянства яскраво змалював Панас Мирний у повісті “Лихо давне і сьогочасне”, у романі “Хіба ревуть воли, як ясла повні” тощо. А поет Павло Грабовський склав з приводу цієї події таку епіграму:

“Що за допусти Господні!
Позавчора кріпаки,
Вчора вільні, а сьогодні —
Хоч під вікна по шматки”...

2.III.1882. У с. Харківцях Лохвицького повіту на Полтавщині в сім’ї бідного селянина народився Архип Тесленко, талановитий письменник, співець селянських злиднів.

Вчився у сільській школі, але й тої бездушна російська адміністрація не дала йому закінчити, хоч мав він великі здібності і непереможне бажання вчитись.

Брав участь у революції 1905 року. Був жорстоко гнаний. Пережив кілька арештів та заслання на далеку російську північ. Етапи, жахливі умови життя в російських в’язницях, систематичне голодування підірвали здоров’я; Тесленко захворів на туберкульозу і помер маючи 29 років у червні, 1911 р.

Його твори, що мають здебільшого характер автобіографічний, розкривають нам жахливі умови життя українського селянства під колоніальним російським режимом перед революцією 1917 р. Не даремно хтось назвав їх “криком серед ночі”.

Особливо звертають на себе увагу такі: “В пазурах у людини”, “Немає матусі”, в якому з незвичайною щирістю й силою змальовано образ матері-страдниці, “Поганяй до ями”, “За пашпортом”, “Хуторяночка”, “Школяр” тощо.

3.III.1811. Народився західноукраїнський поет Антін Могильницький, один з активних діячів галицького відродження.

3.III.1827. У с. Веселий Поділ на Полтавщині народився найбільший наш байкар Леонід Іванович Глібов. Учився він спершу в Полтавській гімназії, а потім у Ніженському ліцеї. Писати почав спершу російською мовою, бо й наука в школі була російською мовою, а з 1853 вміщує в Чернігівських Губерн. “Ведомостях” свої українські

байки. Далі він співробітничав в таких виданнях, як: “Основа”, “Зоря” (в Галичині), “Чернігівський Листок”, тощо. Року 1863 у Чернігові вийшов перший збірник його байок. В наслідок переслідування російської адміністрації. на якийсь час він змушений був припинити свою творчість, але згодом знову відновив її. Всього залишив він нам у спадщину 107 байок та якусь кількість ліричних творів. Одна з його пісень — “Стоїть гора високая, попід горою гай” — стала народньою піснею.

3.III.1918. Осередні держави: Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина підписали з РСФСР у Бресті-Литовському мировий договір. Московщина, за цим договором, зобов'язалася визнати незалежність Української Народної Республіки і підписати з нею мирову угоду, але цього свого зобов'язання не додержала.

3.III.1918. Велика маніфестація українців у Львові. Оголошення УНР на Наддніпрянщині та берестська мирова угода окрилили сподівання галичан на політичну автономію в межах Австро-Угорщини.

3.III.1947. У Львові з 3. на 4. березня помер академік проф. Філарет Колесса, відомий український учений, музикант, композитор, етнограф, дослідник української народної музики.

4.III.1852. Помер Микола Васильович Гоголь, великий письменник-українець. Виросши під впливом панівної тоді на Україні російської культури і пройшовши російську школу, він писав свої твори російською мовою, насиченою українськими словами й зворотами. Проте любов до своєї Батьківщини-України була так глибоко закорінена в нього, що тематику для своєї творчості він брав з українського побуту (збірники — “Вечори на хуторі біля Диканьки”, “Миргород”) та з української старовини. Його історична повість “Тарас Бульба” (1836 р.), хоча написана згаданою російською мовою, але й досі є неперевершеним художнім твором з української старовини. Цей твір відіграв чималу роль в розбудженні національної свідомості українців. Нарешті, писав Гоголь і драматичні твори, з котрих комедія “Ревізор” (1836) і досі є неперевершеною по мистецькій вартості.

5.III.1947. Померла у Перемишлі українська громадська діячка, піонерка жіночого руху в Галичині, поетка Уляна Кравченко (Юлія Шнайдер-Німентовська), проживши 85 років.

І знов я між вами, ви, бори тіністі!
І знов я над вами, ви, води сріблісті!
Спочину під неба тим склепом без краю
І груди в просторі безмежнім скупаю.
Ялиць шум високих тужний, сумовитий
Зове мене в рай мій колишній, прожитий...
І мрії з днів краших кружать, мов у снах,
Рожеві, прозорі, мов мгла в низинах.
Ось промінь прошиб їх крізь віти, дріжить,
У росах ламаєсь, брилянтом горить...
Розвіявся сон! Я зірнувся. йду в даль,

На вищі верхи, мене страх не проймає.
Зо мною йде вітер і пісню співає
Тужну, сумовиту і вічну, мов жаль...

Уляна Кравченко

6.III.1939. У Києві проти будинку Університету відкрито пам'ятник Т. Г. Шевченкові.

Багато проєктів було подано на конкурс. Один з них, що був визнаний за найкращий, подавав у своїх деталях ілюстрації до творчості Шевченка. Та окупаційна російська влада боялася всього, що могло підносити національні почуття українців. Тому скульптора примушували переробляти свій проєкт. Отже, кінець-кінцем, поставили пам'ятник великий, але без усяких деталей. Сама постать Тараса сумно дивиться з п'єдесталу...

Ти з сумом дивишся, Тарасе,
Як ми плазуємо в багні
і рабство, долю проклинаєм
“на нашій не своїй землі”

(Новітнього поета)

7.III.1899. Народився письменник Аркадій Любченко у Старо-Житові на Уманщині. Помер 25.II.1945 р. на еміграції у Бад-Кіссінгені, в Німеччині.

Його, хворого, кілька разів, після окупавання німцями України, заарештовувало Гестапо. Ці арешти й напівголодне існування, запроваджене гітлерівцями для українців, прискорили загибель недужого організму.

Аркадій Любченко відомий як автор “Вертепу” та інших творів, що визначалися оригінальністю та високою культурою слова.

7.III.1917. У Петербурзі полки Волинський, Преображенський та Ізмайлівський (з переважаючим українським складом) повстали проти царату. Почалася друга від часів Богдана Хмельницького велика соціальна й національно-визвольна Революція на Україні.

З нагоди цієї Революції письменник С. Черкасенко написав пісню:

“Україно-Мати, кат сконав!
Не даром бились ми за волю,
Бо кат сконав тобі на щастя і на долю!”

8.III.1169. Суздальський князь Андрій Боголюбський (з Московщини) захопив і вщент зруйнував Київ. Це була перша руїна, що підірвала міць Києва, цієї, за словами літописця “матері городів руських” (Руссю тоді називали Україну). Це був перший напад на столицю України агресивної Московщини, що щойно народжувалась.

9.III.1814. В селі Моринцях, на Київщині, у бідній кріпацькій сім'ї народився геніяльний наш поет Тарас Шевченко, що своїм словом оживив Україну, придушену й завмерлу.

“Благословенна хай буде година,
І тая хата, і село,
Що Україні принесло
З великих Найбільшого Сина”.

Б. Лепкий
 (“Кобзареві України”)

10.III.1861. У Петербурзі помер Тарас Шевченко.

Поклін Тобі, великий наш Тарасе!
Повік Твоє ім'я благословенно будь!
Що нас покорену, роздерту, темну масу
Від Татарів до дрімучого Кавказу
Зцілив, з'єднав і показав нам путь.
Поклін Тобі від мертвих і живущих
І ненароджених, грядущих поколінь,
Всіх — в Україні й поза нею сущих |
За світлий дар, за приклад невмирущий
Глибока шана, тихий наш поклін!

Кость Вагілевич
 (“До Тараса”)

13.III.1923. Помер у Відні поет Олекса Коваленко.

14.III.1923. Вирішенням Антанги (Англії, Франції та Італії) Східня Галичина, Західня Волинь, Холмщина, Полісся й Підляшшя віддані на поталу Польщі.

14.III.1939. Впала Чесько-Словацька республіка і на її місці в Чехії заіснував Протекторат Чехії й Моравії, відродились в самостійні держави Карпатська Україна і Словаччина.

15.III.1939. Український Народній Сойм Карпатської України проголосив у Хусті самостійність своєї Держави, видавши закон ч. 1:

- § 1. Карпатська Україна є незалежна Держава.
- § 2. Назва Держави є: Карпатська Україна.
- § 3. Карпатська Україна є республіка, на чолі з президентом, вибраним Соймом Карпатської України.
- § 4. Державна мова Карпатської України є українська мова.
- § 5. Барва державного прапору Карпатської України є синя і жовта.
- § 6. Державним гербом Карпатської України є дотеперішній краєвий герб і тризуб св. Володимира Великого. Переведення цього місця закону полишається окремому законіві.
- § 7. Державний гимн Карпатської України є “Ще не вмерла Україна”.
- § 8. Цей закон обов'язує зараз після його прийняття.

Та мад'яри вже кинули свої добре озброєні регулярні війська на Карпатську Україну і жменю погано озброєних Січовиків, її захисників, хоча і виявили безмежну хоробрість та жертвенність, не змогли, проте, стримати навали військ в багато разів переважаючого ворога. І Карпатська Україна впала. . .

Ось як 13-річна учениця 6-ої кл. школи ім. Т. Шевченка у Львові

Ось один з його віршів:

Лягла зима. Завіяло дороги.
Тремтять хати від холоду. Клуни
Ховають жито миршаве і вбоге,
Мороз — погрози пише на вікні.
О, бідний той, хто крізь завої сніг
Іде самотньо, мовчки, без мети:
Лише гуртом і пуші, і пустині,
З піснями, з гуком можна перейти.
І в час, як білі пави ронять пір'я
На тишу сіл, на хворі городи,
Виходжу на засніжене подвір'я —
І раптом стану юний і радий,
Бо по дорозі з бідними саквами,
Та з міццю думки, волі і руки

Несхиблено, непереможно, прямо
У дальню даль простують юнаки.
Колись шукали істин Пітагори,
І для жерців горів огонь науки, —
Тепер всесвітні перелогі оре
У вбогу свиту вдягнений селяк.
Він дасть землі, Микула новочасний,
Незнану міць — і процвіте земля,
І стане лан, як стан злотопоясний,
І нові вруна випестить рілля.
Ідуть і йдуть. А на порозі мати
Заплакана махнула рукавом...
І пада сніг лапатий, волохатий
Спокійно й величаво над селом.
(“Крізь бурю й сніг”)

Проте великий талан Максима Рильського не міг вільно розвину-
тися. Після прекрасних поезій він став писати льокайські “славослов-
лення”...

“Чия ж рука здушила спів у горя,
Що він забув і лет, і клекіт орлії?” —

питає Юрій Клен.

Після занепаду вільної Української Народньої Республіки, ство-
реної самим народом в 1917-1919 рр. на Україні запанував режим
рабського пригноблення й придушення вільного слова і до нього
“прийшов сатана” . . .

Український поет з великим таланом мусів або зломитися під
тисненням того сатани, або зігнути . . . Максим Рильський не ви-
тримав і зігнувся . . .

“Картаймо слабодухого громадянина Рильського, та не зрікай-
мось тих перлин поезії, які він витяг з глибин українського духа”.
(П.П-ко).

19.III.1918. Похорон у Києві поляглих 29.I.1918 під Крутами героїв.

“Спіть скалічені, порвані, вбиті,
Спіть окурені димом борні, —
Ви в лицарську китаюку сповиті
Неподолані, горді, грізні”. . .

* * *

...“вони погибли, як герої,
І мученицький прийняли вінець.
Іх смерть життя розбудить у народі,
Це початок борні, а не кінець”.

Ів. Франко

19.III.1939. Мад'яри, підчас розгрому Карпатської України, роз-
стріляли в Солотвинських Копальнях Михайла Колодзінського (Гу-
зара), шефа Штабу Збройних Сил Карпатської України, що не схотів
втекти за кордон.

Разом з Колодзінським загинув і Zenon Коссак-Тарнавський, що
одмовився покинути його, недужого, і теж потрапив до рук мад'ярів.
15-16 березня, коли чужинецькі консули, бачучи безнадійність бо-

ротьби Карпатської України супроти багатократно переважаючих мад'ярських сил, радили українцям припинити боротьбу й піддатися мад'ярам, — Коссак-Гарнавський, що працював тоді на Радіовисильні українського уряду, твердо відповів:

“Українці не тамті, — добровільно держави не віддають!”

Приблизно у ці ж дні березня загинули ще й такі оборонці свободи й незалежності Українського народу:

а) Олександр Блистів-Гайдамака, що 16 березня до останку кермував сторожею на Хустському Замку. Схоплений мад'ярами й засуджений на смерть, він встиг лише передати записку: “Умираю, бо люблю свою Україну! Мад'ярська Народня Рада засудила мене на смерть. Свідчив проти мене проф. Олас”.

б) Федір Тацинець-Крот, що вночі з 13 на 14.ІІІ був черговим старшиною Хусту, а при відступі головних Збройних Сил Карпатської України командував відділом наколесників, які творили задню сторожу. До Румунії відступати відмовився, сказавши: “Я тут народився і тільки тут можу працювати для своєї Батьківщини або загинути”. Швидко мад'яри заарештували його і розстріляли.

“Не дивися назад, які жертви,
Скільки зради і скільки журби, —
Бо життя розквітає на мертвім,
Що зродилось з огню боротьби”...

Іван Ірлявський

20.ІІІ.1632. Народився гетьман Іван Мазепа.

21.ІІІ.1942. Померла в Чернівцях Ольга Кобилянська, видатна українська письменниця з Буковини. Народилася 27.ХІ.1863 в Гура Гуморі і прожила увесь свій вік у Чернівцях.

Вона написала чимало повістей з українського життя, як селянства, так і інтелігенції. Найбільш відомі її твори: “Царівна”, “Земля”, “Через кладку”, “В неділю рано зілля копала” тощо. Приділяла найбільшу увагу українській жінці й її ролі в українському національним і суспільнім русі.

22.ІІІ.1842. Народився у с. Гриньках на Полтавщині Микола Віталієвич Лисенко, славетний компоніст, музик і музичний етнограф.

Ще будши студентом Харківського Університету, почав він записувати та вивчати українські народні пісні. Цю працю не припинив він і тоді, коли перейшов до Київського Університету.

По закінченні Університету два роки працював на Київщині мировим суддею. Після того поїхав за кордон удосконалюватися в музиці. Там він вивчив гру на фортепіяні, а разом з тим опрацював українські народні пісні та писав музику до Шевченкового “Кобзаря”.

1870-1880 роки були часом найбільшого розвитку його творчої праці, яка, проте, не могла вповні розвинутися завдяки тому, що Росія придушила Україну і не давала їй культурно розвиватися (див. 17. V. 1876).

У 1892 р. Лисенко заснував у Києві українську диригентську школу, а у 1904 р. організував музично-драматичну школу і філармонійне товариство.

Залишив нам Лисенко такі опери та оперети: “Чорноморці”, “Наташка Полтавка”, “Різдвяна Ніч”, “Утоплена”, “Тарас Бульба”, “Енеїда”. Крім того дитячі: “Пан Коцький”, “Зима й Весна”, “Коза Дереза”.

17.V.1876). Помер року 1912 в Києві. Його поохрон був величавою маніфестацією українства.

...“Це прийшов до нас в гостину
Той, що пісню, як дитину,
Викохав. навчив співати,
Щоб кріпились наші душі,
Звуком радощів і болю
Щоб безмежною тугою.

Зогривала нас до бою —
За добро, красу і волю”....

Богдан Лепкий

(З привітального вірша, написаного в часі зустрічі з славетним музиком у Львові 7.XII.1903, коли святкували 35-річчя його музичної діяльності).

26.III.1908. Помер видатний український історик і громадський діяч Володимир Антонович. Незмінний Голова Старої Громади в Києві, що від 60 р. аж до першої революції 1905 р. керувала всім українським національно-культурним рухом. “Єдина зброя, яку ми хочемо дати нашому народові, це не ніж, не коса — а совість і наука . . .

Гонта нашого часу буде озброєний вже пером або красномовством” . . . (“Сповідь” 1862).

26.III.1909. Помер історик Микола Аркас, що був також автором музики до опери “Катерина”.

28.III.1892. Народився письменник Кобець Олекса Петрович в м. Каневі на Київщині. Вчився в Канівській 2-х клас. школі, потім у Київ. Кооп. Інституті. Два роки з половиною, підчас першої світової війни, був у полоні.

Ось один з його віршів.

Крути

Я перед сном Олегові-синкові,
За давнім звичаєм своїм.
Не фантастичні вигадки казкові. —
Про нашу дійсність правду оповім:
“Триста древніх боронили прохід
І спинили орд ворожих похід
В скелях гір. в ущелині малій,
На порозі рідної землі.
Довго, вперто бились з ворогами,
Поки впав останній з вояків...
Слава їх пережила віками,
Йї буде жити сотнями віків!

* ** *

Не цвіли ще яблуні духмяні,
Не пишались вишнями сади,
Як рушали юнаки-княгині
Боронити села і хати.

Триста їх, як цвіт ясний, весняний,
В снігових заметах залягло;
В їх серцях одно палке бажання
В лютий холод полум'ям цвіло:
Захистити Матір-Україну
Від навали хижих москалів . . .
На порозі рідної землі.
Триста їх спинили орд лавіну
Гордо, мужньо бились з хижакими,
Поки впав останній з юнаків. . .
Слава їх пережила роками,
Йї буде жити тисячі віків!

Крути, Крути! Вас нам не забути:
В мільйонах українських серць
Ще тисячоліття буде пломеніти
Ваш славетний, героїчний герць!”

* ** *

Я перед сном Олегові-синкові,
За давнім звичаєм своїм,

Не фантастичні вигадки казкові, —
Про героїчні Крути розповім...

28.III.1933. Помер письменник Осип Турянський, автор популярної повісти “По́за межами болю” з часів I. світової війни на італійському фронті.

29.III.1847. Початок розгрому Кирило-Методіївського Братства — трус у Миколи Костомарова та арешти самого Костомарова, Шевченка й інших.

“До цього товариства належали крім славних письменників наших — М. Костомарова, Т. Шевченка та П. Куліша, ще два чільних діячів братства — кандидат на професорське звання Микола Гулак та вчитель полтавського кадетського корпусу Василь Білозерський, згодом редактор відомого українського місячника “Основа”. Молоду студентську групу братчиків представляли Юрій Андрузький, що все життя (потім) перебув на засланнях і в заточенні в Соловецькому монастирі за невгамовну політичну роботу, Іван Посяда й Олександр Тулуб — пізніше педагоги, Олександр Навроцький — поет, автор загально відомої пісні про Разіна: “Єсть на Волге утьос” та Опанас Маркович, в дальшому чоловік письменниці Марка Вовчка і відомий український етнограф

Костомаров був ідеологом кирило-методіївців. Молодий віком, професор і поет, він склав найважливіші політичні документи Кирило-Методіївського Братства “Книги Битія” та “Устав”, де викладено і обгрунтовано з історичного й філософського боку політичну і соціальну ідеологію братства у формі декларації прав української нації і Статуту Брацтва.

. . . Ідею федерації найкраще висловив М. Костомаров у “Книгах Битія” та інших програмових документах. У “Прокламації до українців” братчики розгорнули таку політичну програму:

“Ми приймаємо, що всі слов’яни повинні з собою поєднатися, але так, щоб кожен народ створив свою Річ Посполиту (себто: державу) і щоб управа у кожного була окремо, і кожний народ мав свою мову, свою літературу, свій суспільний лад . . . Мусить існувати сойм або слов’янська рада, де б сходилися депутати від усіх республік слов’янських і там вирішувалися б справи, що належать до цілого слов’янського союзу. В кожній республіці мусить бути правитель, обраний на певний час і над цілим союзом мусить бути такий же правитель, обраний теж на певний час” . . .

Ідеалом суспільного устрою для “Книг Битія” є козацтво. “І не любила Україна, написано там, ні царя, ні пана, а скомпонувала собі козацтво, єсть то істее братство, куди кожний пристаючи був братом других, — чи був він преж паном, чи невільником, аби християнин, і були козаки між собою всі рівні, і старшини вибирались на раді і повинні були слугувати всім по слову Христовому і жодної помпи панської і титула на було між козаками”. “І день ото дня, — сказано

далі, — росло-умножалося козацтво, — незабаром були б на Україні всі козаки, всі вільні і рівні, і не мала б Україна над собою ні царя, ні пана, опріч Бога єдиного, і дивлячись на Україну так би зробилось і в Польщі, а там і в других слов'янських краях” . . .

31.III.1653. Перемога Івана Богуна над військом польської шляхти під Вінницею.

31.III.1858. Народився письменник Адріян Кашенко, автор багатьох історичних оповідань для молоді, як наприклад: “Запорозька Слава”, “Зруйноване гніздо”, “З Дніпра на Дунай”, “Славні побратими” й інші.

К В І Т Е Н Ї

1.IV.1917. Українська Центральна Рада організувала в Києві (19.III.1917 ст. ст.) величавий маніфестаційний похід на честь історичного свята свободи українського народу, оголосивши це свято “Першим Днем Свободи” України, репрезентантом якої і зверхнім законодавчим органом і була Центральна Рада з її Урядом — Генеральним Секретаріатом. У цій маніфестації взяло участь понад 100,000 осіб.

6.IV.1918. Командант німецьких військ на Україні генерал Герман Айхгорн, під впливом безупинних клопотань і спонукань партії великих земельних власників на Україні, порушив суверенні права Центральної Ради і всупереч її земельному законові видав наказ, в якому говорилося:

“Селяни можуть брати від земельних комітетів, які завідують землею, стільки землі, скільки вони зможуть обробити; поміщики мають подбати, щоб їхні лани були засіяні, а селяни зобов'язані їм у цій справі допомагати, за що дістануть половину збіжжя; за всі продукти тей, хто їх засіяв, дістане плату . . .”

Це втручання німців у внутрішні справи України викликало спротив Центральної Ради, і Мала Рада 13. квітня анулювала цей наказ. У відповідь на це німці вдруге порушили суверенні права українського народу, заарештувавши двох міністрів Ц. Ради і, запровадивши свої військові Суди, вони підготовляли державний переворот 29. квітня.

7.IV.1917. У Києві 25.III.1917 за ст. ст. вийшло число відновленої газети “Рада” під новою назвою “Нова Рада”.

У цім числі Мих. Грушевський у статті “Велика хвіля” писав:

“Українського питання вже немає. Є вільний, великий український народ, який будує свою долю в нових умовах свободи Потреби й домагання України розгортаються у всій широті . . .”

Перед “Новою Радою” почали виходити “Вісті з Української Центральної Ради”, офіційний часопис державних законів і розпоряджень української влади.

21. березня ст. ст. вийшло вже друге число цих “Вістей”.

9.IV.1864. Народився поет Павло Грабовський в Охтирському

повіті на Слобожанщині. Вчився в охтирській бурсі і в Харківській Духовній Семинарії, але не скінчив, бо р. 1882 був заарештований московською владою і звільнений із Семинарії. Був заборонений до московського війська в Ташкент. Але за українську працю був заарештований там удруге й засланий у Сибір, де й помер 1902 р. від сухот, не витримавши холоду й суворого підсоння. Був один із мучеників царського режиму. П. Грабовський боровся за визволення України. Поетичні твори його друкувались у Львові в 90 рр. під псевдонімом “Павло Граб”. В 1904 вийшла у Львові його перша збірка поезій “Пролісок”. До того часу друкувались його переспіви й переклади: “З чужого поля”, “Доля”, “Жобза” й інш. Гарна мова, дзвінкий вірш насичений національною ідеєю в обороні покривджених. Переклади його переважно із світових письменників: Е. По, Байрона, Т. Гуда, В. Скота, А. Негрі й інш. Леся Українка присвятила пам’яті П. Грабовського свою гарну поему “Одне слово”.

Тебе . . . тебе забути нам? Ніколи!
Поки життя хоч іскра в серці є,
Поки, мов крига, груди не схолили,
За щастя я боротимусь твоє,
О краю мій, найкращий між краями,

Зруйнований катівськими руками!
Коли б ти став великим, як колись,
І незалежним від усіх, як здавна,
Коли б вернулась твоя доля славна —
Пісні мої — як хвиля б полилась...

П. Грабовський

14.IV.1768. Виникло наймогутніше повстання Гайдамаків проти польського насильства над українськими козаками й селянами під проводом Максима Залізняка, що розпочав повстання на чолі запорізьких козаків. До нього приєдналась низка народніх провідників із повстанцями з селян і Іван Гонга, сотник реєстрованих козаків уманського польського пана С. Потоцького. Цей рух був спровокований відпоручниками московської влади в лівобережній Україні і захопив був майже всю правобережну Україну. Але Москва побачила небезпеку цього руху і підступом заманила до себе провідників Гайдамаччини; Максима Залізняка сама покарала, а Гонту видала полякам, що жорстоко розправились із ним і врешті посадили на палі і тішились, як Гонга в муках умерав. Цей рух Т. Шевченко оспівав у своїй видатній поемі “Гайдамаки”.

15.IV.1918. Помер видатний український новістар Іван Нечуй-Левицький, якого численні повісті були найпопулярніші серед українських читачів. Найвидатніші з них є: “Микола Джеря”, “Бурлачка”, “Причепка”, “Хмари”, “Старосвітські батюшки й матушки”, “Над Чорним морем” і інш. Найбільше турбувався питаннями українського національного руху і взаєминами українсько-московськими й українсько-польськими (“Причепка”). Поховали його у Києві на Байковім цвинтарі, на цім Пантеоні українських видатних діячів. Похорон був величавий на кошт Української Держави. В похороні взяло участь усе українське населення Києва й делегації з України й уся Влада України на чолі з Мих. Грушевським.

15.IV.1893. Помер передчасно поет і видатний етнограф Іван Манжура. Народився 1851 р. в Харкові. Вчився в гімназії і в Ветеринарнім Інституті. Багато мандрував по Україні і зібрав багатий етнографічний матеріал (пісні, казки, звичаї, обряди й інш.). Збірка поезій його “Степові співи та думи” друковані 1889 р. Співець степу, хліборобської праці та горя людини. Ось один із кращих віршів його:

Буря на озері

Ревуть та клекочуть на озері хвилі,
Апостольський човен пливе;
Держатись на хвилях стає непосилі,
А буря все дужче реве.
Вже острах апостолам серце здіймає,
Погасла надія свята;
Далеко ще беріг, підмоги немає.
І ропшуть слабії уста.
Коли се назустріч із видом спокійним
На хвилях страшених онтам
У божеськім сяєві, тихім, прозірнім
Явився учитель їх сам.
Дивують апостоли: певно се мрія!
Петро же до нього воззав:
“Се ти, наш Учитель великий, Месія?”
“Не бійтеся, я!” — він сказав.
“Призви же до себе мене, о, могучий,
Да узрю скоріше твій лик!”
І кротко воззрівши на хвилі ревучі
Месія: “Гряди!” — йому рік.
На хвилю ступив ось апостол і сімло

Іде він немов по землі;
Аж ось маловірря його одоліло,
І думки окутали злі.
Ось чує апостол, що він потопає,
В воді уже чресла його . . .
“Спаси, о Месіє!” — уголос визнає —
“Спаси ти раба свогого!”
“Гряди, маловіре” — він благости повен
Прорік йому, Хвилі лягли . . .
“Чого усумнився? . . .” І поруч у човен
Безсмертний із смертним ввійшли.

І ми так до правди, нікчемнії мира,
Де тільки вона замгить,
Йдемо серед бурі, і поки в нас віра,
Нас буря ота не страшить.
Колиж маловірря замісто надії
І віри панує в душі,
Нема нам рятунку! Ми гинем слабії . . .
Месіє благий, поспіши!

Ів. Манжура

17.IV. (5.IV. по ст. ст.) 1847. Підчас повернення із Седнева, Чернігівщина) від Лизогубів підчас в'їзду до Києва, себто при переїзді через Дніпро Т. Шевченко був заарештований і відвезений до Петербургу. Посаджений разом із іншими членами Кирило-Методіївського Брацтва, піддався допитові і слідству Ш. Жандармського Відділу під доглядом самого царя Миколи I.

18.IV.1862. Народилася українська поетка Іляна Кравченко (псевдонім Юлії Шнайдер) в Миколаєві, Жидачівського повіту в Галичині. Була своячкою поета Мик. Устияновича. Скінчила учит. семінарію й учителювала. Почала писати вірші 1881 р. Друкувала твори в “Зорі”. Перша збірка поезій “Prima vera” (1885), друга — “На новий шлях” (1891) і інш. В творах відбиваються особисті переживання жінки, громадянські мотиви й визвольна боротьба — жінки, людини й українського народу.

Жий для ідей, працой кровавим трудом,
Віддай усе, усе за рідний люд!

(На новий шлях)

18.IV.1825. Помер Володимир Боровиковський, видатний маляр переходової доби від українського рококо до клясичної, що після великої барокової доби виявила поєднання західноєвропейської елегантності із суто українською елегантністю доби повного занепаду козацької України. Народився Боровиковський 1757 р., син значкового Луки Боровика з Миргороду (Полтавщина). Малярську освіту здобув ще в Україні, але з наказу Катерини II мусів приїхати до Петербургу. Визначався своїми творами, головно портретами.

19.IV.1783. Перестало існувати Кримське Ханство, що багато століть грабувало Україну й захоплювало людей у неволю й невільниками торгувало. Було воно приєднано до московської держави.

19.IV.1848. Заснована була у Львові Головна Руська Рада, перша українська політична організація в Галичині.

19.IV.1885. Помер у Петербурзі Микола Костомарів, видатний історик України, поет, етнограф, громадський діяч, один із найвидатніших організаторів Кирило-Методіївського Брацтва і письменник (поет, повістяр і драматург). Був ширий народник, слов'янофіл (не в московському розумінні). Змагався за визволення усіх слов'янських народів, але за свободу України — найбільше. Будував історію України виключно на народніх рухах, і на його духовій культурі. Перший яскраво відрізняв національну суть українського народу від московського у всіх формах їх життя й діяльності. Коли поет був меншої міри, то історик був блискучий. Мав величезний талант в картинах і образах воскресити Україну, головно Козацьку, із минувшини. Його історичні праці читаються, як артистично-мистецькі твори. Найголовніші його історичні праці: Дві руські народності, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Доба Руїни, Історія України в життєписах і інші. Похований на Волковому цвинтарі в Петербурзі.

19.IV.1917. Почався в Києві Перший Всеукраїнський Національний Конгрес, що закінчився 21.IV.1917.

На цей Конгрес з'їхались делегати від українських партій, наукових і просвітних установ, громадських, господарських, військових, селянських і робітничих організацій, всього в кількості близько 1500 осіб. Цей Перший Всеукраїнський Національний Конгрес постановив домогатися для України національно-територіальної автономії і всіма способами підтримувати Центральну Раду.

Російські й жидівські демократичні партійні організації на Україні поставилися до цього Конгресу зовсім вороже. Незлобін, голова Київ. Ради Робітничих Депутатів, і Таск, голова Київ. Ради Салдатських Депутатів, загрожували багнетами розігнати Український Національний Конгрес, бо він, мовляв, пропагує думку відділення України від Росії.

Під впливом цих загроз О. Олесь написав 22.IV.1917 р. такий вірш:

Вчорашні спільники на нас здійсмають
(зброю,

Ідуть з мечем на нас брати,
Готові братньою рукою
Нас на Голготі розп'ясти, —
О, Боже, Волю захисти.
Сліпою помстою і кров'ю
Їх груди дихають в огні..
Закрийте Волю хоругв'ю,
Не дайте впасти їй в борні...
Північний привид в даліні.

Червона пара над землею,
Кричать над Волею круки...
Невже розлучимося з нею,
Невже від братньої руки
Впадуть підкошені квітки?!
О, схаменіться! Тільки дайте
Напитись сонця і краси,
А потім бийте, ріжте, крайте,
Тіла рубайте, як ліси,
І Волю розірвіть, як пси!

20.IV.1622. Помер у Києві Гетьман Війська Запорізького Петро Конашевич-Сагайдачний. Походив родом із Самбірщини в Галичині. Був славетним організатором козацького війська й геніальним вождем у війнах із турками. Найвидатніші його походи на Кафу, Варну, Синопу й Візантію (Царгород). Похований 22.IV. у Києві в Братському монастирі на Подолі. П. Куліш подав у кількох словах дуже влучну характеристику гетьмана: “Нема, може, і на світі кращого народу, як наш український. Саме його завзяття страшенно вказує нам, що сила духа в нього велика. Та рідко хто вмів тією силою користатись, хіба такий левенець, як чубатий Святослав, або такий невмирака, як Петро Сагайдачний”.

21.IV.1785. Московська цариця Катерина II, “жалованою грамотою дворянству” прирівняла українську старшину в правах до московської шляхти (дворянства) і тим узаконила кріпацький устрій в Україні, віддавши селян українських у повне володіння панів бувш. старшин (звідти “панщина”), себто праця тільки на пана.

22.IV.1910. Помер Марко Кропивницький, видатний український актор, режисер, драматург, та взагалі організатор українського постійного театру р. 1883 в Києві.

Народився він 1840 р. в с. Бешбайраки на Херсонщині. Закінчив п'ятирічну школу. Згодом був якийсь час вільним слухачем Київського Університету.

Повернувшись додому, вступив на працю у місті Бобринцях. Тут він захопився українськими аматорськими виставами, написав п'єсу “Дай серцю волю, заведе в неволю”.

Незабаром виявив прекрасний талант актора і, організувавши високо-культурний український театр, виховав значну кількість інших великих талантів театрального мистецтва. Із його школи вийшли такі славетні артисти, як Занковецька, Садовський, Саксаганський, Карпенко-Карий і баг. інш.

Разом з талантом актора він виявив ще й небуденний талант письменника-драматурга. Його п'єси, а їх він написав багато, відзначаються особливою сценічністю. Найбільш відомі такі: “Глитай, абож павук”, “Невольник”, “Доки сонце зійде, роса очі виїсть”, “Пошилися у дурні”, “По ревізії” й інш.

22.IV.1920. Варшавський договір Петлюри, Голови Директорії й Головного Отамана Військ УНР, з Польщею, що дав можливість Українській Владі і військові, як державній організації, вийти на еміграцію під натиском переважаючих сил московських большевиків.

А з другого боку, Петлюра був примушений не протестувати проти окупації Польщею Сх. Галичини, Підляшшя, Полісся і частину Волині.

22.IV.1924. Померла письменниця Грицько Григоренко (Олександра з Судовчиків Косач).

22.IV.1932. Помер у Львові видатний громадський діяч Юліян Романчук. Довголітній голова "Просвіти" у Львові, журналіст, видавець і редактор творів численних письменників в серії "Руська письменність". Це й до сьогодні єдине видавництво в Галичині, що дало народові українських найвидатніших клясиків, як Шевченко, Куліш, Шашкевич, М. Костомарів, Гребінка, Глібов і багато інших українських письменників.

23.IV.1185. Похід на половців Новгород-Сіверського князя Ігоря. Похід цей і боротьбу князів українських під проводом кн. Ігоря оспівав 1187 року невідомий автор у своїй поемі "Слово о полку Ігореві". Ця поема своєю поетичною красою й мистецькою вартістю здобула світову славу. На сучасну українську літературну мову переклали більше й менше видатні наші поети, як М. Максимович, С. Руданський, Н. Забіла, Панас Мирний, Василь Шурат, Максим Рильський, Святослав Гердинський, Ів. Огієнко й інші. Перекладали її ще й московські, польські й інші поети. Прозою переклали Мих. Грушевський і Ів. Огієнко. Ось кілька уривків із перекладу М. Грушевського:

"Глянув Ігор на ясне сонце і побачив усе своє військо, покрите тьмою від нього. І сказав Ігор дружині своїй: "Братіє і дружино! Лучче нам порубаним бути, ніж полоненим бути! Всядьмо, браття, на свої борзі коні, щоб побачити сильного Дону!"

Зап'яла князеві ум охота сиробувати Дону великого і жадоба ся заступила перед ним знамено. Хочу я, рече, зломити спис на краю поля половецького, з вами разом Русичі! Хочу або голову свою положити, або напиться шоломом Дону!

Гей, Бояне, соловію старих часів, — якби то ти оспівав ці полки! Скавав бись, соловію, по мисленному древу, літав бись умом попід хмари, в'ючи славу навколо сього часу, біжучи словом Трояновим через поля на гори! . . .

Ігор вступив у золоте стремено й поїхав чистим полем. Сонце йому тьмою путь заступило. Ніч стогнала прозячи йому і побудила птаство. Його голос вбив звірину в логовищах. Див кличе горі древа велить слухати землі незнаемій . . .

А половці небитими дорогами побігли к Донові великому. Скриплять теліги їх о півночі, наче лебеді розпужені.

К Донові й Ігор військо веде. Птаство по дубині пильнує бідийого. Вовки грозою лякають. Орли клекотом на кості звірів скликають. Лисиці брешуть на червоні щити.

Ей, Руськая земле, ти вже за горою!

Довго ніч меркне. Зоря світ зап'яла. Мла поля покрила. Соловійів спів заснув. Говір галичи збудився.

Русичі велике поле перегородили червоними щитами, шукаючи собі чести, а князеві слави! . . .

Отже картини сильні і прегарні, які рідко пошукати в тій добі у світовім письменстві.

24.IV.1824. Народився у м. Охтирці на Слобожанщині поет Яків Щоголів. Закінчив Харківський Університет. Почав писати ще в гімназії. Перші його твори були вміщені в 1843 р. в альманахові Бецького "Молодик". Далі — в "Основи" П. Куліша (1861-1862). Мова його творів барвиста, легка, багата. Був він незрівняний майстер в описах краси природи.

Вся його поезія міститься у двох збірках: "Ворскло" і "Слобожанщина". Ось, наприклад, зразок такого опису:

Звелось літо і не знать,
Як день за днем минув,
І серпень дав, що можна дати,
І вересень майнув...
Морозний вітер в гай і ліс
Подув з холодних міст

Й нещадно з дерева обніс
Червоножовтий лист.
Немов циновий дах,
І стигнуть краплі від роси,
Як сльози, на гілках.
І висне небо в ті часи.

25.IV.1920. Армія Петлюри з Польською армією (після Варшавського договору за 22.IV.1920) розпочала наступ на Київ, захоплений більшовиками.

25.IV.1927. Помер західноукраїнський письменник Марко Черемшина (Іван Семанюк).

25.IV.1913. Помер Михаїло Коцюбинський, видатний український письменник. Ховали його в Чернігові 15.IV. на другий день Великодних Свят. Народився 17. (5. ст. ст.) вересня 1864 р. в м. Вінниці на Поділлі. Вчився в Духовній Бурсі і в Кам.-Подільській Духовній Семинарії, але був звільнений із Семинарії за українську роботу. Працював по державних урядах у Бесарабії і в Криму й нарешті перейшов у Ст. Відділ до Чернігівського Земства і там служив до смерті. Вліті їздив на лікування кілька разів до Італії; два літа коротко перебував і на Гуцульщині, звідки вивіз матеріяли для ряду творів. Писав оповідання й повісті з життя селянського і революційної інтелігенції. Свою творчість розпочав народництвом; з реалізму побутово-психологічного перейшов до реалізму імперсіоністичного (психологічно-настрое-

вого) й закінчив нео-романтичними творами. В осередкові його літературно-громадських інтересів була доба української революції 1905 р. Найкращі його твори: “Для загального добра”, “На камені”, “Цвіт яблуні”, “Дорогою ціною”, “Сміх”, “Intermezzo”, “Fata Morgana”, “Що записано в книгу життя”, “Тіні забутих предків”. Визначався у творах глибокими проблемами поліпшення життя найбідніших шарів українського народу, високо-мистецьким хистом опису життя й доброю українською мовою. Смерть наступила передчасно в найвищій вияві письменницької праці.

26. IV. 1648. Запорізьке військо, під проводом Богдана Хмельницького, приступом взяло польську кріпость Кодак.

26. IV. 1890. У м. Зінькові на Полтавщині, у родині місцевого вчителя народився Микола Костевич Зеров, що став згодом видатним українським письменником, критиком і вченим. Закінчивши гімназію, а потім Київський Університет, він учителював спершу у Златополі, а потім у Києві.

З 1917 р. брав активну участь в українському культурно-національному житті, як поет, перекладач і критик.

В 1918 р. редагує “Книгаря”. Співробітничав в інших періодичних виданнях.

Після процесу СВУ орган диктатури окупантів — ГПУ — заслав його до північних російських копалень ніби за те, що він “ворог трудящих України”, а там по ньому й слід пропав . . .

В особі Миколи Зерова поєднується великої культури критик, історик літератури, перекладач, поет і вчений.

Не перебільшуючи значення Зерова, як критика, в українській літературі, треба сказати, що він дав високої вартости зразки літературно-критичних студій. Європейець у найкращому розумінні цього слова, він став символом нової європейської культури в українсько-більшевицькій примітивній дійсності.

Його роботи служили, служать та ще довго служитимуть зразками у формуванні мистецьких смаків читача і вихованні письменників.

27. IV. 1904. Помер талановитий письменник-драматург і організатор першого українського театру Мих. Старицький.

Народився він 14. XII. 1840 на Полтавщині в поміщицькій родині. Вчився спочатку в Харківському, а потім Київському Університеті.

Організувавши першу українську трупу, він написав, переклав або переробив близько 40 п'єс. Найвідоміші: “Ой, не ходи Грицю”, “Не судилося”, “Талан”, “Богдан Хмельницький”, “Оборона Буші”, тощо.

До речі, п'єса “Оборона Буші”, — в якій виведені героїчні образи українських жінок, — змальовує таку дійсну подію з трагічно-героїчної нашої минувшини.

Місто Буша, що до року 1654 стояло на місці теперішнього села Яруга на Вінниччині, за часів Хмельницького обложило шостидесятитисячне шляхетське військо. Коли ж шляхті все ж таки пощастило

вдертися до міста, українська людність і тоді не побажала здатися на ласку ворога, а почала підпалювати свої будинки та умушляти один одного. Навіть жінки кидали дітей своїх до колодязів і самі туди ж кидалися. Дружина сотника Зависного, що керував обороною і загинув у боротьбі, сіла на бочку з порохом, підпалила її й загинула від вибуху. Загинуло тоді у місті Буші 16,000 мужніх людей.

Сімдесят жінок сховалося до печері поблизу міста, але польська шляхта викрила їх там і почала змушувати їх до здачі. Але у відповідь на це з печері залунали постріли. Тоді польські жовніри спрямували до печері воду, одведену з річки, і всі жінки загинули там, але ніхто не здався на ласку ворога. Місто Буша під час цієї героїчної оборони загинуло.

(За "Кал.-довід." на 1946)

Мих. Старицький був, проте, не лише драматургом. Він писав також прозою й віршами.

Із прозових творів слід згадати повість "Перед бурею" (Перед 1648 р.), "Кармелюк". З віршованої творчости треба згадати його переклади з чужих літератур: з сербських народніх пісень, з Шекспіра, з Лермонтова, Пушкіна, й інш. Чимало залишив він нам у спадщину й оригінальних своїх поезій. Як зразок, подаємо тут високопатріотичний його вірш "До молоді".

На вас, завзяті-юнаки,
Борці за щастя України,
Кладу найкращі думки,
Мої сподіванки єдині.
В вас молода ще грає кров,
У вас в думках немає бруду,
Палає в серці ще любов
До обездоленого люду.
Не занехайте ж ви її,
Не розгубіть по світу все, —
Нехай вона вам дух гартує
У чесній, славній боротьбі.
Бо стоголовий людський кат

Лютує, дужчає щоднини...
Не можна тратити і хвилини,
Поки ще стогне темний брат.
Поки живий — мерщій несіть
Сліпому світло просвіти,
Живу надію закропіть.
Вшануйте рідну його річ,
Назвіть без хитрощів своєю
Ви непрозору, глупу ніч...
Хай кат жене, а ви любіть
Свою окрадену країну,
За неї сили до загину
І навіть душу положіть!

29.IV.1918. Чорноморська флота підняла український прапор. З того часу 29 квітня є день української флоти.

29. IV. 1918. Мала Рада зійшлась на засідання й ухвалила два закони:

1. Михайла Грушевського обрано на Президента Української Народної Республіки.
2. Підвищено норму приватної земельної власности до 30 десятин (коло 54,5 моргів).

Але підготований у порозумінні з німецьким командуванням і скликаний у Києві на цей день "З'їзд хліборобів" обрав на гетьмана України генерала Павла Скоропадського. Стався переворот. Центральна Рада перестала існувати.

ТРАВЕНЬ

2. V. 1848. Створено в Галичині перше українське політичне Т-во — “Головна Руська Рада” — ухвалило таку відозву:

“Ми, галицькі русини, належимо до великого руського народу (тоді в Галичині українці називали себе “русинами” або “руськими”, але не росіянами, тобто москалями), котрий говорить одною мовою і начисляє 15 мільйонів, а з них 2.5 мільйони заселяють Галицьку землю.

Наш народ був колись самостійний, рівнявся у славі з наймогутнішими народами Європи, мав свою літературну мову, свої закони, своїх власних князів, одне слово: був у добробуті, заможний і сильний. Через несприятливі умови й різні політичні нещастя, наш великий народ поволі розпався, втратив свою самостійність, своїх князів і прийшов під чужу владу.

Такі нещастя склонили згодом багато заможних панів відступити від руського обряду батьків своїх, і з ним виректися руської мови й відцуратися свого народу; але ж ця зміна обряду національності перемінити не могла, і руська кров не перестала плисти в їх жилах. Та тепер, коли для всіх заблисло сонце волі, пробудився й наш руський лев і гарне нам ворожить майбутнє. Встаньте, браття, але не до звади й незгоди! Будьмо тим, чим бути можемо, будьмо народом.”

(За “Історією України” Ом. Терлецького).

3. V. 1924. Покінчив самогубством (повісився) Микола Міхновський. Не витримав большевицького насильства над українським народом і на знак протесту наклав на себе руку. Був націоналістом і самостійником з переконань ще далеко до державного відродження України р. 1917. Його твір “Самостійна Україна” появилася р. 1900., ще далеко до IV. Універсалу 1918 р. 22. січня Центральної Ради.

“Над нами висить чорний стяг, а на ньому написано: смерть політична, смерть національна, смерть культурна для української нації... І от, серед таких обставин... хай навпаки логіці подій ми випишемо на своєму прапорі: Одна, єдина, вільна, самостійна Україна!.. Нас жменька, але ми сильні нашою ж любов’ю до України”.

З промови Миколи Міхновського в Полтаві року 1900.

4. V. 1838. Стараннями художників Ів. Сошенка, Карла Брюлова, письменника Євгена Гребінки та інших викуплено з кріпацтва Тараса Шевченка.

5. V. 1836. У Чернівцях на Буковині народився Сидір Воробкевич, що був найвизначнішим після Федьковича українським письменником Буковини. Закінчив духовну семінарію, в якій потім учителював. Перші його твори були надруковані у “Галичанині” Дідицького. Виступав під прибраним ім’ям — Данило Млака. Найкращі з його творів — це його ліричні поезії. Деякі з них стали згодом народніми піснями, як от: “Над Прутом”, “Заграй” тощо.

Року 1910 у Львові вийшла збірка його творів під назвою "Над Прутом".

Помер Воробкевич 19. IX. 1903.

Рідна мова

Мово рідна, слово рідне!
Хто вас забуває.
Той у грудях не серденько,
Тільки камінь має.
Як ту мову мож забути,
Котрою учила
Нас всіх ненька говорити,
Ненька наша мила?!

Ой, тому плекайте, діти,
Рідненькую мову,
І учіться говорити
Своїм рідним словом!
Мово рідна, слово рідне, —
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
Але камінь має!

Сидір Воробкевич

6. V. 1910. Помер письменник і невтомний громадський діяч Борис Грінченко. В одному з своїх віршів ("Хлібороб") він писав:

"Невелике я поле зорав,
Та за плугом ніколи не спав;
Що робив, те робив я до краю,
І всю силу, що мав я і маю,
Я не дурно невтомно робив"....

На роботу невпинную клав...
Скільки поту свого я пролив,
Та дарма! бо поорана нива
Нам давала багатії жнива:

Оці слова селянина-хлібороба цілком відносяться і до самого письменника. Цілих 20 літ був негасимим вогнищем, у якому купчилось культурно-національне життя України. Добро української нації клав вище особистих інтересів і матеріальних вигод. Працював у найрізноманітніших ділянках української культури і просвіти: учитель, етнограф, письменник, перекладач, просвітній діяч. Трудився до скону і примушував других працювати. Писав ліричні вірші, оповідання й повісті. Серед останніх найвизначніші: "Соняшний промінь", "На розпутті", "Під тихими вербами" і "Серед телених людей". Три томи етнографічних матеріалів "Із уст народу". Зредагував найбільший свого часу "Словник української мови". В поезії його переважають громадянські мотиви.

7. V. 1916. Помер Андрій-Агапій Гончаренко, піонер американської України та оборонець нащадків тих запорожців, що переселилися на Аляску після зруйнування Січі. Народився він на Київщині 19. VIII. 1832 р.

"Земляки мої, родаки мої на чужині! Кохайтеся, братайтеся! Подивіться, в якому благу й добрі живуть інші люди: волохи, французи, німці. Чому би й нам у братерстві не жити!"...

Андрій-Агапій Гончаренко.

7. V. 1920. Українські і польські війська зайняли Київ.

8. V. 1919. В Ужгороді оголошено про заснування УНР на Закарпатті.

8. V. 1921. Закарпатська УНР (Українська Нар. Республіка) прилучена до Чехословаччини.

9. V. 1920. В Ужгороді, на Закарпатті, засновано “Просвіту”.

9. V. 1922. Помер український історик і письменник Орест Левицький. Він написав багато цікавих історичних оповідань.

10. V. 1866. Помер західноукраїнський письменник Іван Вагилевич, один з “руської трійці” (так звали Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького та Ів. Вагилевича), яка активно виступила року 1837 за запровадження в літературі і науковому вжиткові в Галичині народної української мови, супроти мертвої церковно-слов'янської. Цей виступ був зроблений у спосіб надрукування українською народною мовою збірника “Русалка Дністрова”, що започаткувала національне відродження Західної України.

11. V. 1907. У Києві засновано Українське Наукове Товариство.

13. V. 1888. Помер західноукраїнський поет, учений і етнограф Яків Головацький, близький приятель і однодумець Маркіяна Шашкевича, член “руської трійці”, що розпочала відродження Галичини.

13. V. 1849. Народився письменник Панас Мирний (помер 20. I. 1920). Справжнє його прізвище — Рудченко. Народився в Миргороді на Полтавщині в родині дрібного службовця повіт. державної скарбниці. Вчився в Гадячі у повітовій двоклясовій школі і 14 років закінчив її. Оце була його шкільна освіта. Далі самотужки свою освіту довершив лектурою. З 14 років пішов служити в суд, скарбницю й казенну (скарбову) Палату в Полтаві, де служив і був навіть її головою, — служив 40 років, до кінця свого життя. На зверх нічим не визначався, але внутрішньо пильно приглядався до суспільного життя і громадських настроїв. Розпочав він свою літературну творчість на початку 70 рр. XIX. ст. і невпинно працював до смерті. Коли помер, залишив багато викінчених творів, які ще чекають на видання. Панас Мирний, як рідко хто з інших письменників, був виключно полтавський письменник: полтавської природи, полтавського села й полтавських людських взаємин. Писав оповідання й повісті. З оповідань найповажніші: “Лихий покушав”, “Г'яниця”, “Казка про правду і кривду”, “Морозенко”. З повістей найкращі “Лихі люди”, “Хіба ревуть воли, як ясла повні?”, “Лихо давнє й сьогочаснє”, “Повія”, “Лови”. Повісті його належать до типу світових повістей Дікенса, Золя, Шпильгагена. Соціяльні відносини й соціяльна несправедливість — головна основа його повістей; а психологічна аналіза душі і взаємин дійових осіб повістей — головна точка зору задивлення на внутрішні відносини людей. Основник психологічного реалізму в українськiм письменстві.

13. V. 1865. Був відкритий в Одесі з черги третій Університет в Україні (перший у Харкові р. 1805. Другий у Києві р. 1934) під назвою “Новоросійський”.

13. V. 1933. На знак протесту супроти штучно створеного на Україні партією більшовиків величезного голоду (загинуло від нього близько 7 мільонів живих людей), покінчив самогубством (застрілювався) талановитий письменник і український громадянин Микола Хвильовий, який, як тоді переказували, в одному з залишених листів написав:

“Умираю з своїм народом...”

В одному з своїх творів (“Санаторійна Зона”) Хвильовий, наче передчуваючи свій близький кінець, писав:

...“я кладу цей терновий вінок на свою похилену голову і йду на Голготу. Але... книжники й фарисеї знову наздоганяють мій надзвичайний патос. Я чую вдари глузу й падаю, стікаючи кров'ю. Це бачу, мов крізь сон... Але вперто й неухильно з терновим вінком на голові йду і йду на Голготу”...

З юних літ Миколу Хвильового (справжнє ім'я і прізвище його було — Микола Григорович Фітільов) турбував дух неспокою, аж поки, обливаючись кров'ю, не впав він, заподіявши собі смерть.

Увесь час вчувався йому “далекий тупіт фантастичних коней”. Увесь час дивився він на сучасність через шкельця Шехераздових легенд і вірив у епоху великого відродження свого народу, “коли не буде ні повій, ні чорної біржі, ні бруду, і душевна дисгармонія буде легеньким виром під водяними лілеями; коли човен без весел несе — не несе, — а комиші все стоять на кордоні зелених лук і прислухаються”...

Ось уривки з його творів:

“Я ще не знаю, що я напишу, але на моїй душі біль... Я гадаю, що я все таки напишу гарний твір, бо ж яблуні тільки но зацвітають у садах моєї фантазії, бо ж передо мною гори поетичного матеріалу”... (1922—1923 р.).

“Я випила, товариство, за відважних і вольових людей. Чуєте? Я випила за безумство хоробрих. Але не за те безумство, що виродилося у сорентійського міщанина Пешкова (Максима Горького), — я випила за те безумство, що привело троглодита до стану вишуканої європейської людини. Я випила за те безумство, що не знає тупиків і горить вічним огнем стремління у невідомі краї. Я випила за безумство конквістадорів”... (“Вальдшнепи”).

А ось скорбний образ Матері-України:

“Я йду і йду, а одинока постать моєї матері все там же. Вона стоїть, звівши руки, і зажурено дивиться на мене. Я поспішаю на це зачароване неможливе узлісся, а одинока постать усе там же, все там же.

Навкруги — пусто, тільки місяць лле зелений світ з пронизаного zenіту. Я держу в руці мавзер, але моя рука слабіє, і я от-от заплачу дрібненькими сльозами, як у дитинстві на теплих грудях”... (З новели “Я”).

14. V. 1648. Перемога Богдана Хмельницького в битві на Жовтих Водах, яка принесла звільнення України від польського ярма та відбудову незалежної Української Держави у вигляді Козацької Республіки.

14. V. 1856. Народився письменник Андрій Чайківський, відомий своїми історичними оповіданнями й повістями: “За сестрою”, “Козацька помста”, “На уходах” тощо. Ці повісті й оповідання залюбки читаються українською молоддю, як високонаціональні і патріотичні твори.

14. V. 1871. Народився в сім'ї селянина в с. Русові, Снятинського повіту на Галицькому Покутті видатний український письменник-новеліст **Василь Стефаник**, співець селянської долі.

Після снятинської чотириклясової школи вчився в Коломийській та Дрогобицькій гімназіях, а потім на медичному факультеті Краківського Університету. Після того повернувся на село, де й жив постійно. Був депутатом австрійського парламенту.

Літературну діяльність почав року 1897, а в 1899 у Чернівцях вийшов збірничок його новел "Синя книжечка". У 1900 р. вийшов збірничок новел "Камінний хрест", у 1901 р. — "Дорога", у 1905 р. — "Мое слово" і т. д. У 1936 р. вийшов збірничок післявоєнних новел "Земля".

В. Стефаник є творець найновішої української новели, в якій глибоко розкрив трагедію галицького українського селянина, що тяжко бідував у наслідок ожебрачення його польськими панами, але не втратив своєї глибоконаціональної душі. Твори Стефаніка переложені майже на всі світові мови, остільки вони оригінальні й модерні по своїй формі написання.

"Характер нарисів Василя Стефаніка є наскрізь оригінальний, відрубний. Він спинюється тільки на поодиноких моментах людського життя й навітлює їх з таким знанням народнього життя, з таким розумінням народньої психіки, такою вражливістю на людські страждання, що його оповідання лишаться раз на все дорогоцінними жемчугами в українській літературі".

Володимир Радзикович
(Істор. Україн. Культури, 1937, ст. 434).

15. V. 1848. У Галичині (в наслідок революції в Австро-Угорщині) скасовано панщину.

15. V. 1848. Почала виходити "Зоря Галицька", друкований орган тількищо заснованої у Львові Головної Руської (української) Ради (див.: під 19. квітня).

16. V. 1648. 29 квітня (19. IV. 1648 за ст. ст.) Богдан Хмельницький на чолі козацького війська зустрів польську армію на річці Жовті Води і, заатакувавши її, примусив стати в оборонну позицію. Через кілька днів реєстрові козаки, які були в складі польської армії, перейшли на бік Хмельницького. З'єднавшись з реєстровими козаками, Хмельницький 16 травня (6. V. за ст. ст.) напав на табір польської армії і розгромив ту армію.

Ця битва на річці Жовті Води звільнила Україну від тяжкого польського ярма і поклала початок відбудови незалежної Української Держави у вигляді Козацької Річі Посполитої.

16. V. 1817. Народився (4. V. 1817 р. за ст. ст.) видатний український історик Микола Костомаров. Батько його був поміщик, а мати селянка-кріпачка з Вороніжчини. Закінчив Воронізьку гімназію та Харківський університет. Готуючись до наукової та навчальної праці в університеті, Костомарів написав дисертацію "Про причини й ха-

рактер унії”. Але ця дисертація здалася російському урядові такою небезпечною, що її було позбирано і спалено.

Року 1846 Рада Київського Університету обрала Костомарова на викладача російської історії в університеті. Його лекції викликали глибоке й загальне зацікавлення. Проте праця в університеті була перервана арештом у 1847 році у зв'язку з Кирило-Методіївським Братством. Після року кари в Петропавлівській кріпості заслано його до Саратова під догляд поліції. Року 1859 дістав він дозвіл переїхати до Петербургу, де й став професором історії в університеті.

Йому належать великі джерельні праці: “Руїна”, “Богдан Хмельницький”, “Гетьманування Виговського”, “Мазепа” тощо. Був він членом-фундатором таємного українського товариства — Кирило-Методіївське Братство — і його теоретиком (написав “Книги битія українського народу”).

Виступав він і на літературній ниві під прибраним ім'ям Ієремії Галки, пишучи поезії, балади, драми (“Сава Чалий”, “Переяславська ніч” тощо), а також повісті й оповідання. Особливо відома його історична повість з часів “Руїни” — “Чернігівка”. Помер Микола Костомарів 19. IV. 1885 р.

16. V. 1851. Народився письменник і визначний етнограф Іван Маджура.

Перший сніг

Ще вчора сонечко так гріло,
Чабан з отарою бродив,
Озніме пишно зеленіло
І лист у лузі гомонів;

Зьгодні ж степ увесь неначе
Заслав сріблястий оксамит,
вітер жалісливо плаче,
І сонце лле не той мов світ.

Іван Маджура

17. V. 1876. Російський цар Олександр II (“освободитель”) підписав ганебний таємний наказ, що відомий під назвою “Емського едикту”. Цей наказ містив у собі заборону друкування українських книжок: підручників для шкільного або позашкільного навчання, популярно-наукових та наукових творів, навіть санітарно-медичних. З великими обмеженнями дозволялося друкувати самі лише художні твори, та й то при умові додержання в цих творах російського правопису! Так само під заборону підпали й театральні вистави. У цей спосіб хотіли затримати розвиток української літератури й науково-літературної мови й полегшити цим справу обмосковлення всієї української людності. Тут треба ще нагадати, що в межах тодішньої Росії не була дозволена жодна українська школа, не було дозволено жодної української газети й журналу, а українська інтелігенція дома й на людях користувалася російською мовою...

Автором цього “указу” був відомий донощик та україножер Мих. Юзифович, що видав владі і Кирило-Метод. Братчиків.

18. V. 1902. На засланні в Сибіру помер талановитий український письменник-революціонер Павло Грабовський, замучений російським

царатом. Із 38 років свого життя (нар. 9. 4. 1864) він 20 років дорослого свого віку пробув по тюрмах, по арештанських етапах, на засланні тощо. Це страдницьке життя його відбите у зверненні до матері:

Мамо-голубко! Прийди подивися.
Сина од мук захисти:
Болі зі споду душі піднялися,
Що вже несила нести.
Мамо-голубко! Горюєш ти, бачу,
Стогнеш сама у журбі,

Хай я одинцем конаю і плачу, —
Важче безмірно тобі!
Може, до тебе вже більш не прибуду...
Не дєрікай, а прости,
Та од людського неправдивого суду
Сина свого захисти.

Проте, живучи в жахливих умовах політичного в'язня й заслання, Грабовський ніколи не занепадав духом, не покладав рук, а, навпаки, улєрто, де тільки можна було, працював для користи й для визволення своєї Батьківщини. Він творив гарні поезії, в яких кликав до борні, робив переклади з чужих мов, писав критичні статті тощо.

Скільки б то могла зробити ця людина, живучи на волі, в умовах людського життя!

18. V. 1917. У Києві розпочався Перший Всеукраїнський Військовий З'їзд на який прибуло близько 700 делегатів-воєнків. Цей з'їзд постановив утворити при Українській Центр. Раді Український Генеральний Військовий Комітет.

20. V. 1932. Помер письменник Степан Васильченко, (справжнє прізвище: Панасенко), визначний майстер слова. Писав новелі і драматичні етюди. Умів поєднувати реальне і навіть буденне життя із надприроднім світом мрії й фантазії.

22. V. 1861. Тіло Т. Шевченка перевезено і поховано на Чернечій горі біля Канєва, над Дніпром.

22. V. 1820. Польські шовіністи замучили талановитого композитора Остапа Нижанківського.

23. V. 1938. У Ротердамі загинув від зрадливо даної йому пекельної машини Євген Коновалець, командант корпусу Січових Стрільців, що перебував ув Україні і перший розпочав повстання проти німців і Гетьмана Скоропадського. Начальний Ком. УВО і Провідник ОУН.

24. V. 1125. Помер один з кращих наших князів старокнявської доби — Володимир Мономах. Він, будши князем, дбав не лише про свої особисті вигоди, як це робила величезна більшість тодішніх князів, а й про інтереси цілої України. “Добра хочю братьї і Руській Землі (себто Україні), казав він і відповідно тому діяв.

Своїм дітям він залишив “науку”, в якій писав:

“Не дозволяйте сильним нищити слабих. Сами розсудіть справу вдовиці”...

“Іздячи по своїх землях, не дозволяйте службі кривдити ні своїх, ні чужих, ні по селах, ні на полях”...

“Дома не лінуйтеся, але всього догляньте, не покладайтеся на суддю ані на молодшого дружинника, щоб не насміхалися ті, що приходять до вас”...

“На війні не здавайтесь на воеводів, самі наладнуйте сторожу,

а вночі, не забезпечивши вояків, не лягайте спати. Не бійтеся смерті ні на раті, ні од звіра, але творіть мужеське діло”...

24. V. 1918. Представники українських партій та політичних організацій, куди входили й соціялісти-самостійники (з М. Міхновським), і соціялісти-федералісти (з С. Єфремовим), і хлібороби-демократи (з В. Липинським), і соц.-демократи та соц.-революціонери створили надпартійний **Український Національний Союз**.

Завданням цього Союзу було протидіяти тому, що творилося тоді на Україні і з приводу чого у своїй відозві за 30. V. 1918 Український Національний Союз писав:

“Переверот (29. IV. 1918) віддав усю владу на Україні в руки чужинців, ворогів українського народу. Міністерству Лизогуба, зложене здебільшого із, так званих, малоросів, себто осіб української крові, з московською душею, які в часи українського національного поневолення покинули свій нарід, пішли на службу московському народові і, як ренегати, ще й досі ненавидять українство”...

25. V. — 7. VI. 1596. Героїчна оборона козацького тобару під Солоницею.

Северин Наливайко, ватажок повстанців, народився на Правобережжі. За молодих років пристав до козацьких загонів і брав участь у походах проти татар та турків. Вже під час цих походів виявив хоробрість і талант ватажка.

Року 1594 Наливайко підняв велике повстання проти жорстокого гніту польського панства на Україні. Його загони палили й руйнували панські маєтки на Вінниччині й Брацлавщині а далі перейшли й на Білорусь. Аж тут проти Наливайка виступив литовський гетьман Радзівіл. Наливайко відійшов на Волинь, Брацлавщину, Київщину. Тут його загони об'єдналися з реєстровими козаками на чолі з **Григор. Лободою**.

Тим часом польський уряд зібрав сильне військо і вирядив його супроти українських повстанців. Повстанці відступили на Полтавщину. Та польське військо наздогнало їх в урочищі Солониця коло Лубень.

25 травня 1596 р. польський гетьман Жолкевський почав облогу козацького табору. Не зважаючи на недостачу води, фуражу, соли тощо — козаки хоробро оборонялися.

Та найшлися зрадники. Сподіваючися добути собі порятунок, вони схопили Наливайка і видали полякам. Але ж Жолкевський 7 червня несподівано напав після того на козацький табір і повстанців було винищено. Із 10.000 чоловіків і жінок, що були в таборі, ледве врятувалося втечею 1.500.

Наливайка було одвезено до Варшави. Там його довго катували у в'язниці, довго мучили, а у квітні 1597 р. стратили.

На пострах українській людності, тіло Наливайка було порубане на шматки, і ті шматки поприбивано до воріт різних міст України. С. Черкасенко змалював С. Наливайка в гарній драмі “Северин Наливайко”.

25. V. 1926. У Парижу від руки підсланого скритовбивці Шварц-барта загинув Головний Отаман військ Української Нар. Республіки Симон Петлюра, ім'я якого довгі роки було символом боротьби за українську незалежність.

“Єдино боротьбою, упертою і безкомпромісовою, ми показали світові, що Україна є, що її народ живе й бореться за своє право, за свою свободу й державну незалежність.

* * *

Не забуваймо про меч, учімося міцніше тримати його в руках, а одночасно дбаймо про підживлення нацією моральних елементів, її буття — творчої любови до Батьківщини, сторожкості до ворога та помсти за кривди, заподіяні нам, — у симбіозі яких знайдемо вірний шлях до звільнення і програму для будівництва!

Симон Петлюра.

Ще мить тому — весна і цвіт,
Чужинний май в співучім сонці
...І вже щось чорне криє світ —
І де ж ви, друзі, оборонці.
Наївний рух крилатих рук, —
Ні! Свисту куль не заперечить
І тіло падає на брук,
І ось тріпочуть груди й плечі,
І очі гасить смертна мла . . .

Сім хижих куль. Сім стрілів зла
Зміряли в дух — влучили в тіло:
Знялись над мертвим тілом крила
І дійсність легко попливла,
Як марний, як минулий вияв, —
Бо за повіками тремтів
Співучий степ, пшеничний спів,
Полтава, прапори і Київ.

Євген Маланюк

Петлюра був прегарний товариш, певний і вірний у всіх перипетіях змінливої долі. Незвичайно лагідний супроти кожної людини та толерантний, він не судив легковажно людей за їхні погляди та вчинки.

Микола Порш.

Сила Петлюри, як організатора і вождя армії, лежала в його відданості ідеї державної самостійності України, в його відвазі, в його слові.

Андрій Жук.

Петлюра — народний герой, основоположник Третьої Української Держави, носій і трибун української демократії, ідей українського народоправства, національної і соціальної справедливості.

Семен Підгайний.

25 травня 1925 року

Рука, неначе чорне жало,
Гарячу зброю простягла,
І синє небо закружляло.
Й вогонь торкнувся до чола.
Війнули холодом каштани
(Такі їх лагідні ряди...
І мовкне серце полум'яне
І гасне погляд назавжди.
І може думка пролітає
Остання чиста і швидка
Що це ж не вперше вириває
Життя підкуплена рука.

Не плач, не сльози, лиш відплата
Вогнем пекла тверді сецра.
На чужині ховали брата,
Проводиря свого, борця.
І пінімалася молитва,
І присягалися уста,
Що спалахне остання битва,
Борня нещадна і свята.

Ще встане знов одвічне право
Ударить суд над чорним злом,
І оживе в боях держава —
Земля потоптана врагом.

Хилились важко, наче крила
Над тілом рідні прапори.
І сонце золотом росило
Лице завітчане згори.

Морозом зімкнуті повіки
Життя нежданний перелом...
А десь степи шуміли й ріки,
І мріяв Київ над Дніпром.

...Коли в Бресті йшли мирні переговори з німцями, Головний отаман Симон Петлюра настоював, щоб німці не йшли на Україну, а лише пропустили українські дивізії синьожупаників та сірожупаників, що були зформовані з полонених українців в Німеччині та Австрії. З цими свідомими, добре організованими та вишколеними українськими частинами ми змогли б вигнати з України московсько-більшевицьких окупантів. Тоді українське населення вже добре зрозуміло большевицьке гасло — “общій котьолок”, реальний зміст якого — грабує Україну.

Але німці добре розуміли, що українське військо буде перешкоджати їхнім імперіялістичним і колонізаційним плянам на Україні, і тому більшу частину згаданих дивізій вони розбрóили ще в Ковелі, залишивши лише дві дивізії. Вони почали окупувати Україну своїм військом. А ці дві дивізії пізніше були демобілізовані гетьманом.

Покійний Головний отаман Симон Петлюра був рішучим противником угоди з німцями. Він висловлювався цілком негативно про українсько-німецьку угоду і цими своїми поглядами ділився з нами, старшинами.

Напередодні прибуття німецьких ешелонів до станції Коростень С. Петлюра зібрав старшин Гайдамацького коша до свого поїзду на нараду. Коли він увійшов до вагону з своїм штабом (ген. Удовиченко, ген. Кирей, полк. Афанасьїв та ад'ютанти), то лице в нього було бліде, а вигляд сумний, пригнічений. Такий же вигляд мали й штабові співробітники.

Ми, старшини, відразу зрозуміли, що для загальної української справи трапилось щось недобре. От. Симон Петлюра звернувся до нас із словами: “Чого я не бажав для України, те сталося. Завтра німецькі ешелони вирушають на столицю України. Мої дорогі вояки! Я відходжу від вас, бо не можу командувати Гайдамацьким Кошем, який би допомагав німцям окупувати Україну”.

Слова от. Симона Петлюри на всіх старшин зробили дуже гнітюче враження, у багатьох старшин в очах показалися сльози. До отамана Симона Петлюри розпочав говорити от. Волох (командир чорних гайдамаків), пізніше його помічник капітан Шаповал, а також інші старшини. Всі просили От. Петлюру не покидати командувати нашими частинами, аж до вступу до Києва. С. Петлюра погодився і слова свого дотримав...

Полк. С. Раєвський

“Моя служба під командуванням св. п. Симона Петлюри” (“Український Комбатант”, ч. 1, 1947, ст. 19—20).

На тихім цвинтарі в далекій чужині
Спокійно спиш Ти по житті бурхливім
І мариш у довічнім сні
Народ свій вмучений побачити щасливим.
Щоб він, звільнившись навіки від кайдан,
Попростував вперед шляхами слави
И замість раба, господар став і пан
Свої власної потужної держави.

Великая, свещенная мета
Нам дасть запал, дасть духа творчу силу,
Прийдуть дні радощів — воля золота
Осяє, Батьку наш, Твою святу могилу!
І осягнувши долі височин,
Відроджена, щаслива Україна л
Вшанує гідно героїчний чин
Свого улюбленого сина.

Борис Лисянський

26. V. 1742. Помер на чужині, в місті Яссах, в Молдавії, інтернований турками гетьман Пилип Орлик, великий патріот Української Землі.

28. V. 1916. У Львові помер Великий Каменяр — Іван Франко, найбільший письменник і невтомний громадський діяч Галицької землі.

Ще під час 25-річного ювілею його праці (в 1898 р.) було видано книжку на 125 ст., в якій подано було самий лише перелік його літературних і наукових творів. Такий цей перелік великий!

Отже, залишив він по собі велетенську й неоцінену літературну й наукову спадщину, що увійшла до золотого фонду наших національних культурних надбань.

У своїй невтомній праці, цей великий син нашого народу бажав лише одного — сили, любови й уміння працювати для спільного добра нашої нації. Він писав:

Земле моя, всеплодучая мати,
Сили, що в твоїй жие глибині,
Краплю, щоб в бою сильніше стояти,
Дай і мені!
Дай теплоти, що розширює груди,
Чистить чуття і відновлює кров,
Що до людей безграничну будить,
Чисту любов!

Дай і огню, щоб ним слово налити,
Душу стрясать громовую дай власть,
Правді служити, неправду палити,
Вічну дай страсть!
Силу рукам дай, щоб пута ламати,
Ясність думкам—в серце кривди влучать,
Дай працювать, працювать, працювати,
В праці сконать!

28. V. 1945. Греко-католицькі священики: Гаврило Костельник, Михайло Мельник і Антін Пельвешський, як кажуть, після “убедительних” переговорів у НКВД” звернулися зо Львова листом до Ради Народних Комісарів УРСР з проханням дозволити їм розпочати акцію у справі воз’єднання греко-католицької церкви ЗУЗ з “русько-православною церквою” (себто московською).

Цей дозвіл та уповноваження на проведення цієї акції воз’єднання дано було трьом згаданим прохачам урядовим листом за 18. VI. 1945 р., що його підписав П. Ходченко, “уповноважений РНК ССРСР у справах руської православної церкви при РНК УРСР”.

Нарешті 18. III. 1946 р. створений Костельником та його однодумцями Синод греко-католицької церкви остаточно завершив згадану акцію, ухваливши об’єднати греко-католицьку церкву з “руською православною церквою”, себто підпорядкувати її Москві.

Отож бачимо, як року 1596 знайшлися люди, які не в інтересах свого народу, а лише в інтересах ополячення заводи́ли на Україні Унію, так і в 1945 р. знайшлися люди, які не в інтересах українського народу,

а в інтересах якнайшвидшого опанування Західньої України окупантами, розпочинають знищення Унії, яка встигла, супроти бажань колишніх її ініціаторів, перетворитися на Західних Українських землях на ознаку української окремішности. У цій Акції церковного “воз’єднання” з московською церквою справа йде не про створення єдиної автокефальної української церкви, що можна було б виправдувати з погляду загальних інтересів українського народу, а про підпорядкування української греко-католицької церкви російському церковному центру на чолі з московським патріярхом, що є на послугах московського імперіялізму. Отож так само, як року 1596 Берестейську церковну Унію запроваджено було з надією за її допомогою окатоличити, а потім ополячити українців, так тепер актом воз’єднання з “руською православною церквою” з її центром у Москві намагаються прискорити й полегшити процес обмосковлення українців із ЗУЗ, процес їхньої асиміляції з москалями.

Отож, як акт запровадження унії 21. V. 1596 р., так і акти 1945—1946 рр., спрямовані до знищення її, провадилися окупантами наших земель з метою ворожою українському народові, хоч їхні протиукраїнські заходи випали в цім випадку на добро народу, бо більш національної і патріотичної церкви в Галичині, як греко-католицька, не можна було й бажати.

29. V. 1878. Народився західноукраїнський поет Петро Карманський в Цішанові в Галичині. Гімназію скінчив у Перемишлі. Високу освіту здобув на теології в Римі і на філософ. факультеті університету у Львові. За війни 1914—1916 працював на еміграції у Раштаті, Ведлярі й інш. таборах серед полонених. Перші свої ліричні поезії друкував р. 1899. Вийшли його такі збірки віршів: “З теки самовбивці” (1899), “Ой люлі смутку” (1906), “Блудні огні” (1907), “Пливе по морю тьми” (1909), “Альфреро” (1917). Перекладав з італійської мови. Теми його поезій найрізноманітніші, але все патріотичні й актуальні. “Карманський — один із найчільніших ліриків в українській літературі” (Б. Лепкий).

Ось один із віршів Карманського, що дає опис хресного шляху України, що ним вона йшла довгі роки:

Минали місяці; пройшли різдвяні свята
Й ніхто їх не стрічав у галицькім селі.
Не вдарив в церкві дзвін. Україна
(Розп’ята

Від болю і журби приникла до землі
І ревно плакала над свіжими гробами,
Що постелились скрізь—долинами й
(горбами...

ЧЕРВЕНЬ

1. VI. 1630. Тарасова ніч. Так давні наші письменники назвали подію, що відбулась цієї ночі, в яку українські козаки під проводом Тараса Трясила перемогли біля Переяслава поляків. Тарас Трясило, так він був знаний серед козаків, — історична особа. Дійсне його прізвище — Федорович. Він запорожцями, що повстали проти поляків, був вибраний Гетьманом. Але поляки Тараса Федоровича не визнали і затвер-

дили свого кандидата, Грицька Чорного. Чорного не визнали козаки і при першій нагоді піймали його й передали в руки Тараса Федоровича, що скарав його на смерть. Після того, Тарас Федорович, як козацький гетьман, повів козаків проти поляків. На боротьбу з поляками благословив гетьмана й козаків митрополит Йов Борецький. Розпочалась завзята боротьба. Численніше польське військо оточило козацьке військо. Бились кілька тижнів, й однієї ночі козаки поляків побили. І ця ніч відтоді і стала називатись по імені провідника козаків **Тарасова ніч**. Перший цю Ніч описав автор “Історії Русів”. А за ним — Тарас Шевченко в поемі “Тарасова Ніч”.

1. VI. 1652. Розпочався бій козаків із поляками й закінчився 2. VI. повним розгромом поляків. В бою впало поляків 20.000 і найманих німців 10.000.

2. VI. 1936. Помер відомий і популярний серед української молоді письменник, Андрій Чайківський. Його твори в нашій історичній літературі займають одно із почесних місць. Серед них такі повісті, як “На уходах”, “За сестрою”, “Побратими” й інш., належать до найулюбленіших між нашою молоддю, Письменник умів створити цікаву фабулу, оперту на історичній дійсності, написати легким приступним стилем і наповнити твір історичним змістом і глибокою натріотичною ідеєю. І ці прикмети його творів і спричинились до тієї слави, яку письменник має серед української молоді. Народився Андрій Чайківський 14. V. 1856.

2. VI. 1888. Народився у слободі Вел. Меженці в родині бідного селянина письменник Кость Буревій. Хоч він не мав і середньої освіти, але самотужки, наполегливою лектурою він піднісся на високий рівень знання. За його революційно-національні переконання московська влада жорстоко переслідувала: засилала на північ, у Сибір. І тільки революція 1917. р. звільнила його й повернула в Україну до національної політичної роботи. Та не на довго, бо большевицька окупаційна влада так само не давала йому спокою. А під час українського погрому 15—18. XII. 1934 р. схопила його й закатувала. К. Буревій найбільше визначився, як письменник-драматург. Його найкращий твір є драма — “Павло Полуботок”.

5. VI. 1648. Богдан Хмельницький розбив під Корсунем польське військо. Обидва гетьмани польські, коронний Потоцький і польний Калиновський попали в полон і були відвезені до татар у Крим. Ця блискуча перемога Б. Хмельницького облетіла радісною вісткою по всій Наддніпрянщині і викликала всенародне повстання проти поляків.

5. VI. 1708. Гетьман Іван Мазепа домовився з королем шведським Карлом XII. про спільну боротьбу проти Московщини. У договорі з Мазепою Карло XII. гарантував Україні самостійність, а людності України “всі вольності з правами та стародавніми законами”.

6. VI. 1937. Передчасно помер талановитий письменник-поет Богдан Ігор Антонич. Народився він року 1909 в с. Новиці Горлицького повіту

на Лемківщині в сім'ї священика. Закінчив Львівський Університет. Збірки його поезій вийшли: року 1931 — “Привітання життя”, року 1935 — “Три перстені”, року 1936 — “Книга Лева”.

Наполегливою працею, студіями й практичним вчитуванням у твори кращих мистців українського слова зумів Антонич перебороти в собі лемківську говірку й писати справді виробленою українською літературною мовою, до того ж свіжим високопоетичним стилем...

Крім лірики, Антонич пробував свого пера також у ділянці повісті, драми й літературної критики. Та в історії української літератури він залишився насамперед з ім'ям поета-лірика, талановитого й оригінального бояна модерної української поезії.

7. VI. 1843. Помер поет Маркіян Шашкевич, пробудник Галицької землі, великий ентузіаст і патріот. Разом з Іваном Вагилевичем і Яковом Головацьким він видав першу, живую народньою мовою українську книжку в Галичині — “Русалку Дністрову” (1837) і розпочав нею добу українського національного відродження. Звертаючись до своїх товаришів, він писав у згаданій “Русалці Дністровій”:

Дайте руки, юні други,
Серце к сердцю хай припаде,
Най шезають тяжкі туги
Ум, охота най засяде!

Разом, разом! Хто сил має,
Гонить з Руси мраки тьмаві, —
Зависть най вас не спиняє,
Разом к світлу други жваві!

7. VI. 1930. Помер Петро Холодний, видатний маляр, учений фізик, педагог і незмінний товариш Міністра Народньої Освіти в Українській Державі до кінця її існування. Його портрети, краєвиди і церковно-релігійне малярство визначались великою оригінальністю, своєрідним кольоритом, тонкою лінією і настроєвістю.

8. VI. 1653. Богдан Хмельницький переміг поляків під Батогом.

8. VI. 1919. Українська Галицька Армія (УГА) почала офензиву проти поляків під Чортковим.

9. VI. 1898. Помер талановитий поет Яків Щоголів. По собі він лишив два збірники віршів: “Ворскло” (1883) і “Слобожанщина” (1898), що написані гарною легкою мовою.

П. Куліш ще у своїй “Хаті” так писав про нього:

“Щоголів має у своєму голосі щось праведно своє, якусь власну повагу й красу, котрої ні в пісні народній не покажеш, ні в Шевченкових віршах не доглядишся, не чуже бо добро він собі присвоїв, а своїм власним даром нас чарує”.

Пізніше Серг. Єфремов висловив про Щоголева таку думку:

“Не був з нього завзятий борець, ні натхненний пророк, ні навіть сатирик, що гострим словом картає вади людські. Це просто спокійний обсерватор, що приглядається до життя й записує свої спостереження, з погляду спокійно, навіть холодно, але все-таки у читача іноді мороз піде по-за спиною од тих спокійних малюнків”.

9. VI. 1845. Народився один із найвидатніших українських драматургів і акторів Іван Карпенко-Карий (Іван Тобилевич). “Безталанна”,

“Наймичка”, “Мартин Боруля”, “Хазяїн”, “Сто тисяч”, “Суєта”, “Бондарівна”, “Сава Чалий” і інш. є драматичні перлини української побутової й історичної драми й комедії.

10. VI. 1917. Відбувся в Києві Перший Селянський З’їзд, що підтримав Українську Центральну Раду в її змаганні до відокремлення України від Московщини. З’їзд цей делегував до складу Центральної Ради 183 своїх представників.

11. VI. 1931. Помер український історик і політик Вячеслав Липинський, Посол Української Держави в Відні за Австрії. Залишив своїми науково-історичними і політичними працями глибокий слід у розвитку української державно-політичної думки. Його найвидатніші праці: “Україна на переломі” (1920 р.), “Шляхта на Україні” (1909), “Назви “Русь” і “Україна” та їх історичне значення”, “Релігія і Церква в історії України” (1925), “Листи до братів-хліборобів?” (1926) і багато інш. Липинський був ідеолог гетьманського державницького руху як в історії України, так і в сучасній політиці.

13. VI. 1944. У німецькій в’язниці в Саксенгаузени був закатований німецьким Гестапо Олег Кандиба (Ольжич), син О. Олесь. Вчений археолог, видатний молодий поет і політик націоналістичного руху (ОУН) Євг. Коновальця й А. Мельника. По смерті Євг. Коновальця в проводі ОУН був заступником Андр. Мельника. Під час другої світової війни вів велику нелегальну організаційну працю в Україні на теренах, завойованих німецькою армією (в Житомирі, в Києві і навіть у Харкові, а на останку в Західній Україні, де німецька поліція його викрила й заарештувала і в найжорстокіший спосіб закатувала. Залишив по собі численні археологічні праці і три збірки поезій: “Рінь”, “Вежі”, “Підзамча”. Представник у поезії патріотично-динамічної лірики в найдовершеннішій мистецькій формі. Він був незрівняний майстер опуклого динамічного образу, лясоничного стилю і глибокої патріотичної думки. Найглибше поєднання довершеної форми й національної ідеї. Його твори насичені по береги волею до боротьби.

Захочеш — і будеш. В людині, зятям, Лежить невідгадана сила.

О. Ольжич.

Нам не знать, як згашено кров
І не знати, де тебе діли —
Чи ти в небо димом пішов,
Чи земля засипала тіло.
Тільки кажуть — вистукав ти
У стіну до свого сусіда,
Що нещадно мучать кати,
Та не їжня буде побіда.

І ми вірим — так і було:
Не вороже звірячо-хиже,
А дажбоже перемогло,
Побідило архистратиге.
Як шляхами вів тебе рок,
Так провів тебе і кризь муки,
На діла й бажання сторуки
Кладучи найвищий вінок.

О. Стефанович.

14. VI. 1891. Помер письменник реалістичного напрямку Вас. Мова (Лиманський). Лишив по собі багато поезій, оповідань, споминів, матеріалів для українського словника тощо. Народник і демократ, він кликав до протесту й боротьби супроти насильств царської Росії:

Коли схочуть вас на муки
Висдять на чужину,
Не давайте живцем в руки,
Бийтесь до загину!
Бо стократно краще вмерти
З руки Махамета,
Аніж ждати в тузі смерти
В північних заметах..
Смерть за волі оборону
Буде вчинком мести, —

Вість про неї піде в люди
Й викличе протести.
І западе в живі серця
За правду обиди,
До жорстоких катів мерця
Складеться огида.
І научить глухих чути
І сліпих прозріти,
Розохотить давні пута
З ніг народніх здіти...

14. VI. 1722. Помер гетьман Іван Скоропадський.

14. VI. 1891. Народився Євген Коновалець, організатор і основник та Начальний Комендант УВО і Провідник ОУН, Організації Українських Націоналістів, що вели десятки років збройну боротьбу за визволення України й ведуть її далі.

15. VI. 1775. Друге зруйнування Січі Запорізької. Московський царський уряд від самого початку вільного з'єднання України з Московщиною крок за кроком, підступно й зрадливо, нищить права й вольності українські, обумовлені Переяслівською угодою 1654 року. І не пройшло ще й 150 років від часів Богдана Хмельницького, як усі державні права українського народу, що гарантували йому вільний від московського втручання розвиток, були скасовані.

Одним з останніх актів цього насильства було друге й остаточне зруйнування Запорізької Січі, скасування Запорізького війська та перетворення України на цілковиту колонію Москівщини.

15. VI. 1775 року, саме після закінчення московсько-турецької війни, в якій запорожці чимало допомогли московським військам, та після підписання з Туреччиною мирового договору, Цариця Катерина вирішила знищити останні ознаки самостійності України.

Вдесятеро більше московське військо на чолі з генералом Текелієм, яке поверталось з турецького фронту, з наказу цариці Катерини Другої Зненацька й зрадливо оточило Січ Запорізьку і запропонувало козакам піддатися. Запорожцям не сила було боротися. Вони почали переговори й затягли їх, а у Текелія випросили тим часом дозвіл ходити козакам на річку ловити рибу. За кілька днів усе молодше козацтво, скориставши з того дозволу, повтікали з Січі. Лишилося там тільки трохи старих дідів. Їх то, кінець-кінцем, і полонили москалі, та ще захопили на Січі усі запорозькі скарби та старого Кошового Петра Кальнишевського, що мав тоді вже 84 роки. Січ зруйнували. Ось як народ оспівав цю подію в думі:

Ізза гори, зза Лиману вітер повіває,
Та вже ж Москва нашу Січу кругом обступає.
Ой облягла, обступила та в город вступила,
Московськими знаменами город закрасила.
Пішла Москва по Курінях запасу збирати.
Прокляті драгуни запас одбирали.
Запорожці в чистім полі, як орли, літали.

А російські генерали церкву грабували...
Навкруг церкви січової каравулом стали,
Священнику, отцю Владимиру, служити не дали.
Взяли суддю, кошового і писаря полкового:
— Щоб не було Запорожжя, поки світа того!
Ой покрилось Запорожжя густими лозами,
Не повернем щастя-долі гіркими сльозами...

Зруйнування Січі, як і скасування року 1764 гетьманату на Україні, робилося для того, як казала сама цариця Катерина Друга, “чтоби век і імя гетьманов ісчезло, не токмо б персона какаая была проісведена в оное достоїнство”; для того, щоб знищити серед українців “развратное мненіє, по коєму поставляют себя народом от здешнего (себто: московського) совсем отлічним”...

Вільні запорозькі землі Катерина почала роздавати у власність своїм прислужникам та любимцям.

Істоту, суть того, що робив московський царський уряд на Україні, наш народ прекрасно розумів, що й видно із його жалів на запорожців:

Ой не гаразд запорожці, не гаразд вчинили:
Степ широкий, край веселий та й занапастили...

Та запорожці були тоді вже безсилі стати супроти великої сили зміцнілої Москви, не було й відповідного проводу, не було достатньої свідомости.

Ой хоч гаразд, хоч не гаразд — нічого робити,
Буде добре запорожцям і під турком жити,

співається в тій же пісні.

І дійсно, ті запорожці, що повтікали з Січі, як її облягли москалі, піддалися Туреччині і на її терені, у гирлі Дунаю, заснували собі Задунайську Січ... (Згадкою про цей момент з життя Січі є опера нашого відомого музики й співця С. Гулака-Артемовського — “Запорожець за Дунаєм”, написана року 1863).

Кошового Петра Кальнишевського, після зруйнування Запорізької Січі в 1775 році, одвезли на Соловецькі острови на Білому морі і замурували його в казематі монастирської в'язниці. Там і просидів Кальнишевський багато-багато років, отримуючи у віконце лише хліб та воду. Тільки залізна натура запорожця могла це витримати!

Згодом, либонь у 1800 році, його випустили із в'язниці, але не дозволили повернутися на Україну. Швидко після того (року 1803) Кальнишевський на Соловках і помер, маючи 112 років.

Острів Хортиця на Дніпрі, де розташована була остання Січ Запорізька, потрапив до рук німецьких колоністів-переселенців, що більш як століття садили на ньому, мовляв Шевченко, картопельку.

Лише в 1916 р., на передодні великої політичної, національної й соціальної революції 1917 року, міське самоврядування міста Олександрівська (що згодом набуло назву Запоріжжя) викупило цей острів, як історичну пам'ятку за 750.000 карб. у німців-менонітів.

Та пройшло ще кілька років, на Дніпрі, за порогами, побудували велетенську греблю для електричної станції і острів Хортиця зник під водами Дніпра...

18. VI. 1569. На Соємі в Люблені відбулося остаточне з'єднання Польщі з Литвою ("Люблинська Унія"). Українські землі, що входили до складу Великого Князівства Литовського, остаточно підпали під зверхність Польщі. Українська шляхта, щоб зберегти своє упривільзоване становище, не створила цьому з'єднанню твердого рішучого опору. І з цього часу Польща прикладає усіх зусиль до того, щоб ополячити й окатоличити українську людність; величезні простори українських земель закріплюються державними актами за польськими магнатами та дрібною польською шляхтою; українська людність перетворюється в панських рабів і безупинно повстає проти своїх гнобителів. (Див. далі 6-10. X).

18. VI. 1709. Перше зруйнування Запорізької (Чортомлицької) Січі московськими військами. Тоді Кость Гордієнко із Запорожцями приєднався до Мазепи проти Петра I.

20. VI. 1768. "Гуманська трагедія".

Захопивши в XIV. ст. Галичину, Польща в середині XVI. ст. захоплює також Волинь, Брацлавщину, Київщину, а потім і Лівобережжя. Запроваджений нею на Україні нестерпний колоніальний фєвдально-кріпацький та національно-релігійний гніт призводить до безлічі козацьких повстань і, нарешті, до революції 1648 р., яка ледве не завалила саму Польщу. Пізніше, коли сусідам-ворогам, Польщі й Московії, удалося розірвати Україну на дві частини, на Правобережжі, що знайшлося під Польщею, безупинно відбуваються гайдамацькі рухи. Останній великий гайдамацький революційно-визвольний рух на Правобережжі відбувся року 1768, і відомий під назвою Коліївщини.

Почався він у районі Мотронинського православного монастиря і швидко поширився, охопивши всю Київщину та сусідні місцевості. На чолі цього руху став запорожець Максим Залізняка, родом із села Ведмедівки на Чигиринщині. Це повстання набуло загальнонародного характеру.

У червні гайдамаки підійшли до найсильнішої тоді польської фортеці на Україні — Гумані. Її охороняли надвірні козаки під проводом сотника Івана Гонти, родом з с. Росішок на Гуманщині. Іван Гонта, вийшовши назустріч гайдамакам, перейшов на їхній бік. 20. VI. 1768 р. Гайдамацькі загони штурмом взяли Гумань і нещадно винищили поляків та жидів, як ворогів і визискувачів українського народу. Повстання набрало широких розмірів і докотилося до Львова.

Тоді поляки упросили московську царицю Катерину Другу надіслати їм допомогу. Російське військо незабарилося прийти. Ошукавши гайдамацьких ватажків, воно захопило їх в полон, а гайдамацьку масу почало винищувати. Несподіваним зрадливим нападом гайдамаки були розбиті. Залізняка росіяни заслали на Сибір, а Гонту поляки замучили й стратили. Усіх, кого запідозрено було, що брав він участь у цьому

гайдамацькому русі, страчували. Від Гумані до Львова поставлено було 700 шибиниць на яких висіли страчені... Та й це не кінець: протягом кількох років у м. Кодні (на Житомирщині) судили й жорстоко карали, одрубуючи руки, ноги, вириваючи язика тощо, усім, на кого падало бодай невелике підозріння.

Ці події змальовані Шевченком у його славнозвісній поемі “Гайдамаки”.

20. VI. 1895. Помер видатний український вчений, політик і громадський діяч, що наложив печать свого духа на всі прояви громадського, політичного і культурно-національного українського життя кінця XIX. сторіччя — Михайло Драгоманів.

Ось деякі з його думок:

“Нам ніхто не допоможе, крім нас самих”...

“Ті люди між письменними українцями, котрі не хочуть, щоб дедалі все більше Україна та її селянство тратили свої сили, мусять спертися на тому, що кожен чоловік, вийшовши з України, кожна копійка, потрачена не на українську справу, кожне слово, сказане не по-українському — є видаток із селянської української скарбниці, котрий при теперішніх порядках не звернеться в неї нізвідки”.

20. VI. 1948. В Авгсбурзі відкрита була найвища політична організація Українська Національна Рада. Це репрезентаційний політичний Орган на еміграції, що поставив своїм завданням домагатись перед політичними чинниками світу визнання Української Самостійної й Соборної Народньої Республіки. Він складається з усіх політичних партій на еміграції, крім комуністів. Виділила Українська Національна Рада зо свого складу Виконний Орган, що веде всю державно-політичну працю по здобуттю права для українського народу мати свою Державу.

22. VI. 1920. Помер український графік Юрій Нарбут.

22. VI. 1929. Помер у Празі (в Чехословаччині) відомий український громадський діяч-меценат Євген Чикаленко, залишивши по собі цікаві спогади (три книжки) і щоденник.

22. VI. 1941. Гітлерівська Німеччина оголосила війну ССР. Україна стала ареною тяжкої боротьби, яка принесла їй незчислимі втрати і руїну.

23. VI. 1870. Помер письменник Амвросій Метлинський (псевдонім: “Могила”).

Рідна мова, рідна мова!
Мов завмер без тебе я!
Тільки вчую рідне слово,
Обізвалась мов сім'я...

23. VI. 1917. Українська Центральна Рада в Києві проголосила свій Перший Універсал (себто: закон), що починався такими словами:

“Народе Український! Народе селян, робітників, трудящого люду! Волею своєю Ти поставив нас, Українську Центральну Раду, на сторожі прав і вольностей Української Землі.

Найкращі сини Твої, виборні люди від сіл, від фабрик, від салдат-

ських казарм, од всіх громад і товариств Українських вибрали нас, Українську Центральну Раду, й наказали нам стояти і боротися за ті права і вольності.

Твої, Народе, виборні люди заявили свою волю так: хай буде Україна вільною, не одділяючись від усїєї Росїї, не розриваючись з державою Російською, хай Народ Український на своїй землі має права сам порядкувати своїм життям. Хай порядок і лад на Україні дають вибрані вселюдним, рівним, прямим і тайним голосуванням Всенародні Українські Збори.

Усі закони, що повинні дати той лад тут у нас, на Україні, мають право видавати тільки наші українські збори.

Ті ж закони, що мають лад давати по всій Російській Державі, повинні видаватися у Всеросійськїм парламенти”...

24. VI. 1934. Після кількохлітнього погрому України та її “замирення”, столицю УСРР перенесено з Харкова до Києва.

25. VI. 1205. Поліг на полі бою, в Польщі під Завихвостом Великий Галицько-Волинський князь Роман, один з найвидатніших наших князів того часу. Літописець каже про нього, що він кидався на поганих (себто: половців), як лев, сердитий же був він, як рись, і вигублював їх, як крокодил, і переходив землю їх, як орел, а хоробрий був, як тур”...

25. VI. 1919. Найвища Рада амбасадорів, що зібралася в Парижі, передала Польщі Західньо-Українські землі, як підмандатні.

27. VI. 1663. На Лівобережжі на Чорній Раді Івана Брюховецького обрано на гетьмана.

27. VI. 1672. Обрано на гетьмана Самойловича.

27. VI. 1911. Загнаний і зацькований російським царатом, помер від туберкульози молодий талановитий письменник-селянин Архип Теленко.

“Він одцвів не розцвівши
Серед ранку похмурого дня”...

27. VI. 1918. Загинув у Полтаві від руки підсланого скритовбивці український письменник і громадський діяч соціал-демократ Іван Стещенко, колишній член Уряду Центральної Ради.

Народився він 1873 р. в Полтаві. На поетичну ниву виступив наприкінці XIX. стол. Ось один з його віршів:

Нехай ревуть сердиті хвилі,
Хай вітер вие навкруги,
І гаснуть в серці мрії милі
Під гнітом лиха та нудьги, —
Пливи, пловцю, про все байдуже!
Пливи, як змога є пливати,
І не затопить море дуже

Тебе, борця, в шляху мети!
Коли ж тебе в хвилини хмурі
Обгорне смерти грізний вплив, —
То по громах лихої бурі,
Коли засяє сонце в світі, —
По срібнім поверсї блакиті
Полине гурт нових борців!

27. VI. 1919. Українська Галицька Армія (УГА) здобула Бережани.

28. VI. 1768. Максим Залізняк і Гонта здобули Гумань. Ось як про це пише Шевченко в “Гайдамаках”:

Минають дні, минає літо,
А Україна, знай, горить,
По селах плачуть голі діти:
Гуляють хмари, сонце спить;
Ніде не чути людської мови:
Батьків немає. Шелестить
Пожовкле листя по діброві,
Звір тільки виє, йде в село,
Де чує трупи. Не ховали, —
Вовків ляхами годували,
Аж поки снігом занесло
Огризки вовчі...
Як та хмара, гайдамаки
Умань обступили.

Опівночі; до схід сонця
Умань затопили,
Затопили, закричали:
“Карай ляха знову!”
Покотились по базару
Кінні “народові”;
Покотились малі діти
І каліки хворі.
Гвалт і галас. На базарі,
Як посеред моря
Кривавого, стоїть Гонта
З Максимом завзятим.
Кричать удвох: — “Добре діти
Отак їх проклятих!”...

29. VI. 1849. У м. Гадячому ан Полтавщині (17 червня за ст. ст.) народилася в сім’ї Драгоманових письменниця Олена Пчілка (Ольга Петрівна Коссачева, сестра Мих. Драгоманова і мати Лесі Українки).

Літературну діяльність розпочала р. 1867, перекладачом на українську мову казки Андерсена. З того часу вона приділяла багато уваги українській дитячій літературі, пишучи для дітей вірші, оповідання, складаючи п’єски (напр.: “Кобзареві діти”, “Весняний ранок Тарасовий”, “Сон-мрія, або казка зеленого гаю” тощо), редагуючи перший на Наддніпрянській Україні дитячий журнал “Молода Україна”. Але писала вона і для дорослих. Робила переклади з Гоголя. Крім того, вона відома як збирач українських етнографічних матеріалів: пісень, орнаменту, вишивок тощо.

Останні роки свого життя працювала як член етнографічної комісії ВУАН. Пом. З. Х. 1930 р.

29. VI. 1918. У Гомелі, в дорозі до Києва, куди переїздив з Петербурга, помер Хведір Вовк, світової слави український вчений антрополог, член багатьох наукових товариств (українських, російських, французьких, чеських) тощо.

Родився 1847 р. у с. Крячківці Пирятинського повіту, на Полтавщині. Гімназійну освіту здобув у Ніжені. Університетську освіту здобував на природничому факультеті в Одесі, потім у Києві. Закінчив р. 1871 із званням ліценціата. Захоплюється етнографією й археологією. Року 1873 бере участь у заснуванні Київського Відділу Російського Імперат. Географічного Т-ва.

У 1880—1890-их роках живе в Парижі, буваючи і в інших наукових центрах. Працюючи за кордоном, Хв. Вовк тематику для своїх дослідів бере з історії, етнографії та антропології України.

29. VI. 1933. Помер генерал Мирон Тарнавський, начал. вожд УГА.

29. VI. 1945. Оголошено про прилучення Закарпатської України до УСРР. на підставі договору між урядами ССРСР і ЧСР. Уряд ЧСР ратифікував цей договір 22, а Верховна Рада ССРСР ратифікували 27 числа. ц. місяця.

ЛИПЕНЬ

1. VII. 1910. День боротьби за український університет у Львові. В цей день був убитий у польським Львівським Університеті польськими студентами-шовіністами український студент Адам Коцко. Цей злочинний факт ще виразніше підкреслив, що український нарід Західної України мусять мати у Львові свій український університет.

1. VII. 1918. Законом від 17. IX. 1918. був заснований Український Державний Університет у Кам'янці-Подільським.

2. VII. 1825. Народився Володимир Олександрів (Александров), український письменник із Слобожанщини. Ось його поезія, що стала популярною піснею:

Я бачив, як вітер березку зломив,
Коріння порушив, гілля покрутив;
А листя не в'яло і свіже було,
Аж поки за гору вже сонце зайшло.
Я бачив, як серну підстрелив стрілець:
Звалилася, бідна, прийшов їй кінець;
Боротися з смертю було їй не в міч,
Одначе боролась, поки зайшла ніч.
Я бачив, як метелик поранений млів:
Крильце перебите на сонці він грів;

Ще трохи пожити на думці було,
І, може, пожив би, та сонце зайшло.
На світі у кожного сонце своє...
Любенько живеться, як сонечко є;
А згасне те сонце — і жити шкода:
На світі без сонця усе пропада.
Зо мною розсталась дружина моя —
Зостався на світі без сонечка я,
Одначе на себе я смерть не зову,
А з серцем розбитим живу та й живу.

7. VII. 1949. Створено в Манітобським Університеті Катедру-Департамент Славістичних Студій і тим самим вперше введено навчання української мови. Катедру цю заняв проф. Д-р Я. Рудницький.

7. VII. 1928. Померла Марія Грінченкова (Марія Загірня), дружина письменника Бориса Грінченка. Писала поезії, оповідання і спомини. Серед останніх гарні спомини про Волод. Самійленка: "Сивенький".

Ось уривок з одного її вірша:

"Я умру. Але я не жалію життя:
Я бажаю і другим зазнати
Того щастя, яке я тепер зазнаю —
За країну свою умирати.
Ти ж, мій краю святий, прийми в землю того,
Хто за тебе життя покладає,
Добрим словом його спогадай, як твоя
Зірка ясно у небі засяє!
Бо настане той час, що в тобі, краю мій,
Вже не знатимуть слова: неволя,
І у рідних степах, і по рідних хатах
Пануватиме щастя і доля.
Легко стане в той час нам лежати в труні,
Бо і ми свою лепту останню
Положили на те, щоб країні своїй
Пособити в її безталанню".

8. VII. 1659. Початок нещасливого для Богдана Хмельницького бою з поляками під Берестечком (28—30. VI. ст(ст.)). Татари, підкуплені поляками, під час бою раптом відійшли з фронту й почали вертати до

Криму. Коли Богдан Хмельницький кинувся до татарського керівництва, щоб зупинити відступ своїх союзників, то його самого захоплено силою й одвезено до Криму. Зрада татар і втрата власного керівництва принесли козакам страшну поразку, оспівану Т. Шевченком:

— “Ой чого ж ти почорніло, зеленее поле?”

— “Круг містечка Берестечка на чотири милі
Мене славні запорожці своїм трупом вкрили...”

8. VII. 1709. Нещасливий для України бій під Полтавою (27. VI. ст. ст.). Проти Мазепи, якого підтримала Запорізька Січ на чолі з кошовим Костем Гордієнком-Головком, та проти Карла XII станула під Полтавою не тільки велика московська армія, а й частина спантелечених (старшиною, що шукала ласки у Москві) козаків під проводом Івана Скоропадського, якого Петро I наказав вірній йому козацькій старшині обрати на гетьмана. Війська Мазепи й Карла XII були розбиті.

Що Хмельницький придбав
Під Пилявою,
Те Мазепа програв
Під Полтавою.

А вже решту пани
Наші темні
Продали за чини
За нікчемні.
М. Чернявський.

8. VII. 1919. Трагічно загинув під час повітряної катастрофи Дмитро Вітовський, організатор зриву 1. листопада 1918 р. у Львові й перший потім секретар Військових Справ ЗУНР.

10. VII. 1920. Помер генерал українських військ Євген Мишковський, що був у 1919 р. начальником генерального штабу УГА.

15. VII. 1015. Помер великий князь Київський Володимир Великий, один із найвидатніших державних мужів Української Землі.

1. VII. 1834. У Києві заложено Університет ім. Володимира, кн. Київського. Викладова мова була в ньому, звичайно, російська. Недивлячись на це Київський Університет дав Україні дуже багато видатних українських вчених і письменників. Досить згадати істориків України, як Володимир Антонович, Михайло Драгоманів, Михайло Грушевський, істориків літератури, як Сергій Єфремов, Волод. Самійленко, Павло Житецький, Микола Зеров, П. Филипович, Макс. Рильський, М. Драй-Хмара, Борис Якубський, Юрій Клен, Віктор Петров і багато інш. Музик Микола Лисенко і інш.

16. VII. 1834. Народився (3. VII. ст. ст.) письменник Анатоль Свидницький, автор відомої повісти “Люборацькі” й багатьох оповідань. Це був виемковий талантик. Жаль тільки, що він дуже рано помер. Жив усього 37 років. І не дивлячись на молодий вік і невеликий літературний доробок, Свидницький в українським письменстві займає дуже почесне місце. Бо власне він започаткував побутовий реалізм в українським письменстві, що так розцвів у творчості Ів. Нечуя-Левицького.

16. VII. 1917. Проголошено Центральною Радою Другий Універсал. Після оголошення 23. червня Першого Універсалу Ц. Р. в Росії знялася тривога. Рсеросійський з'їзд Рад зобов'язав то-

дішній Російський Тимчасовий Уряд порозумітися з Центральною Радою. До Києва для перемов 11. VII. приїхали міністри Керенський, Церетелі й Терещенко. Тимчасовий Російський Уряд 16. VII. визнав Генеральний Секретаріат Центральної Ради за головний краєвий орган для України, видавши з цього приводу постанову. Українська ж Центральна Рада мала проголосити і проголосила 16. VII. свій другий Універсал. В ньому говорилося:

“Ми, Центральна Рада, — яка завжди стояла за те, щоб не відділяти України від Росії, щоб укупі з усіма народами її прямувати до розвитку та добробуту всієї Росії і до єдності демократичних сил її, — з задоволенням приймаємо заклик правительства до єднання”...

Центральна Рада, писала в цьому Універсалі, що вона “незабаром поповниться на справедливих основах представниками інших народів, які живуть на Україні, від їх революційних організацій і тоді стане тим єдиним найвищим органом революційної демократії України, який буде представляти інтереси всієї людности нашого краю”...

16. VII. 1919. Відступ за Збруч Української Галицької Армії УГА.

Уже пшениця дозрівала,
Вкривались золотом лани,
Липнєве сонце ясно сяло,
Коли за Збруч ішли полки.
І сонце із жалю палилось,

І вітер з болю завивав,
Уся природа посумніла,
І Збруч розгублено стогнав...

Мих. Брик.

17. VII. 1902. Почалися селянські рільні страйки в Галичині.

17. VII. 1932. Повстало в Едмонтоні Українське Національне Об'єднання (УНО), що в українським громадянстві Канади й Америки відіграло велику ролу в піднесенні державно-національної свідомости й української культури як у своїй широко розгорнутій діяльності, так і в праці складових братніх організацій (ОУК, МУН, УСГ й інш.). Своєю об'єднуючою роботою УНО дуже спричинилось до повстання всеукраїнської в межах Канади Організації Комітету Українців Канади. До повстання УНО спричинилась Українська Стрілецька Громада, що була створена в Вінніпегу 23. I. 1928. Ця остання ширила й ширить ідею вільної боротьби за волю й повну державну й соборну незалежність українського народу на землях України в Європі. Бувші старшини і стрільці українських армій дали початок УСГ і тим через УСГ й УНО внесли живий дух в українство Канади і спричинилось до оживлення його громадського життя.

21. VII. 1941. Помер видатний західноукраїнський письменник Богдан Лепкий, автор великого літературного твору — “Мазепа” в шістьох томах (“Мотря” два томи, “Не вбивай” — один том, “Батурин” — один том, “Полтава” — два томи) і низки інш. повістей та оповідань. Писав він прозою і віршами. Ось уривок з одного вірша, в якому він сподівається на краще майбутнє свого народу:

Ми хочем жить, хоч попелом, димами,
Руїною покрився рідний край,

Богдан Лепкий надіявся і був певний, що роздерта ворогами Україна знову стане вільною, єдиною, цілою:

“А я кажу вам: день іде
Іде така година,
Коли ні тут, ні там, ніде.

Кордонів жадних не буде,
Лиш даль далека, синя...”
(“Голос надії”)

Треба тільки триматися: вірити і працювати:

“Не схиляйте в діл прапора,
Лиш держіть його високо!
І те знайте, що покора —
Страх нікчемний, думка хвора!”
Хоч “вічну” співають вже над нами,
Ми віримо, що йде, що йде нам май...
Ми віримо глибоко й безконечно,
Що правда, і добро, і наш народ не вмре!

22. VII. 1860. Народилася наша славетна артистка Марія Занько-вещька (пом. 4. X. 1934). Це була найславніша акторка українського побутового театру ансамблю Марка Кропивницького й Миколи Садовського. Театральна критика рівняла її із найславнішими акторами світу. Була окрасою української сцени.

22. VII. 1944. У Празі, на еміграції, помер славетний співець новітнього відродження України — Олександр Олесь. Справжнє його прізвище — Олександр Кандиба; походив він з Великої України, з Харківщини.

Творчість Олеся почалася року 1904, себто на світанку першої української революції в царській Росії. Коли революційна завірюха 1905 року розкрила широко двері у в'язниці (яка звалася Російською імперією і в якій задихалася Україна) — появилися перші прояви новітнього відродження України. Ці прояви поет зустрів з безмежним захопленням і радістю:

Яка краса — відродження країни!
Ще рік, ще день назад тут чувся плач рабів,
Мовчали десь святі під попелом руїни,
І журно дзвін старий по мертвому гудів.
Коли відкільсь взялася міць шалена,
Як буря, все живе схопила, проїняла,
І ось — дивись: в руках замаяли знамена,
І гимн побід співа невільна сторона...

Щоправда, скоро реакції сили в Росії почали брати гору, революція була придушена, а за нею почали гинути й молоді парості новітнього українського відродження. Проте повернути до старого було вже неможливе! Людність України, щоправда дуже повільно, почала усвідомлювати своє становище, почала прокидатися і ставати до боротьби за свої людські права, потоптані царською Москвою.

Із панських прихвоснів-рабів
Ми людьми з прізвищами стали,

І в голос прізвища сказали
Під зле сичання ворогів...

пише О. Олес. І далі:

Ми йдем до кращого життя,
Нам мрія шлях квітками вслала,

Однаково: потала, так потала!
Але назад не має вороття...

Коли ж після революції року 1917 почалася визвольна боротьба, Олесь, що бачив слабкість і невідготованість українських сил до рішучої боротьби за волю, з тривогою кликав:

Слухайте, слухайте! сурма гримить,
Мертві встають із могили,
Тільки одна Україна ще спить, —
Громом її не збудили.
Янгол на соняшних крилах летить,
З сурмою янгол зникає...
Хто в час відродження каменем спить,
Прав на життя вже не має!...

Проте поет вірив, що революційний зрив не пройде марно, що

Від дощу, від грому оживе руїна, Творчий Дух народу із могили встане,
Зацвіте квітками вільна Україна, І здивують весь світ лицарі-титани.

А створення Центральної Ради і проголошення Першого Універсалу, яким почалося будівництво нової української держави — Української Народньої Республіки, поет зустрів натхненним віршем:

Живи, Україно, живи для краси, Шуми, Україно, як рідні ліси
Для сили, для правди, для волі!... Як вітер в широкому полі...

Олесь залишив нам у спадщину велику кількість прекрасних поетичних творів, що відзначаються легкістю, красою й щирістю почуття та високим благородним патріотизмом.

Звірства й руйнації гітлерівців на Україні, арешт його рідного сина Олега, що загинув у пазурах Гестапо 13. червня 1944 р., прискорили смерть поета.

Пам'яті О. Олеся

Прийшов, як рок, останній час,
Підкравсь невідано, незримо,
І взяв поста невловимо,
Осиротивши кривно нас.
Ридай, знедолена Вкраїно,
Співець, не догорівши, згас.
Погас, немов зоря, Поет

З кришталю чистою душею,
Не доспівавши над землею
Своїх пісень під бурі лет.
Та їх допише вже над нею,
Як лезо, гострий наш багнет!

31. VII. 1944

М. Щербак.

23. VII. 1874. Народився західноукраїнський письменник Марко Черемшина. Походив він із Гуцульщини, Косівського повіту. Вчився в гімназії в Коломиї, а потім на правничому факультеті університету в Відні. Після скінчення університету став адвокатом у Снятині й обороняв від визиску польських панів переважно селян і найбідніше українське населення. Він писав новелі (коротенькі оповідання), серед яких найвидатніші: "Св. Миколай у гарті", і взагалі ціла перша збірка 1901 р. "Карби".

Під час світової війни, свідок страшного насильства мадярського війська над українськими селянами, М. Черемшина описав ці звірства в ряді чудових оповідань: “Село потерпає”, “Перші стріли”, “Бодай їм путь пропала”, “Після бою”, “Село вигибає” й багато інш. З дитячих споминів, коли сина батько вперше відвозив до школи, М. Черемшина дав нам чудовий образок. “Бо як дим підіймається”. Твори Черемшини надзвичайно поетичні, пройняті глибоким ліризмом і красою декоративного малюнка.

24. VII. 1871. Народився західноукраїнський поет і вчений Василь Щурат, що був після Першої Світової війни головою Українського Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. Тяжкий національно-політичний і економічний стан потолоченої ворогом Галичини, арешти з боку польської влади, поряд з невиразною майбутністю, відбилися в його поезії сумними нотами:

На дикий степ лягає ніч,
На всі боки дороги йдуть;
Ходжу, блуджу, я сам один...
Хто вкаже тут мені мій путь.

Погляну я на небозвід —
Одну там зорю бачу я.
Та чи провадить до мети
Той шлях, що вказує зоря...

Проте до зневір'я він не доходив, рук не складав, і наукової та письменницької праці не кидав. Крім ліричних поезій, В. Щурат переклав на сучасну літерат. мову наш найстарший поетичний твір “Слово о полку Ігореві”. З наукових творів найвидатніші: велика праця “Шевченко і Поляки”, “Святе письмо в Шевченковій поезії”, дві збірки критичних статей, студія про Данила Заточника і студія “Іван Вишенський” Івана Франка та інш. За його наукову діяльність Українська Академія Наук у Києві р. 1923. обрала В. Щурата дійсним членом.

27. VII. 1649. Перемога Богдана Хмельницького над польським військом під Збаражем.

27. VII. 1672. Гетьман Петро Дорошенко розбив поляків біля Четвертинівки над річкою Богом.

30. VII. 1649. Захищаючи тил України з Півночі, в бою під Лоевом поліг смертю героя наказний гетьман Михайло (Станіслав) Кричевський, найближчий приятель і полечник Богдана Хмельницького.

І з мечем в руці поляг він
Смертю лицаря в бою,

За народ, за Україну
Склав він голову свою.

О. Олесь
 (“Княжа Україна”)

30. VII. 1863. Міністр внутрішніх справ царської Росії Валуєв, що проголосив, що української мови “не було, немає й бути не може”, заборонив наказом друкування української книжки з метою спинити розвиток української культури. Ця московська реакція дуже тяжко відбилася на розвиткові українського письменства, науки та періодичної літератури (журналів, часописів і інш.).

СЕРПЕНЬ

1. VIII. 988. Хрещення українського народу в Києві.

1. VIII. 1913. Померла Леся Українка, славетна українська поетка.

На смерть Лесі Українки.

Скотилась зоря України
Вночі з темніючих небес...
Немає... слів... О, чом на світі
Ми вже не діждемо чудес!..
О, чом для розпачу страшного
Простору мало на степах,

На дику смерть — нема кайданів,
На горе — сили у словах!..
О, чом громів і власти бога
Не дано нам в страшну цю мить!
Не дано нам... і тільки змога
Є серце з розпачу розбить!..

Христя Алчевська.

1. VIII. 1914. У Львові представники трьох українських партій — націонал-демократичної, радикальної і соціал-демократичної — з огляду на вагу моменту об'єдналися і заклали Головну Українську Раду.

Добре розуміючи, що Росія, в разі перемоги, остаточно придушить український народ, Головна Українська Рада 3. VIII. 1914 випустила відозву, в якій закликала українців до боротьби з Росією для звільнення України. Ця відозва закінчувалася так:

“Український Народе!

Тільки той народ має права, що вміє їх здобути. Тільки той народ має історію, що вміє її творити рішучими ділами. Головна Українська Рада кличе Тебе до діла, яким Ти здобудеш нові права, утвориш новий період у своїй історії, займеш належне місце в ряді народів Європи. Нехай же цей поклик знайде відгомін у кожному українському серці. Нехай будить у нашій народі давнє козацьке завзяття! Нехай уся наша суспільність буде не тільки глядачем, але якнайдіяльнішим учасником грядучих подій. Нехай віддасть усі свої матеріальні й моральні сили на те, щоб історичний ворог України був розбитий! До бою — за здійснення ідеалу, який, у теперішню хвилину з'єдинує ціле українське громадянство! Нехай на руїнах царської імперії — зійде сонце Вільної України!”

2. VIII. 1914. Вибухла I. Світова Війна, в наслідок якої Галичина була зруйнована й понівечена військовими подіями та спеціальними заходами супроти українців, особливо російського уряду.

2. VIII. 1920. Помер закарпатський письменник Юрій Жаткович.

3. VIII. 1914. Початок мобілізації Українських Січових Стрільців (УСС).

4. VIII. 1687. Обрано Ів. Мазепу Гетьманом України.

4. VIII. 1914. Українські політичні діячі, з Галичини й Великої України, заснували у Львові “Союз Визволення України”, що розпочав свою національно-освітню працю в трьох таборах полонених українців в Німеччині і в одному таборі в Австро-Угорщині.

5. VIII. 1911. Померла письменниця Ганна Барвінок (Олександра Кулішева, дружина П. Куліша).

6. VIII. 1657. Помер (27. липня за ст. ст.) гетьман Богдан Хмельницький.

“Умер той добрий Вождь наш, безсмертну по собі лишивши славу, що за його головою не тільки ми, підручні його, але й уся Малої Русі Республіка, при шасливих сукцесах (успіхах), довгі літа жити собі безпечно сподіватись могла!”

(Із промови на похороні Богдана Хмельницького в Суботіві, секретаря Війська Запорізького Самійла Зорки).

8. VIII. 1819. Народився письменник Пантелеймон Куліш. (Див. 14. II. 1897).

У творі “Великі проводи” П. Куліш, невтомний працівник на рідній ниві й борець за культурно-національне й політичне відродження своєї Батьківщини, придушеної тяжким московським чоботом, писав:

Може, доживу я,
Що на Україні
Людську воленьку побачу..”

8. VIII. 1834. Народився співець Зеленої Буковини — Осип Юрій Федькович. Його поетичні твори (60—70-х рр.) були такої мистецької вартости, що перевищували в той час усіх поетів Західної України. Він писав ліричні поезії, епічні поеми, оповідання і драми. Крім того, він працював на полі громадським, культурним і педагогічним. Був великим патріотом України.

10. VIII. 1867. У містечку Яворові в Галичині народився письменник Осип Маковей. (Пом. 12. VIII. 1925).

Тихий сон по горах ходить
За рученьку щастя водить.
І шумлять ліси вже тише,
Сон малі квітки колише.
Спіть мої дзвіночки сині,
Дикі рожі в полонині.
Не шуміть, ліси зелені,
Спати йдіть, вітри студені.

Най квітоньки сплять здорові,
Най їм сняться сни чудові.
Аж на небі зазоріє,
Сонце їх малих зігріє;
І зогріє, поцілує,
І світами помандрує.
Тихий сон по горах ходить,
За рученьку щастя водить.

(Осип Маковей)

10. VIII. 1907. Померла письменниця Марко Вовчок (Марія Маркович), яка своїм виступом в українській літературі в 50 роках XIX ст. на захист придушеної кріпацтвом маси українського народу справила величезне враження. Тарас Шевченко повернувшись із заслання вітав виступ цієї письменниці на українській літературній ниві таким віршем:

(На пам'ять 24 червня, 1859).

Недавно я поза Уралом
Блукав і Господа благав,
Щоб наша правда не пропала,

Щоб наше слово не вмирало,
Тя виблагав!
Господь послав

Тебе нам, кроткого пророка,
І обличителя жестоких,
Людей неситих.

Світе мій,
Моя ти зоренько святая!
Моя ти сило молодая!
Світи на мене і огрій.
І оживи моє побите,

Убоге серце, неукрите,
Голоднее!

І оживу,
І думу вольною на волю
Із домовини воззову,
І думу вольною — о, доле,
Пророче наш, моя ти доню!
Твоєю думу назову!

Т. Шевченко.

12. VIII. 1678. Зруйнування Чигирина.

12. VIII. 1925. Помер в Галичині письменник Осип Маковей. (Нар.
10. VIII. 1867).

12. VIII. 1925. Помер поет Володимир Самійленко. Ось один з його
віршів:

Наша славна Україна,
Наше щастя і наш рай!
Чи на світі є країна
Ще миліша за наш край.
І в щасливі й злі години
Ми для неї живемо,
На Україні й для України
Будем жити й помremo...
Не змогли нас супостати
Взяти в кайдани свої:
Ми бороним наші хати,
Наші тихії гаї.

Не вмирає наша слава,
Не вмирає наша честь,
Бо живе в нас сила жвава,
Бо робітники в нас єсть.
Гей, хто хоче всім свободи,
Поєднаймо, як брати!
Сонцем правди, світлом згоди,
Боже, шлях нам освіти!
Хай забудеться недоля
І неслава давніх літ,
Щастя ж рівне й рівна воля
Засіяють на весь світ!

13. VIII. 1872. Помер письменник Антін Могильницький. Він похо-
див із Західної України.

14. VIII. 1581. В Острозі на Волині була надрукована "Острозька
Біблія". Це одна із перших друкованих книжок в Україні.

14. VIII. 1941. Видано Атлантійську хартію, підписану президен-
том США Рузвелтом та прем'єром Англії Черчилем, яка поклала основи
політики Атлантійської Спільноти (до складу якої входило тоді 42
держави з 522 мільйон. людности). Ця Атлантійська хартія разом
з пізнішими дванадцятьма пунктами президента Трумана стали пер-
шим міждержавним актом, що став на захист малих націй та націй
підбитих.

З огляду на вагу його, наводимо зміст цього акту.

Принципи Атлантійської хартії.

"Принципи, покладені в основу державної політики США та Ве-
ликобританії, на яких базується їхня надія на краще майбутнє світу:

1. Обидві країни не шукають ані територіяльного, ані іншого по-
більшення.

2. Вони не бажають бачити жадних територіяльних змін, які не
були б погоджені зі свобідною волею народів, яких це торкається.

3. Вони поважають право всіх народів вибирати собі відповідну форму правління, під проводом якої вони хочуть жити. Народам, у яких насильством були відібрані суверенні права й незалежність, такі права мають бути повернені.

4. Виходячи з тих зобов'язань, які вже існують, вони (ЗДА і Великобританія) будуть дбати про забезпечення всім державам, великим і малим, переможцям і переможеним, в однакових умовах провадити торгівлю й мати доступ до сировини, потрібний їм для економічного розвитку.

5. Вони бажають найповнішої співпраці між державами в економічному житті, маючи намір забезпечити всім поліпшення умов праці, економічний розвиток і громадську безпеку.

6. Вони сподіваються, що після остаточного зруйнування нацистської тиранії буде встановлений мир, який принесе всім народам можливість безпечно жити в межах своїх держав і певність, що всі люди на всіх землях зможуть жити своїм власним життям вільні від страху і злиднів.

7. Такий мир уможливив би всім людям вільно й без перешкод переїжджати всі моря й океани.

8. Вони вірять, що всі держави світу як з реальних, так і з духових мотивів мусять дійти до того, щоб більше не вживати сили. Поки мирові можуть загрозувати вживанням морської і літунської зброї якінебудь держави, вони вірять, що поруч установалення широкої і постійної системи загальної безпеки істотно є також розброєння таких держав. Вони бажають також стати на допомогу і заохоту при впровадженні заходів, що спрямовували б миролюбні народи усунути тягар озброєнь”.

Як твердить відомий американський журналіст Ліпман, Атлантийська Спільнота виходить із засад:

Держава існує для людини, а не навпаки. Закон стоїть над державою, і держава йому кориться. Кожна особа має свої незаперечні права. Атлантийський світ не потерпить жодного порушення цих принципів”.

14—16. VIII. 1649. Бій і перемога Б. Хмельницького над поляками під Зборовом.

“Народ Руський (так називали себе тоді українці) от сего часу есть і має будь ні од кого, крім самого себе і правительства своего, независимим, а правительство тоє ізбирається і установається общєю порадой, добровольно от всіх станов, і приговором чинов і товариств, по стародавнім правам і обичаям руським, і нікто їм в том не мішаєт, ні посредствует ніяким колвек способом, ні тайним, ні явним, а найбарзій усильством”...

(Із статей Зборовського миру).

14. VIII. 1878. Народився західноукраїнський поет Василь Пачовський. Ось один з його віршів:

Я плакав у сні, мені снилася мрія,
Десь ніби я пташка, лечу уві сні —
А долом сія Україна квітками,
Красується вільна, своя у весні!

Я з радости плакав у сні...

Я плакав у сні, мені снилася слава,
Десь ніби я в трумні, сміюся у сні,
А там на горі Україна співає,

Весь світ після неї складає пісні —
І ревне ридав я у сні!

Проснувся в сльозах я і ревне заплакав,
Всі люди побачать, здавалось мені —
Вільну Україну! А я ще невольник! —

Останній невольник — умру на весні...
І хлинули сльози рясні!

15. VIII. 1385. Повсталася Кревська Унія, що політично з'єднала Литву з Польщею і привела до зміни напрямку історичного розвитку наших земель, що були у складі Литовського князівства.

15. VIII. 1856. Народився в с. Нагуевичах найбільший поет Західної України Іван Франко. (Помер 28. V. 1916).

Він був отим невтомним Каменярем, який сам уперто розбивав силою свого вогненного слова стіни гнітючої в'язниці, до якої вороги підступно загнали український народ, і інших закликав до нього.

“Лупайте сю скалу! Нехай ні жар ні холод
Не спинить вас! Зносить і труд, і спрагу й голод,
Бо вам призначено скалу оцю розбити!” —

писав він у своєму творі “Каменярі”.

Франко розумів, що боротьба за звільнення свого народу є тяжка, що не один такий, як він, впаде в жорстокому життєвому змаганні, але не ухилився вбік від вибраної ним небезпечної стежки, бо, як він казав, —

“... всі ми вірили, що своїми руками
Розіб'ємо скалу, роздробимо граніт;
Що кров'ю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець — і за нами
Прийде нове життя, добро нове у світ”.
“І так ми всі йдемо, в одну громаду скуті
Святою думкою, а молоти в руках.
Нехай прокляті ми і світом позабуті, —
Ми ломимо скалу, рівняем правді путі,
А щастя всіх прийде по наших аж кістках!”

(“Каменярі”)

16. VIII. 1657. Обрано на гетьмана Юрія Хмельницького.

17. VIII. 1651. Відбулася Чорна Рада Хмельницького на Масло-вім Броді.

17. VIII. 1772. Прилучення Галичини до Австро-Угорщини, після розбору Польщі.

18. VIII. 1836. Народився письменник Олександр Кониський, що був разом з тим й активним для свого часу українським громадським діячем.

У літературі виступав під різними псевдонімами, як от: Яковенко, Сирота, Перебендя, Верниволя, Маруся.

Літературна спадщина Кониського досить багата. Він писав по-

3. Вони поважають право всіх народів вибирати собі відповідну форму правління, під проводом якої вони хочуть жити. Народам, у яких насильством були відібрані суверенні права й незалежність, такі права мають бути повернені.

4. Виходячи з тих зобов'язань, які вже існують, вони (ЗДА і Великобританія) будуть дбати про забезпечення всім державам, великим і малим, переможцям і переможеним, в однакових умовах провадити торгівлю й мати доступ до сировини, потрібний їм для економічного розвитку.

5. Вони бажають найповнішої співпраці між державами в економічному житті, маючи намір забезпечити всім поліпшення умов праці, економічний розвиток і громадську безпеку.

6. Вони сподіваються, що після остаточного зруйнування нацистської тиранії буде встановлений мир, який принесе всім народам можливість безпечно жити в межах своїх держав і певність, що всі люди на всіх землях зможуть жити своїм власним життям вільні від страху і злиднів.

7. Такий мир уможливив би всім людям вільно й без перешкод переїжджати всі моря й океани.

8. Вони вірять, що всі держави світу як з реальних, так і з духових мотивів мусять дійти до того, щоб більше не вживати сили. Поки мирові можуть загрожувати вживанням морської і літунської зброї якінебудь держави, вони вірять, що поруч установа широкій і постійній системі загальної безпеки істотно є також розброєння таких держав. Вони бажають також стати на допомогу і заохоту при впровадженні заходів, що спрямовували б миролюбні народи усунути тягар озброєнь”.

Як твердить відомий американський журналіст Ліпман, Атлантийська Спільнота виходить із засад:

Держава існує для людини, а не навпаки. Закон стоїть над державою, і держава йому кориться. Кожна особа має свої незаперечні права. Атлантийський світ не потерпить жодного порушення цих принципів”.

14—16. VIII. 1649. Бій і перемога Б. Хмельницького над поляками під Зборовом.

“Народ Руський (так називали себе тоді українці) от сего часу есть і має будь ні од кого, крім самого себе і правительства своего, независимим, а правительство тоє избирається і устанавлиється общєю порадой, добровольно от всіх станов, і приговором чинов і товариств, по стародавнім правам і обичаям руським, і нікто їм в том не мішаєт, ні посредствует ніяким колвек способом, ні тайним, ні явним, а найбарзій усильством”...

(Із статей Зборовського миру).

14. VIII. 1878. Народився західноукраїнський поет Василь Пачовський. Ось один з його віршів:

Я плакав у сні, мені снилася мрія,
Десь ніби я пашка, лечу уві сні —
А долем сія Україна квітками,
Красується вільна, своя у весні!
Я з радости плакав у сні...
Я плакав у сні, мені снилася слава,
Десь ніби я в трумні, сміюся у сні,
А там на горі Україна співає,

Весь світ після неї складає пісні —
І ревне ридав я у сні!
Проснувся в сльозах я і ревне заплакав,
Всі люди побачать, здавалось мені —
Вільну Україну! А я ще невольник! —
Останній невольник — умру на весні...
І хлинули сльози рясні!

15. VIII. 1385. Повсталася Кревська Унія, що політично з'єднала Литву з Польщею і привела до зміни напрямку історичного розвитку наших земель, що були у складі Литовського князівства.

15. VIII. 1856. Народився в с. Нагуевичах найбільший поет Західної України Іван Франко. (Помер 28. V. 1916).

Він був отим невтомним Каменярем, який сам уперто розбивав силою свого вогненного слова стіни гнітючої в'язниці, до якої вороги підступно загнали український народ, і інших закликав до нього.

“Лупайте сю скалу! Нехай ні жар ні холод
Не спинить вас! Зносить і труд, і спрагу й голод,
Бо вам призначено скалу оцю розбити!” —

писав він у своєму творі “Каменярі”.

Франко розумів, що боротьба за звільнення свого народу є тяжка, що не один такий, як він, впаде в жорстокому життєвому змаганні, але не ухилився вбік від вибраної ним небезпечної стежки, бо, як він казав, —

“... всі ми вірили, що своїми руками
Розіб'ємо скалу, роздробимо граніт;
Що кров'ю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець — і за нами
Прийде нове життя, добро нове у світ”.
“І так ми всі йдемо, в одну громаду скуті
Святою думкою, а молоти в руках.
Нехай прокляті ми і світом позабуті, —
Ми ломимо скалу, рівняем правді путі,
А щастя всіх прийде по наших аж кістках!”

(“Каменярі”)

16. VIII. 1657. Обрано на гетьмана Юрія Хмельницького.

17. VIII. 1651. Відбулася Чорна Рада Хмельницького на Масло-вім Броді.

17. VIII. 1772. Прилучення Галичини до Австро-Угорщини, після розбору Польщі.

18. VIII. 1836. Народився письменник Олександр Кониський, що був разом з тим й активним для свого часу українським громадським діячем.

У літературі виступав під різними псевдонімами, як от: Яковенко, Сирота, Перебендя, Верниволя, Маруся.

Літературна спадщина Кониського досить багата. Він писав по-

вісті (наприклад: “Юрій Горовенко”, “Семен Жук та його родичі”, “Трішники”, “Непримиренна” тощо), оповідання (“Дід Евмен”, “Наймичка”, й інш.) і вірші. Подаємо тут уривок з його твору “Проповідь на горі”.

“Блажен,
Хто на громаду звук робить,
Хто брата темного навчає,
У хату вбогу вносить світ...
Блажен, хто щирими сльозами
Чужу оплакує біду...
Блажен, хто серцем незлобивий,
Хто приязно живе з людьми...
Блажен, хто милостив буває,
Хто неімушому дає,
Голодних кормить, напуває,

Одежу вбогим роздає,
Хто йде провідати в неволі
Яремних узників в тюрмі,
Хто вдовам, сиротам в недолі
І безпомощним в чужині,
У поміч стане, братом буде...
Блажен, хто сіє у народі
Зерно найкраще на землі:
Зерно любови, братства, згоди
В громаді, в хаті і в сім’ї...

20. VIII. 1649. Хмельницький підписав з Польщею Зборівську угоду. (Див. 14—16. VIII).

20. VIII. 1843. Помер перший український повістяр Григорій Квітка-Основ’яненко.

“Була у мене випадково на українській мові суперечка з одним письменником. Я просив його написати українською мовою щось поважне, зворушливе. Та він доводив мені, що українська мова зовсім для цього не придатна й незручна. Знаючи її придатність, я написав “Марусю” і довів, що від української мови можна розчулитись”.

(Із листа Гр. Квітки-Основ’яненка до російського письменника Плетньова, редак. “Современника”).

20. VIII. 1921. Помер письменник Адріян Кащенко, автор багатьох історичних повістей для української молоді.

25. VIII. 1698. Помер в московській неволі гетьман Петро Дорошенко. Ось уривок з твору М. Чернявського “Кінець Дорошенка”:

...“Увесь, братове, перед вами!
Ви знаєте мої діла...
Ви знаєте, яка була
Багата кров’ю й пожарами
Моя дорога... Та по ній
Не за своїм я йшов прибутком,
Я не журився власним смутком, —
Країні рідній я свій
Служив, як син. Її я волю,

Немов знищу ту, беріг...
Я за її нещасну долю
Весь вік боровся, яко міг.
Моя і перша, і остання
Свята мета була — з’єднання
Обох Дніпрових берегів.
Коли б я зміг їх об’єднати
І весь народ єдиним взвати,
Ми б не боялись ворогів!...

27. VIII. 1915. Поліг в лавах Українських Січових Стрільців молодий поет, Іван Балюк. Мав він великий поетичний талант, який не встиг розквітнути. На жаль, українська громадськість і досі не подбала, щоб була видрукована збірка його творів, що з’явилися по різних періодичних виданнях.

27. VIII. 1923. Загинула разом з 60-ма повстанцями Маруся Тарасенко, розвідчиця українського повстанчого штабу.

28. VIII. 1921. Большевики розстріляли у Києві в числі 39-ох членів українського революційного осередку і талановитого поета та щироного патріота Григорія Чупринку. Неначе передчували свій насильницький загин, Гр. Чупринка ще до Першої світової війни написав таку епітафію (себто надгробний напис):

Стій! Підними свої очі засмучені
І на хресті прочитай:
“Тут упокоїлись кості намучені,
Серце ррозбитее вкрай...”

Тихо так, тихо... Не шлю я анатеми
Тим, хто пролив мою кров. —
Всі мої мертві скривавлені атоми
Тут освятила любов.

29. VIII. 1845. Народився найвидатніший український драматург XIX. ст. і артист Іван Тобілевич (Карпенко-Карий).

29. VIII. 1868. Народилась поетка і письменниця-драматург Людмила Старицька-Черняхівська.

30. VIII. 1875. Народився Олександр Кошиць. (Див. 21. IX. 1944).

30. VIII. 1673. Отаман Іван Сірко напав на Очаків.

31. VIII. 1919. З'днані українські армії (УНР і УГА) здобули Київ. Одночасно під Київ підступили потужні денікінські війська. Українці, не хочачи ослаблювати противольницького фронту, добровільно відступили.

ВЕРЕСЕНЬ

1. IX. 1722. На Полтавщині народився славетний мандрівний філософ Григорій Сковорода. Свої думки він дуже часто висловлював не тільки в своїх філософічних творах, але й у віршованій формі. Ось уривки думок із його віршів (писані тодішньою літературною мовою):

“Смерте страшна, замашная косо!	“Нехай у тих мозок рветься,
Ти не щадиш і царських волосов,	Хто високо в гору дметься.
Ти не глядиш, где мужик, а где цар —	А я буду собі тихо
Все жереш так, як солому пожар.	Коротати милий вік;
Кто ж на ея плюеть острую сталь?	Так мине мене все лихо,
Тот, чия совість, как чистий хрусталь”...	Щаслив буду чоловік”...

1. IX. 1939. Початок Другої світової війни. Гітлерівська Німеччина напала на Польщу й розпочала війну з Англією та Францією. Дії Німеччини проти Польщі були узгоджені з ССРСР. ССРСР окупував західноукраїнські землі, прилучивши їх до окупованих в 1920-21 рр. східноукраїнських земель.

2. IX. 1709. Помер (22. VIII. 1709 ст. ст.) на чужині (у Бендерах в Бесарабії) гетьман Іван Мазепа, старий і тяжко прибитий невдачею Полтавського бою 8. VIII. 1709 р. (На гетьмана після цього обрано Пилипа Орлика). Іван Мазепа був не тільки політичним діячем, а й письменником. До нас дійшло проте лише кілька його пісень та дум. Одна з цих пісень:

“Ой, біда, біда чайці-небеси,
Що вивела діток при битій дорозі” —

вісті (наприклад: “Юрій Горовенко”, “Семен Жук та його родичі”, “Трішники”, “Непримиренна” тощо), оповідання (“Дід Евмен”, “Наймичка”, й інш.) і вірші. Подаємо тут уривок з його твору “Проповідь на горі”.

“Блажен,
Хто на громаду звук робить,
Хто брата темного навчає,
У хату вбогу вносить світ...
Блажен, хто щирими сльозами
Чужу оплакує біду...
Блажен, хто серцем незлобивий,
Хто приязно живе з людьми...
Блажен, хто милостив буває,
Хто неімущому дає,
Голодних кормить, напуває,

Одежу вбогим роздає,
Хто йде провідати в неволі
Яремних узників в дюрмі,
Хто вдовам, сиротам в недолі
І безпомощним в чужині,
У поміч стане, братом буде...
Блажен, хто сіє у народі
Зерно найкраще на землі:
Зерно любови, братства, згоди
В громаді, в хаті і в сім’ї...

20. VIII. 1649. Хмельницький підписав з Польщею Зборівську угоду. (Див. 14—16. VIII).

20. VIII. 1843. Помер перший український повістяр Григорій Квітка-Оснoв’яненко.

“Була у мене випадково на українській мові суперечка з одним письменником. Я просив його написати українською мовою щось поважне, зворушливе. Та він доводив мені, що українська мова зовсім для цього не придатна й незручна. Знаючи її придатність, я написав “Марусю” і довів, що від української мови можна розчулитись”.

(Із листа Гр. Квітки-Оснoв’яненка до російського письменника Плетньова, редак. “Современника”).

20. VIII. 1921. Помер письменник Адріян Кашенко, автор багатьох історичних повістей для української молоді.

25. VIII. 1698. Помер в московській неволі гетьман Петро Дорошенко. Ось уривок з твору М. Чернявського “Кінець Дорошенка”:

...“Увесь, братове, перед вами!
Ви знаєте мої діла...
Ви знаєте, яка була
Багата кров’ю й пожарами
Моя дорога... Та по ній
Не за своїм я йшов прибутком,
Я не журився власним смутком, —
Країні рідній я своїй
Служив, як син. Її я волю,

Немов зиницю ту, беріг...
Я за її нещасну долю
Весь вік боровся, яко міг.
Моя і перша, і остання
Свята мета була — з’єднання
Обох Дніпрових берегів.
Коли б я зміг їх об’єднати
І весь народ єдиним взвати,
Ми б не боялись ворогів!...

27. VIII. 1915. Поліг в лавах Українських Січових Стрільців молодий поет, Іван Балюк. Мав він великий поетичний талант, який не встиг розквітнути. На жаль, українська громадськість і досі не подбала, щоб була видрукована збірка його творів, що з’явилися по різних періодичних виданнях.

27. VIII. 1923. Загинула разом з 60-ма повстанцями Маруся Тарасенко, розвідчиця українського повстанчого штабу.

Я плакав у сні, мені снилася мрія,
Десь ніби я пташка, лечу уві сні —
А долом сія Україна квітками,
Красується вільна, своя у весні!
Я з радості плакав у сні...
Я плакав у сні, мені снилася слава,
Десь ніби я в трумні, сміюся у сні,
А там на горі Україна співає,

Весь світ після неї складає пісні —
І ревне ридав я у сні!
Проснувся в сльозах я і ревне заплакав,
Всі люди побачать, здавалось мені —
Вільну Україну! А я ще невольник! —
Останній невольник — умру на весні...
І хлинули сльози рясні!

15. VIII. 1385. Повсталася Кревська Унія, що політично з'єднала Литву з Польщею і привела до зміни напрямку історичного розвитку наших земель, що були у складі Литовського князівства.

15. VIII. 1856. Народився в с. Натувечихах найбільший поет Західної України Іван Франко. (Помер 28. V. 1916).

Він був отим невтомним Каменярем, який сам уперто розбивав силою свого вогненного слова стіни гнітючої в'язниці, до якої вороги підступно загнали український народ, і інших закликав до нього.

“Лупайте сю скалу! Нехай ні жар ні холод
Не спинить вас! Зносить і труд, і спрагу й голод,
Бо вам призначено скалу оцю розбити!” —

писав він у своєму творі “Каменярі”.

Франко розумів, що боротьба за звільнення свого народу є тяжка, що не один такий, як він, впаде в жорстокому життєвому змаганні, але не ухилявся вбік від вибраної ним небезпечної стежки, бо, як він казав, —

“... всі ми вірили, що своїми руками
Розіб'ємо скалу, роздробимо граніт;
Що кров'ю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець — і за нами
Прийде нове життя, добро нове у світ”.
“І так ми всі йдемо, в одну громаду скуті
Святою думкою, а молоти в руках.
Нехай прокляті ми і світом позабуті, —
Ми ломимо скалу, рівняем правді путі,
А щастя всіх прийде по наших аж кістках!”

(“Каменярі”)

16. VIII. 1657. Обрано на гетьмана Юрія Хмельницького.

17. VIII. 1651. Відбулася Чорна Рада Хмельницького на Масло-вім Броді.

17. VIII. 1772. Прилучення Галичини до Австро-Угорщини, після розбору Польщі.

18. VIII. 1836. Народився письменник Олександр Кониський, що був разом з тим й активним для свого часу українським громадським діячем.

У літературі виступав під різними псевдонімами, як от: Яковенко, Сирота, Перебендя, Верниволя, Маруся.

Літературна спадщина Кониського досить багата. Він писав по-

3. Вони поважають право всіх народів вибирати собі відповідну форму правління, під проводом якої вони хочуть жити. Народам, у яких насильством були відібрані суверенні права й незалежність, такі права мають бути повернені.

4. Виходячи з тих зобов'язань, які вже існують, вони (ЗДА і Великобританія) будуть дбати про забезпечення всім державам, великим і малим, переможцям і переможеним, в однакових умовах провадити торгівлю й мати доступ до сировини, потрібний їм для економічного розвитку.

5. Вони бажають найповнішої співпраці між державами в економічному житті, маючи намір забезпечити всім поліпшення умов праці, економічний розвиток і громадську безпеку.

6. Вони сподіваються, що після остаточного зруйнування нацистської тиранії буде встановлений мир, який принесе всім народам можливість безпечно жити в межах своїх держав і певність, що всі люди на всіх землях зможуть жити своїм власним життям вільні від страху і злиднів.

7. Такий мир уможливив би всім людям вільно й без перешкод переїжджати всі моря й океани.

8. Вони вірять, що всі держави світу як з реальних, так і з духових мотивів мусять дійти до того, щоб більше не вживати сили. Поки мирові можуть загрозувати вживанням морської і літунської зброї якінебудь держави, вони вірять, що поруч установа широкій і постійній системі загальної безпеки істотно є також розброєння таких держав. Вони бажають також стати на допомогу і заохоту при впровадженні заходів, що спрямовували б миролюбні народи усунути тягар озброєнь”.

Як твердить відомий американський журналіст Ліпман, Атлантийська Спільнота виходить із засад:

Держава існує для людини, а не навпаки. Закон стоїть над державою, і держава йому кориться. Кожна особа має свої незаперечні права. Атлантийський світ не потерпить жодного порушення цих принципів”.

14—16. VIII. 1649. Бій і перемога Б. Хмельницького над поляками під Зборовом.

“Народ Руський (так називали себе тоді українці) от сего часу есть і має будь ні од кого, крім самого себе і правительства своего, независимим, а правительство тоє избирається і устанавлиється общею порадой, добровольно от всіх станов, і приговором чинов і товариств, по стародавнім правам і обичаям руським, і нікто їм в том не мішаєт, ні посредствует ніяким колвек способом, ні тайним, ні явним, а найбарзій усильством”...

(Із статей Зборовського миру).

14. VIII. 1878. Народився західноукраїнський поет Василь Пачовський. Ось один з його віршів:

Я плакав у сні, мені снилася мрія,
Десь ніби я пташка, лечу уві сні —
А долонь ся Україна квітками,
Красується вільна, своя у весні!
Я з радости плакав у сні...
Я плакав у сні, мені снилася слава,
Десь ніби я в трумні, сміюся у сні,
А там на горі Україна співає,

Весь світ після неї складає пісні —
І ревне ридав я у сні!
Проснувся в сльозах я і ревне заплакав,
Всі люди побачать, здавалось мені —
Вільну Україну! А я ще невольник! —
Останній невольник — умру на весні...
І хлинули сльози рясні!

15. VIII. 1385. Повсталася Кревська Унія, що політично з'єднала Литву з Польщею і привела до зміни напрямку історичного розвитку наших земель, що були у складі Литовського князівства.

15. VIII. 1856. Народився в с. Нагуевичах найбільший поет Західної України Іван Франко. (Помер 28. V. 1916).

Він був отим невтомним Каменярем, який сам уперто розбивав силою свого вогненного слова стіни гнітючої в'язниці, до якої вороги підступно загнали український народ, і інших закликав до нього.

“Лупайте сю скалу! Нехай ні жар ні холод
Не спинить вас! Зносить і труд, і спрагу й голод,
Бо вам призначено скалу оцю розбити!” —

писав він у своєму творі “Каменярі”.

Франко розумів, що боротьба за звільнення свого народу є тяжка, що не один такий, як він, впаде в жорстокому життєвому змаганні, але не ухилився вбік від вибраної ним небезпечної стежки, бо, як він казав, —

“... всі ми вірили, що своїми руками
Розіб'ємо скалу, роздробимо граніт;
Що кров'ю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець — і за нами
Прийде нове життя, добро нове у світ”.
“І так ми всі йдемо, в одну громаду скуті
Святою думкою, а молоти в руках.
Нехай прокляті ми і світом позабуті, —
Ми ломимо скалу, рівняем правді путі,
А щастя всіх прийде по наших аж кістках!”

(“Каменярі”)

16. VIII. 1657. Обрано на гетьмана Юрія Хмельницького.

17. VIII. 1651. Відбулася Чорна Рада Хмельницького на Масло-вім Броді.

17. VIII. 1772. Прилучення Галичини до Австро-Угорщини, після розбору Польщі.

18. VIII. 1836. Народився письменник Олександр Кониський, що був разом з тим й активним для свого часу українським громадським діячем.

У літературі виступав під різними псевдонімами, як от: Яковенко, Сирота, Перебендя, Верниволя, Маруся.

Літературна спадщина Кониського досить багата. Він писав по-

вісті (наприклад: “Юрій Горовенко”, “Семен Жук та його родичі”, “Трішники”, “Непримиренна” тощо), оповідання (“Дід Евмен”, “Наймичка”, й інш.) і вірші. Подаємо тут уривок з його твору “Проповідь на горі”.

“Блажен,
Хто на громаду звик робить,
Хто брата темного навчає,
У хату вбогу вносить світ...
Блажен, хто щирими сльозами
Чужу оплакує біду...
Блажен, хто серцем незлобивий,
Хто приязно живе з людьми...
Блажен, хто милостив буває,
Хто неімушому дає,
Голодних кормить, напуває,

Одежу вбогим роздає,
Хто йде провідати в неволі
Яремних узників в тюрмі,
Хто вдовам, сиротам в недолі
І безпомощним в чужині,
У поміч стане, братом буде...
Блажен, хто сіє у народі
Зерно найкраще на землі:
Зерно любови, братства, згоди
В громаді, в хаті і в сім’ї...

20. VIII. 1649. Хмельницький підписав з Польщею Зборівську угоду. (Див. 14—16. VIII).

20. VIII. 1843. Помер перший український повістяр Григорій Квітка-Основ’яненко.

“Була у мене випадково на українській мові суперечка з одним письменником. Я просив його написати українською мовою щось поважне, зворушливе. Та він доводив мені, що українська мова зовсім для цього не придатна й незручна. Знаючи її придатність, я написав “Марусю” і довів, що від української мови можна розчулитись”.

(Із листа Гр. Квітки-Основ’яненка до російського письменника Плетньова, редак. “Современника”).

20. VIII. 1921. Помер письменник Адріян Кашенко, автор багатьох історичних повістей для української молоді.

25. VIII. 1698. Помер в московській неволі гетьман Петро Дорошенко. Ось уривок з твору М. Чернявського “Кінець Дорошенка”:

...“Увесь, братове, перед вами!
Ви знаєте мої діла...
Ви знаєте, яка була
Багата кров’ю й пожарами
Моя дорога... Та по ній
Не за своїм я йшов прибутком,
Я не журився власним смутком, —
Країні рідній я свій
Служив, як син. Її я волю,

Немов знищю ту, беріг...
Я за її нещасну долю
Весь вік боровся, яко міг.
Моя і перша, і остання
Свята мета була — з’єднання
Обох Дніпрових берегів.
Коли б я зміг їх об’єднати
І весь народ єдиним взвати,
Ми б не боялись ворогів!...

27. VIII. 1915. Поліг в лавах Українських Січових Стрільців молодий поет, Іван Балюк. Мав він великий поетичний таланти, який не встиг розквітнути. На жаль, українська громадськість і досі не подбала, щоб була видрукована збірка його творів, що з’явилися по різних періодичних виданнях.

27. VIII. 1923. Загинула разом з 60-ма повстанцями Маруся Тарасенко, розвідниця українського повстанчого штабу.

28. VIII. 1921. Большевики розстріляли у Києві в числі 39-ох членів українського революційного осередку і талановитого поета та щирого патріота Григорія Чупринку. Неначе передчували свій насильницький загин, Гр. Чупринка ще до Першої світової війни написав таку епітафію (себто надгробний напис):

Стій! Підними свої очі засмучені
І на хресті прочитай:
“Тут упокоїлись кості намучені,
Серце ррозбитее вкрай...”

Тихо так, тихо... Не шлю я анатемі,
Тим, хто пролив мою кров, —
Всі мої мертві скривавлені атоми
Тут освятила любов.

29. VIII. 1845. Народився найвидатніший український драматург XIX ст. і артист Іван Тобілевич (Карпенко-Карий).

29. VIII. 1868. Народилась поетка і письменниця-драматург Людмила Старицька-Черняхівська.

30. VIII. 1875. Народився Олександр Кошиць. (Див. 21. IX. 1944).

30. VIII. 1673. Отаман Іван Сірко напав на Очаків.

31. VIII. 1919. З'днані українські армії (УНР і УГА) здобули Київ. Одночасно під Київ підступили потужні денікінські війська. Українці, не хочачи ослаблювати протибольшевицького фронту, добровільно відступили.

ВЕРЕСЕНЬ

1. IX. 1722. На Полтавщині народився славетний мандрівний філософ Григорій Сковорода. Свої думки він дуже часто висловлював не тільки в своїх філософічних творах, але й у віршованій формі. Ось уривки думок із його віршів (писані тодішньою літературною мовою):

“Смерте страшна, замашная косо!
Ти не щадиш і царських волосов,
Ти не глядиш, где мужик, а где цар —
Все жереш так, як солому пожар.
Кто ж на ея плюеть острую сталь?
Тот, чия совість, как чистий хрусталь”...
“Нехай у тих мозок рветься,
Хто високо в гору дметься.
— А я буду собі тихо
Коротати милий вік;
Так мине мене все лихо,
Щаслив буду чоловік”...

1. IX. 1939. Початок Другої світової війни. Гітлерівська Німеччина напала на Польщу й розпочала війну з Англією та Францією. Дії Німеччини проти Польщі були узгоджені з ССРСР. ССРСР окупував західноукраїнські землі, прилучивши їх до окупованих в 1920-21 рр. східноукраїнських земель.

2. IX. 1709. Помер (22. VIII. 1709 ст. ст.) на чужині (у Бендерах в Бесарабії) гетьман Іван Мазепа, старий і тяжко прибитий невдачею Полтавського бою 8. VIII. 1709 р. (На гетьмана після цього обрано Пилипа Орлика). Іван Мазепа був не тільки політичним діячем, а й письменником. До нас дійшло проте лише кілька його пісень та дум. Одна з цих пісень:

“Ой, біда, біда чайці-небозі,
Що вивела діток при битій дорозі” —

в якій чайка-небога є символ нещасної України, стала народною пісню. Інша пісня дає надзвичайно яскраву характеристику тодішніх наших громадських і політичних бід, що є актуальні й тепер:

“Всі покою широ прагнуть,
А не в еден гуж всі тягнуть;
Той направо, той на ліво,
А все — браття, тото диво!

Не маш любви, не маш згоди
Од Жовтої взявши Води,
През незгоду всі пропали,
Самі себе звоювали.”

2. IX. 1811. Народився поет Іван Вагилевич, член “Руської Трійці”, яка року 1837 піднесла в Галичині прапор відродження української нації, видавши “Русалку Дністрову” — першу в Галичині українську книжку.

3. IX. 1864. Народився поет Мусій Кононенко (прибране прізвище: Школиченко).

Була доба, пишали ясні мрії,
Займався світ, будив думки людей;
Чинилися славетні події
Під надихом визвольничих ідей.
Тоді і Ти з’явивсь, мій любий Друже,
І голос твій далеко залунав;
До чесних праць Ти всіх нас кликав дуже
І таланом своїм нас чарував.
Тоді і ми, юнаки молодії,
В серцях своїх голубили надії.

* * *

Проминув час, ми кріпли, ми зростали,
Із наших мрій неясних, молодих
Засяяли вкраїнські ідеали,
Мов сонці те з між хмар густих.
Бажали ми народів свободи,
Бажали ми, щоб очі він розкрив,
І як другі освітні народи
Для поступу, для правди й шастя жив.
І тут над всі, мій брате незабутній,
Здіймався Твій стяг, лунав Твій глас могутій.

* * *

Ми широ йшли, вогнем мети зогріті,
Ми ширили до неї перший шлях.
Та сі шляхи тернинами укріті
І не блищать в позлотистих квітках.
І сталось так: пронісся грім з Півночі,
Розбив у пень братерську спілку він;
Страхун утік, лукавець сплющив очі,
Проте ж не всі приишкли між руїн;
І Ти в той час свої думки свободи
Поніс плекать у інші народи.

* * *

І там сумним вигнанцем на чужині
Ти не забув святой свій заповіт;
Ти вітвар склав свій старій святині,
Своїм думкам, красі минулих літ.

Повсюди Ти розніс величне слово,
Своїх братів з тяжкого сну будив
І наче бич з небес святих громово
Карав еси завзятих ворогів.
І голос Твій до нас доносивсь, Друже,
І гоїв дух і серце нам недуже.

* * *

А в нас ще гірш, ще більше сутеніло,
На нівець звівсь гурт перших бояків,
І сонце те, що нам раніш хоч мріло,
Туман безчинств катовницьких покрив.
Погас на вік думок огонь святий...
Але ж життя в пориві неборім
Зродило лиш прихильців гурт новий.
Ще вище він підняв Твій стяг високий...
Ні, Ти не був ніколи самотній!

* * *

І от тепер Твоя з'явилась сила,
На честь Тобі една всіх вона.
З усіх країн, де річ Твоя дзвонила,
Хвала Тобі сердешная луна.
І от в сей день, як гасне в серці лихо
Та голосніш гучить нам волі глас,
І я Тобі своє вітання тихо,
Мій Друже, шлю у сей великий час.
Нехай Твій дух, що долю знав криваву,
Ще много літ живе нам всім на славу!

Панас Мирний.

3. IX. 1914. Московські війська захопили Львів. Царська Росія розпочала український погром в Галичині культурних і національних пам'яток, бібліотек, шкіл і установ.

4. IX. 1938. В Ужгороді заложено Українську Національну Оборону.

5. IX. 1864. Народився визначний наш письменник Михайло Кочубинський. (Див. 12. IV. 1913).

6. IX. 1673. Гетьман Петро Дорошенко, провадячи боротьбу з Польщею, зайняв Поділля і здобув місто Кам'янець.

6. IX. 1841. Народився найвидатніший український вчений та громадський діяч XIX. ст. Михайло Драгоманів. Ось як оцінювали його наші кращі люди, його сучасники:

“Се була виїмкова натура, вдвое дивна серед української нації, такої багатой натурами пасивними, вузькими і тупими. Він був немов створений на духовного провідника великої нації”...

Іван Франко.

“Рідко серед котрої нації найдеться такий всесторонній діяч, як Мих. Драгоманів серед нашої. Він служив нашому народові не тільки науковими працями; він уймав своїм великим талантом усі нитки нашого життя й довів, що думки української суспільности у справах національно-політичних, культурних та соціальних стали далеко не такі, які були перед його виступленням. Він, врешті, яко один з найбільших

європейських публіцистів, змусив Європу пізнати Русь-Україну. З його праць у цих справах склалася ціла література. Література ця є нашою історією культури за роки діяльності Драгоманова. У цій літературі вложені і поглиблені способи й цілі праці серед нашого народу. Ця література, так сказати б Драгоманівська, має велику вагу не лиш в теперішності, вона буде мати рішуче актуальне значення і на будуче”.

Василь Стефаник.

7. IX. 1636. Поляки, схопивши запорізького кошового Івана Сулиму, відрубали йому голову.

7. IX. 1649. Богдан Хмельницький (через зраду татар) підписав маловигідну Зборівську угоду з поляками.

7. IX. 1805. Народився письменник Олекса Стороженко, автор оповідань і повісті “Марко Проклятий”.

7. IX. 1921. Загинула разом з 62 повстанцями розвідниця повстанського штабу Віра Бабенко.

9. IX. 1863. Народився письменник Борис Грінченко. Був він і сам невтомний робітник на українській ниві й інших постійно кликав до роботи:

“Сміливо, братя, до праці ставайте,
Час наступає, ходім!
Дяка і шана робітникам щирим,
Сором недбалим усім!”..

Друзі кохані! І душу і тіло
Даймо за край свій єдиний,
Кожне слово хай буде в нас діло
За для своєї країни!

(“Друзям”)

9. IX. 1769. Народився Іван Котляревський, батько нової української літератури, великий український патріот У своїх творах він навчав:

“Де общее добро в упадку,
Забудь отця, забудь і матку,
Лети повинність ісправлять”...

“Любов к отчизні де героїть,
Там вража сила не устоїть,
Там грудь сильніша від гармат”...

10. IX. 1919. Договір у Сен-Жермен, в наслідок якого держави Антанти стали сувереном Східньої Галичини.

12. IX. 1875. В селі Тарасівці, на Звенигородщині, народився славетний український диригент Олександр Кошиць. Учився він у духовній бурсі, Духовній Семинарії й Духовній Академії в Києві. Створив визначний студентський хор, спочатку в Дух. Академії, потім у студентський у Києві й нарешті славному Республіканську Капелю, що прославила українську пісню й Україну на цілий світ. Був диригентом у театрі М. Садовського в Києві й оперного театру тамже. Нарешті, був одним із основників Осередку Української Культури й Освіти в Вінніпегу. Помер 21. IX. 1944 в Вінніпегу й там похований у Мавзолеї.

12. IX. 1903. У Полтаві відкрито пам’ятник Ів. Котляревському. Це відкриття, на яке з’їхалося багато громадських представників з різних наших земель, перетворилося у велику всеукраїнську демонстрацію, спрямовану супроти жорстокої антиукраїнської асиміляційної політики московського уряду.

Поет Микола Вороний написав до цього свята ось оцей вірш:

Був один такий час: на важких терезах
Вже хиталася доля України,
А вона, наша ненька, стояла в сльозах,
В сподіванні страшної хвилини.
По широких степах все котилась луна,
Марний відгук кривавої січі...
І надходила ніч — непрозора, сумна,
Що мов пугач дивилась у вічі.
Де-не-де серед тиші ще хтось з кобзарів
Грав, неначе прохав на подзвіння;
То не дума була, то був лірницький спів,
Над труною тужне голосіння.
Ніч і тиша сумна присипляли усіх,
Навіть тих, хто і в бої не гнувся...
Коли раптом веселий, зневажливий сміх
Серед мертвої тиші почувся!
Ізирнулися всі у питанню німім:
Хто б посмів так одважно сміятись,
Коли звикли усі, щоб не вдарив той грім,
І від власної тіні ховатись.
Ще ж у пам'яті свіжа подія була,
Як в неволі сконав Кальнишевський...
Хто ж сваволець, що має відвагу орла.
То сміявся Іван Котляревський.

14. IX. 1867. Помер етнограф Опанас Маркович, чоловік письменниці, що виступала під прибраним ім'ям Марка Вовчка.

15. IX. 1907. Помер драматург і артист Іван Тобілевич (прибране ім'я Карпенко Карий). Народився 29. VIII. 1845).

15. IX. 1916. Загальна Українська Рада в Галичині, — в проводі якої були: Кость Левицький (голова), Микола Василько, Лев Бачинський і Микола Ганкевич (заступники), Маріян Меленевський, делегат "Союза Визволення України, Ярослав Весоловський та Володимир Темницький (секретарі), — випустила відозву "До всіх культурних народів світа" в якій змальовувала гнобительську національну політику Росії та її намагання за всяку ціну задушити культурно-національне й політичне відродження України й протестували перед усім світом проти цих дій.

У цій відозві, між іншим говорилося:

"Вже вдруге під час цієї війни насувається на українські землі Австро-Угорщини російський наїзд. Вдруге українське населення Галичини, Буковини й північно-східної Угорщини має попасти в огонь національного й релігійного переслідування з боку Росії.

Підчас першого наїзду Росія з найбільшою брутальністю стреміла до повного здавлення українського життя: заборонено вживати українську мову — мову навчання в школах, — мову проповіді церковної, мову публічного життя, розговірну, рідну мову населення; заперто українські школи, товариства й інституції; заборонено пресу і цілу українську літературу; нищено бібліотеки й архіви; ув'язнено й виве-

зено на Сибір українських діячів; забирали малих дітей і вивожено масово в глибину російської держави для виховання з них яничарів; греко-католицькі церкви перемінювано на православні; митрополита гр.-катол. церкви гр. Андрея Шептицького арештовано, вивезено до Росії та віддано під суд...

І тепер, під час другого наїзду, всі ті вчинки повторюються. Що гірше — українське населення масово вивозиться в глибину Росії з наміром, на випадок захоплення Галичини й Буковини, сколонізувати ці краї корінними москалями!

І робиться це в той саме час, коли Росія і її союзники ведуть війну будімо під гаслом оборони і визволення народів! А Росія голосить світові, що вона будімо то визволяє "Під'яремних русскіх" спід австро-угорського ярма"...

16. IX. 1658. Гетьман Іван Виговський, готуючись до боротьби з московським загарбником, підписав з Польщею Гадяцький договір. Цей договір трактував Україну, як самостійну державу у спілці з Польщею.

16. IX. 1939. Перше збройне повстання відділів УПА під проводом Костя Шумлянського (Залізняка) в містечку Степань.

У липні 1943 р. УПА перейменовується на УНРА — Українську Народню Революційну Армію.

Акт присяги вояка УНРА.

Я, син українського трудового народу, присягаю на святі кості моїх Славних Предків, що, як революційний вояк України, буду чесно й вірно служити своїй Батьківщині; буду точно і беззастережно виконувати всі накази старшини; буду вірним та субординованим підвладним і справедливим та товариським начальником; буду досмертно дотримувати всяку довірену мені таню; буду обороняти свою Батьківщину як від зовнішнього, так і від внутрішнього ворога; буду всюди вести себе тверезо і гідно, як не сплямований лицар; буду всі свої сили й ціле мое життя жертвувати на активну боротьбу за свободу, честь і славу України.

Марш УНРА

Живи Україно, живи для краси,
Для сили, для слави, для волі,
Шуми, Україно, як рідні ліси,
Як вітер в широкому полі.
До суду Тебе не скують ланцюги
І руки не зв'яжуть ворожі,

Стоять Твої вірні сини навкруги
З шаблями в руках на сторожі.
Стоять, присягають Тобі на шаблях:
"І жити і вмерти з Тобою,
І рідні знамена в кривавих боях
Ніколи не вкрити ганьбою!"

О. Олесь.

17. IX. 1863. Народилася письменниця Марія Загірня, дружина Бориса Грінченка. Померла 7. VII. 1928.

18. IX. 1940. Помер визначний наш артист Саксаганський (Опанас Карлович Тобілевич) брат артистів Садовського і Карпенка-Карого

19. IX. 1903. Помер наш буковинський письменник Сидір Воробкевич (прибране ім'я — Данило Млака), автор відомого вірша "Рідна мвоа":

21. IX. 1944. Помер у Вінніпегу в Канаді Олександр Кошиць, мистець-диригент, який, об'їхавши з українською республіканською капелею багато країн Європи й Америки, відкрив чужинцям Україну і її національне хорове й музичне мистецтво.

"Він розніс славу української пісні по цілім світі, він розсипав оці пісні, як перли і самоцвіти, по многих краях Європи і Америки — північної і полудневої. Він здобув симпатії для України, де її не могли знайти дипломати і журналісти, а ключем для цього послужила йому українська пісня, котру він так любив і по-мистецьки умів вивести".

Кал. "Провидіння", 1945.

23. IX. 1885. Народився Іван Белей (прибране ім'я: Роман Розмарин). Довгий час був він редактором "Діла" і видавцем "Бібліотеки знаменитих повістей", в якій вийшло кілька сот книжок — перекладів з світових літератур. Приятель Ів. Франка.

29. IX. 1842. Народився письменник Василь Мова-Лиманський, що писав:

"Гей, друже мій темний, над силу ума Що вчена громада — могутня рать;
Вже дужчої сили на світі нема; Як стануть у лаву такі вояки,
І треба нам, друже, у тямку те взяти, То більш порятують, аніж козаки".

("Козачий кістяк")

29. IX. 1866. Народився в Холмі (17. IX. за ст. ст.) найвидатніший наш історик і Голова Української Центральної Ради академік Михайло Грушевський, автор капітальної десяти томової "Історії України-Руси".

"Я, — писав Мих. Грушевський, — був вихований у строгих традиціях радикального українського народництва, яке твердо стояло на тім, що в конфліктах народу і влади провина лежить на стороні власти, бо інтерес трудового народу — це найвищий закон всякої громадської організації, і коли в державі цьому трудовому народові не добре, це його право обрахуватися з нею".

(Часопис "Борітеся-поборете!", Відень, 1920).

30. IX. 1877. Помер український учений, приятель Т. Шевченка, Йосип Бодянянський, професор Московського університету й один із перших славістів на Сході Європи. Отже, славістику на Московщині творили українські вчені.

30. IX. 1930. Загинув командант УВО на ЗУЗ Юліян Головінський, без суду застрелений у польській в'язниці.

Ж О В Т Е Н Ь

1. X. 1187. Помер князь Ярослав Осмомисл.

1. X. 1665. Обрано Петра Дорошенка Гетьманом України.

3. X. 1930. Померла письменниця Олена Пчілка, мати Лесі Українки.

4. X. 1930. Померла найславніша українська артистка Марія Заньковецька. (Народ. 22. VII. 1860).

5. X. 1657. Обрано Івана Виговського Гетьманом України.

5. X. 1941. У Києві заснована Українська Національна Рада.

“Українська Національна Рада відразу намагалася поставити німецьких окупантів перед доконаним фактом широкої розбудови нац.-державницького життя і тим примусити їх визнати Українську Державу”.

(“Наш Шлях” — ОУВД ч. 9, 1945).

6—10. X. 1596. Після Люблинської Унії 1569 р. польські керівні кола разом з єзуїтами прикладають усіх старань до окатоличення й ополячення української людности. Проте, хоча українська шляхта, як от Вишневецькі, Кисілі, а пізніше й нащадки кн. Костянтина Острозького і багато інших, покидають свою віру, а разом з тим і свою народність (ополячуються), проста українська людність мало піддається цьому.

Тоді придумано створити церковну унію, себто: підпорядкувати православну українську церкву не Царгородському патріярхові, як було досі, а Римському папі. Це мала бути, по думці польської церковної і світської влади, переходова ступінь до окатоличення, а значить і до ополячення, себто до цілковитого знищення української народности, до злиття її з польською народністю.

Цю думку було висунуто через кілька років після кривавої козацької революції 1591—1593 рр. під проводом Косинського, що її польське панство жорстоко придушило, і в рік так само жорстоко придушеного повстання під проводом Лободи, Шавули та Наливайка (в 1596 р.).

Для здійснення цього пляну зійшлися 6—10 жовтня (або 26—30 вересня за ст. ст.) 1596 року на собор у Бресті і прийняли там церковну унію.

Цей акт з погляду національних інтересів українського народу приніс багато шкоди. Він поділив український народ в релігійній справі на дві частини: уніятську (меншу) і православну (більшу) і цим самим спричинився до шкідливої боротьби між українцями-уніятами (греко-католиками) та українцями-православними. Мих. Грушевський писав “православна церква за тих часів на українських землях, що втратили свою державність, була одинока представителька українського національного життя, одинока форма національної організації”. Отож тоді втрата православ'я тягла за собою втрату своєї народности.

Проте, хоча запровадження на західніх українських землях унії й допомогло ополяченню багатьох наших людей, воно всеж таки не привело до цілковитого злиття всієї нашої людности, яка знайшлася під унією, з польською.

6. X. 1918. Відкрито Український Державний Університет у Києві. До революції 1917 р. Україна, завдяки старанням “старшого

брата”, не тільки не мала свого українського університету, але не мала й жодної української школи. Всі школи на Україні були російські, а людність України на 75% неписьменна...

7. X. 1253. Князя Данила Романовича було короновано на короля Галичини й Володимирщини.

7. X. 1928. В Ужгороді посвячено Народній Дім.

7. X. 1672. Бучацька умова гетьмана П. Дорошенка з Польщею.

8. X. 1817. Помер у Харкові засновник харківського українського художньо-етнографічного музею свідомий ідейний українець-громадянин Сергій Васильківський. Цьому музеєві він подарував увесь свій маєток, що складався переважно з великої кількості картин, етюдів, фотографій, з колекції старовинної козацької зброї й одержі тощо.

С. Васильківський народився року 1854 у місті Харкові. Вчився спершу в гімназії, але, не скінчивши її, вступив (після шостої класи) до Харківського Ветеринарного Інституту. Року 1876 він перейшов до Академії Мистецтв, яку й закінчив року 1885 з великою золотою медалею.

Після того багато подорожував як за кордоном, так і по Україні, роблячи малюнки з натури.

В історії розвитку українського малярства С. Васильківський зайняв велике й почесне місце. Він є уважний та запримітливий спостерігач і знавець природи. З його картин найбільш відомі: “Весна”, “Запорожець на розвідках”, а також великі стінні картини у будинкові колишнього Полтавського Губернського Земства: “Передача клейнодів”, “Козак Голота”, “Чумаки на шляху” (загинули разом з прекрасним, коштовним будинком в українському стилі, що його спалили європейські дикуни Гітлера — “визволителя” в 1943 році) та інші картини.

8. X. 1938. В Ужгороді в наслідок порозуміння між двома Радами (“руською” і українською) створено перший уряд автономного Закарпаття, яке з 30. XII. 1938 р. офіційно стало називатися: Карпатська Україна. (Див. 10. X. 1938).

9. X. 1862. Помер кошовий Війська Чорноморського Яків Кухаренко, Шевченків друг, письменник, автор п’єси “Чорноморський побут”, яку Старицький і Лисенко переробили на оперету “Чорноморці”.

10. X. 1648. Гетьман Б. Хмельницький, розбивши поляків під Городком, почав облогу Львова.

10. X. 1893. Помер славетний український байкар Леонід Глібов.

10. X. 1938. Чеський уряд затвердив перший автономний уряд Карпатської України на чолі з москвофілом Андрієм Бродієм. Але 26. X. прем’єром Карпатської України став українець д-р Августин Волошин.

12. X. 1624. Запорожці, перепливши на своїх чорнах-чайках Чорне море, здобули Царгород, столицю могутньої тоді турецької держави, яка тримала в страхі всю Європу.

12. X. 1727. Обрано Данила Апостола, Старого Миргородського полковника Гетьманом України

13. X. 1866. Помер письменник Петро Гулак-Артемівський, автор байки “Пан та собака”, балади “Рибалка” та інших творів. Був професором і Ректором Університету в Харкові.

12. X. 1945. Помер професор Українського Університету в Празі Дмитро Антонович, один з основоположників “Української Револьюційної Партії” (на початку ХХ ст.), кол. член уряду Центральної Роди, організатор і директор “Музею Визвольної Боротьби України” в Празі та незмінний Голова Наукового Історично-Філологічного Товариства в Празі протягом 23 років.

13. X. 1918. Збори українського студентства у Львові піднесли думку про потребу об’єднання всіх українських земель в одну Соборну Державу.

14—30. X. 1921. Відбувся перший Всеукраїнський Собор Української Автокефальної Церкви в Києві. Після революції 1917 р. на Україні почався рух за проведення церковних відправ не малозрозумілою церковно-слов’янською мовою, а мовою народньою, українською.

Московська церковна влада на Україні, в особі екзарха митрополита Михаїла Єрмакова, поставилася до цього вороже. Українці почали організувати свою автокефальну українську православну церкву. Але для здійснення цього потрібні були єпископи, а їх то серед українців не знайшлося, були самі священники. Бо московська влада завжди посилала на Україну урядувати єпископів або з росіян, або з тих українців, що давно вже асимілювались, зреклися своєї Батьківщини і вірно служили Москві.

Клопотання в напрямку висв’ячення єпископів з українців не дали наслідків. Як московський патріярх, так і наставлений ним київський митрополит Михаїл Єрмаков рішуче відмовилися висвятити потрібних Україні єпископів.

Тоді Перший Всеукраїнський Церковний Собор, що зібрався в Києві 14—30. X. 1921 р., вирішив за прикладом Першоапостольської Церкви перших віків християнства, висвятити потрібних єпископів церковним собором. Так і зробили. В наслідок цього повстала Українська Автокефальна Православна Церква на чолі з митрополитом Василем Липківським.

Окупаційна влада на Україні, яка вела жорстоку боротьбу з усіма проявами українського відродження, звернула увагу і на Українську Автокеф. Православну Церкву. Почалася нагінка й винищування українських священників та єпископів, а разом з ними й віруючих. В наслідок цих репресій до кінця 1936 р. закриті були всі церкви, загинуло кілька десятків тисяч мирян, загинуло кілька тисяч священників і не залишилось ані одного із 36 автокефальних єпископів. Загинув десь у катівнях НКВД і митрополит Василь Липківський.

18. X. 1848. Перший З’їзд українських (“руських”) учених у Львові.

18. X. 1876. Народився критик, публіцист та історик українського письменства Сергій Єфремов. Большевиками закатований у тюрмі в зв'язку із процесом Союзу Визволення України (СВУ) у Києві 1928 р.

18. X. 1918. У Львові, з ініціативи українського парламентського представництва, була скликана Українська Національна Рада для встановлення в Галичині нового державного ладу.

19. X. 1918. Відбулося у Львові українське всенароднє зібрання. На цьому зібранні проголошено було відозву Української Національної Ради, в якій були такі точки:

“Стоячи на становищі самовизначення народів, Українська Національна Рада, як конституанта, постановляє:

1. Ціла етнографічна українська область в Австро-Угорщині, зокрема Східня Галичина з граничною лінією Сяну з влученням Лемківщини, північно-західня Буковина з містами Чернівці, Сторожинець і Серет та українська смуга північно-східної Угорщини — **творють** одноцілу українську територію.

2. Ця українська національна територія уконституується оцим як українська”.

(Ом. Терлецький — “Істор. України”, 1938, ст. 326).

20. X. 1814. Народився письменник і етнограф Яків Головацький, член “руської трійці”, яка року 1837 видала в Галичині першу українську книжку — “Русалку Дністрову”.

22. X. 1898. Народився поет Дмитро Фальківський, закатований большевиками.

Очерет був мені за колиску;
В болотах я родився і зріс.
Я люблю свою хату поліську...
Я люблю свій зажурений ліс...
А поліське похмуре болото?
Пів Полісся вода залила...
Тільки де-не-де хутір самотній,
Тільки де-не-де клаптик села...
Хоч у злиднях живемо, у бруді,
Та призвілля яке по весні,
Коли виставиш вітрові груди
І летиш і летиш на човні!

А вода і хлюпоче і плаче,
Захлинається в лютій злобі.
Ну, скажіть, в кого серце гаряче,
Як весну на весні не любить?
... гартує природа до бою
Нас із самих малесеньких літ.
Ми зрослись, побратались з водою,
І живем ми, як вміємо жити.
І не дивно, що я люблю змалку
Буйну воду і буйні пісні...
Наше серце — це серце рибалки.
А життя наше — книга борні.

22. X. 1921. Помер письменник Іван Белей, в молодих літах друг Івана Франка, з яким вони видавали місячник “Світ”, що став на зміну закритого владою “Громадського Друга”.

22. X. 1918. Відкрито в Кам'янці Подільському Український Державний Університет.

22. X. 1939. В Варшаві під час бомбардування міста німцями помер український культурний і громадський діяч Ол. Лотоцький, член Старої Громади, був за Центр. Ради міністром Державн. Контролю. На еміграції проф. Українського Вільного Університету, професор Варшавського Університету й директор Українського Наукового Інституту.

Був міністром Ісповідань за Української Гетьманської Держави. Видав багато наукових праць з історії українського церковного права і дуже цікаві спомини (Т. I—III). Започаткував велике 16 томів видання творів Т. Шевченка. Був великим українським патріотом-державником і людиною праці.

24. X. 1648. Богдан Хмельницький припинив облогу Львова і розпочав похід на Замостя.

26. X. 1917. У Відні помер д-р Євген Олесницький, посол до австрійського парламенту, видатний український громадський діяч, організатор сільсько-господарських та багатьох інших українських економічних спілок, товариств, кас тощо. Організатор видавництва “Українська Бібліотека”, яке випустило 17 дешевих популярних книжок, співробітник усіх українських газет та журналів у Галичині, автор цікавих і змістовних спогадів, що вийшли окремою книжкою. Народився О-цький року 1860.

“Після смерти Павлика, що просвітою розбудив українську суспільність у Галичині й зашепив у неї ідейного, завзятого й поступового духа, а далі смерти Франка, який був дійсним Мойсеєм для галицько-українського народу, — це третя з черги невіджалувана та вельми болюча втрата, що її оплакують зараз наші, — й так вже війною вкрай обездолені, — галицькі брати за останні криваві роки.

Щоб зрозуміти, чим був Покійний для Західної України, вистане сказати, що він економічно двигнув український нарід в Галичині, був його найвизначнішим і як сльоза чистим, політичним провідником та найдібнішим політиком між українськими послами з Галичини”, — писала газ. полонених “Розсвіт” ч. 74 за 5. XI. 1917.

26. X. 1922. Помер письменник-історик Орест Левицький, дійсний член Української Академії Наук у Києві.

28. X. 1894. Помер галицький вчений, автор “Історії літератури руської”, Омелян Огоновський, проф. Львівського Університету. Спилилась творча наукова й культурно-громадська праця визначного науковця, проф. української мови й літератури на Університеті. Народився 1833 р. Від р. 1877 був незмінним до смерти Головою “Просвіти” у Львові. Дав українській культурі величезний у 6-ти томах курс Історії Української літератури, якої в таких розмірах не мав ні один слов'янський нарід. Він доводив своїми працями, що в 80-х роках повну антропологічну, національну й культурну відрубність і самостійність українського народу і його культури від найдавнішої православної доби. Письменник, критик і вчений визначився численними працями з української мови й літератури.

29. X. 1794. Помер український мандрівний філософ Григорій Сковорода. Кажуть, що російська цариця Катерина II, почувши про великий розум та вченість Сковороди, послала якомсь до нього свого посланця з закликом приїхати і жити при її дворі. Посланець знайшов

Сковороду (він пас вівці). На царицину пропозицію Сковорода сміливо відповів післанцеві:

“Мені сопілка і баранець
Дорожчі за царський вінець.”

Цим він хотів підкреслити, що свободу й незалежність духа цінить найвище, і що він воліє провадити злиденне мандрівне життя, а ніж почувати себе комусь зобов'язаним і жити під чиймсь моральним тиском.

... “Мні вольность одна есть нравна
І безпечальний препростий путь”, —

писав він.

Отож з цілковитим правом Сковорода міг просити, щоб на його могилі написали його власні слова:

“Світ ловив мене, та не спіймав”.

Ці слова можна було прочитати ще в 1941 р. на занедбаній могилі в селі Сковородинцях, розташованім за 40 км. від Харкова в бік Богодухова і Сум (станція Максимівка).

Торбина, книги в ній. Сопілка проста	Добро ж підносив він у високості.
Йому за вірну подругу була...	О любомудре! І мені в житті
Так він ходив у світі, повнім зла,	Не випадає шляхом зла іти. . .
Чужий гріхові, суєті та злості.	Хай тільки скарби дум твоїх багаті
Між людьми був він пожаданим гостем,	Мене зміцнять, як вина ті старі,
Та тьма його в неволю не взяла:	Щоб я зумів. . . “стовпів” не шанувати
Із уст його ішла на зло хула,	І був, як ти, великий у добрі.

В. Ч.

30. X. 1905. В наслідок революції, що почалася в абсолютистичній Росії, цар Микола II змушений був видати 17. X. 1905 р. за ст. ст. маніфест, яким в Росії встановлювався парламентарний спосіб управління й давалися деякі політичні свободи. Зараз же після цього з'явилася на Великій Україні українська преса: почала виходити перша українська газета “Хлібороб”, далі “Громадська думка”, “Рада”, “Рідний край”, “Село”, “Засів”, “Рілля” тощо. Почали виходити українські журнали: “Вільна Україна”, “Нова громада”, пізніше “Літературно-науковий вісник” тощо. Почали засновуватися українські “Просвіти”, Наукові товариства. Розпочався жвавий друк українських книжок. Піднесено було питання про політичну автономію України.

Та царський прем'єр міністр Столипін, — який говорив, що “історичним завданням російської державности є боротьба з рухом, який тепер називається українським і який містить в собі ідею відродження старої України та ідею організації сьогочасної України на автономних національно-територіяльних умовах” — швидко придушив українське відродження разом з усіма революційними здобутками взагалі.

Характерний для з'ясування тогочасних настроїв і змалювання тогочасної політичної ситуації на Великій Україні є вірш Миколи Чер-

нявського, надрукований в першому тодішньому українському журналі “Вільна Україна” за 1906 р. ч. 1—2.

Оптимістам

Ви думали, що наша воля
До нас прилине у квітках,
немов весна з ясного поля,
що нам звижається у снах? —
Даремно! Прийде наша воля,
немов поранений борець,

і на її змарнілім чолі
побачать мученства вінець.
Уся в крові та воля буде,
по трупах прийде. . . І її
ще довго будуть шарпять люди
чужі, а гірш того — свої.

М. Чернявський.

ЛИСТОПАД

1. XI. 1861. Народилася письменниця Дніпрова Чайка (справжнє прізвище: Людмила Василевська).

“Хліб неправдою добутий,
Часом в горлі кісткою стає”. . .

(Дніпрова Чайка “Безшасна”)

1. XI. 1889. Народився на Полтавщині сатирик Остап Вишня (Павло Губенко).

Павло Губенко — активний український громадський діяч часів визвольної боротьби 1917—1921 рр. Вийшовши року 1921 після ув'язнення на волю, він, під прибраним ім'ям Остапа Вишні почав писати талановиті сатири. Проте під час грандіозного погрому України, що почався в 1932-33 рр. знищенням за допомогою штучно організованого голоду 7 мільйонів живих людей, вдруге схоплено було й Остапа Вишню, що виростав у значного українського письменника, і він зник безслідно... Гадали, що він загинув, як і десятки тисяч інших українських інтелігентів. Аж десь року 1945 його випущено.

“Українська Пресова Служба” ч. 1. за 1946 р. пише:

“Для того, щоб протидіяти впливам прекрасно редагованого та дуже серед населення популярного гумористичного (нелегального) часопису “Перець”, большевики випустили з концлагеру Остапа Вишню і цьому зламаному довголітнім пробуванню в концлагері знаному колись гумористові доручили видавати т. зв. “Червоний Перець”. Цей “Червоний Перець” мав би нейтралізувати їдкий гумор “Перцю” та гостру сатиру на большевицькі відносини. Щоб Остап Вишня був точно поінформований про зміст повстанського “Перцю”, висилається йому щомісяця один примірник поштою прямо до редакції “Червоного Перцю” в Києві”...

1. XI. 1918. Вночі з 31. X. на 1. XI. Українські Січові Стрільці (УСС) зробили військовий переворот (“Листопадовий зрив”). В наслідок цього в межах Східної Галичини, Української частини Буковини й Закарпаття була створена Зах. Українська Народня Республіка — ЗУНР.

У день першого листопада

І знов — котрий це вже раз?
Зійшлися ми в одній родині,
Щоб пом'януть той славний час,
Коли в офіру Батьківщині
Себе принесли кращі з нас. . .

У бурях дикої війни
Валились трони і держави,
Народів славної сини
Вже розбивали кайдани
В потоках крові, в блисках слави.

І наші лицарі у бій
Ішли за волю України.
Замавав прапор дорогий
В огнях юнацьких буйних мрій,
В піснях "Червоної Калини".

Але. . . весь світ повстав на нас,
Не дав загоїть навіть рани,
І хоч наш дух тоді не згас,
Та ніс уже лихий нам час
Нову неволю і кайдани,

Устав і знов упав наш Львів,
Над ним навис туман кривавий,
Покрив собою і бійців,
України рідної синів,
Що впали там — на полі слави.

І от що-рік, в ті самі дні,
Свої зміряємо ми сили. . .
Та не ридання вже — о, ні!
Про перемогу лиш пісні
В нас викличуть святі могили. . .

Хай мертві сплять. . . Не ворухіть
Слізьми гіркими їх спокою:
В вогневій пісні розпаліть
Свої серця в цю славу мить
Жаданням помсти, чаром бою!

Прапор борців міцніш тримай,
Хто любить ВОЛЮ, любі друзі,
І заповіт святий сповняй:
Не трать часу в даремній тузі!
І не ридай, а здобувай!

Спиридон Черкасенко.

1. XI. 1944. Помер у Львові один із найвидатніших провідників української греко-католицької церкви Митрополит Андрей Шептицький. Людина глибокого розуму, відданої любови до своєї пастви й церкви, високого національного патріотизму, Митрополит Шептицький однаково був шанований усім українським народом. Це свідчить про його надзвичайну толеранцію до другої української церкви, з якою він усе шукає порозуміння і співпраці на полі політично-церковнім, а особливо на полі національно культурнім. Андрей Шептицький був великим оборонцем усіх покривджених, Меценатом української культури й науки, Добродієм кожної людини. Його смерть, то була невіджалована втрата для цілої української нації.

3. XI. 1885. Помер письменник Микола Устиянович, автор патріотичного твору "Верховина", що починається такими строфами, повними щирого захвату від своїх гір:

"Верховино, світку ти наш!
Гей, як у тебе там мило!
Як ігри вод, пливе тут час,
Свобідно, шумно, весело.
З верха на верх, а з бору в бір
З легкою в серці думкою,

В чересі кріс, в руках топір,
Бує легінь тобою.
Гей, що ми там Поділля край!
Нам полонина — Поділля,
А бори — степ, ялиця — май,
А звіра голос — весілля! . .

4. XI. 1921. Початок Другого зимового походу під командуванням отамана Юрка Тютюнника.

5. XI. 1922. Відбулися перші вибори до польського Союму. Українці Волині, Холмщини, Полісся і Підляшшя тоді пішли до виборів і досягли великих успіхів, давши до Союму з цих теренів тільки своїх

українських послів. Галичина, на знак протесту проти окупації Польщею її земель, до виборів не пішла. Тоді мандат оборони всіх українських земель під Польщею перебрали посли зо східніх земель, себто Волині, Холмщини, Полісся й Підлячшя.

6. XI. 1811. Народився поет Маркіян Шашкевич, піонер національного відродження Галичини.

Разом з іншими товаришами, на позичені гроші, він видав у Будапешті року 1837 першу в Галичині українську книжку “Русалку Дністрову”. Вища тодішня греко-катол. влада в Галичині (з українців же) поставилась до цього видання Шашкевича вороже, що вчився тоді в духовній семінарії. Обороняючись Маркіян Шашкевич говорив:

“Я пробував писати в руській (себто українській) мові, як моїй матерній, що значно різниться від мови церковнослов'янської і великоруської, бажав для її плекання покласти основу, а через те зарадити недостачі руської літератури. Я дав на її видання 15 позичених дукатів”...

Крім того, М. Шашкевич писав вірші, збирав народні пісні, казки й легенди. Написав також і одно оповідання. Коли б не помер так рано (на 32 році життя), мав усі данні стати великим поетом.

6. XI. 1912. Помер видатний український музикант й композитор Микола Лисенко.

Пам'яті Миколи Лисенка

Серце музики спинилось. . .
Чуєте — серце музики!
Серце, що ритмами билось,
Вже заніміло на віки.
Ох, як те серце любило —
До нестерпучого болю!
Як воно тяжко боліло
За Україну, за волю. . .
Повне святої розпуки,
Серце музики стискалось,
Далі — не стерпіло муки,
І розірвалось!

Яка краса! Усе життя
В акорди передить,
З високих дум і почуття
Нове життя творить!
Нести любов, будити гнів,
Творити чудеса. . .
О, вішний спів, надхненний спів!
Яка в ньому краса!
Хай серце, болю повне вщерть,
Розірветься. . . Нехай!
Висока честь: прийняти смерть
За любий, рідний край!

Микола Вороний.

6. XI. 1919. Начальний вожд УГА (Української Галицької Армії) ген. Мирон Тарнавський заключив перемир'я з Денікіним, що викликало велике незадоволення з боку уряду УНР.

7. XI. 1917. Більшовики збройно захопили владу в Росії (“Жовтневий переворот”, бо це було 25 жовтня за старим стилем), поваливши Тимчасовий Уряд Керенського.

7. XI. 1940. Повстав Комітет Українців Канади (КУК). Повстав він в час Другої Світової війни й катування українського народу німцями і большевиками. Завданням КУК було: 1. Спричинитись до перемоги над німцями західних держав, Америки й Канади; 2. Подати поміч

українцям, жертвами війни; 3. Об'єднати всіх українців Канади в одну суцільну організацію й виявити тим єдність українців Канади супроти комунізму, що ширився серед українців у Канаді. Тепер Комітет Українців Канади представляє з себе велику організовану силу українства, що має завдання подати поміч українським скитальцям і допомогти Українській Національній Раді в Європі здобути Українську Суверенну й Соборну Державу. Комітет Українців Канади знаходиться в організованім зв'язку із Американським Конгресовим Комітетом (АКК) і Пан-американським Українським Конгресом (ПАУК). Отже Комітет Українців Канади веде дуже корисну працю на добро української справи.

9. XI. 1872. Народився західноукраїнський письменник Богдан Лепкий. Писав він прозою і віршами. Ось яку характеристику своїх поезій він дає:

Не голосні мої лісні;
Вони лунають, мов у сні,
У сні якісь давнім - давнім

В недосяжнім, в нездійсненім,
У сні про щастя, про любов
А дійсність — кривда, дійсність — кров...

Помер Лепкий 21. VII. 1941.

9. XI. 1918. Вибухла революція в Німеччині. Це спричинилось до того, що (14. XI. 1918) Гетьман Павло Скоропадський проголосив федерацію України з Денікінською Росією; тоді Український Націон. Союз на чолі з Петлюрою та Винниченком підняв повстання проти гетьманської влади, окупаційні німецькі війська, що заняли неутраальну позицію, з поспіхом покинули Україну.

9. XI. 1918. Національна Рада в Галичині, створена 18. X. 1918 р., покликала до життя 9. листопада Державний Секретаріат, себто уряд, на чолі якого став д-р Кость Левицький. Державному секретаріатові дано завдання підготувати справу державного об'єднання усіх українських земель.

10. XI. 1708. Москалі здобули і зруйнували Батурин, тодішню гетьманську столицю.

10. XI. 1893. Помер славний поет байкар Леонід Глібов.

10. XI. 1838. Помер Іван Котляревський, батько нової української літератури і нашого відродження. Гірким сумом відбилась ця подія в душі Шевченка. У творі "На вічну пам'ять Котляревському" він писав:

... Недавно, недавно у нас в Україні
Старий Котляревський отак шебетав;
Замовк неборака, сиротами кинув
І гори, і море, де перше витав,
Де ватагу пройднсівіта
Водив за собою.
Все осталося, все сумує,
Як руїни Трої.

Все сумує, — тільки слава
Сонцем засіяла;
Не вмре кобзар, бо навіки
Його привітала.
Будеш, батьку панувати,
Поки живуть люди;
Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть!

11. XI. 1916. Український посол Семен Вітик заявив у Віденському парламенті, що галицькі українці стоять за з'єднання з наддніпрянськими українцями, з якими творять єдиний народ.

11. XI. 1918. Румунська армія під проводом ген. Задека почала воювати супроти ЗУНР акцію і захопила Чернівці та всю Буковину.

11. XI. 1945. Померла на чужині Ольга Петровна Косач-Кривинюкова, дочка Олени Гчілки і сестра Лесі Українки. Вона була добрим знавцем українського народного мистецтва і залишила по собі незвичайно цінну збірку народніх узорів і збірку листів Лесі Українки та спомини про ню.

13. XI. 1838. У містечку Стеблеві на Київщині народився наш повістяр Іван Нечуй-Левицький у родині священика. Вчився в бурсі, семінарії і закінчив Духовну Академію, проте священиком не став, а учителював по середніх школах у Полтаві, в Калішу і, нарешті, в Кишиневі. Навчав він по цих школах російської мови, історії та географії, бо за тих часів скрізь на Україні по школах вчили тільки по-московськи і московської мови, літератури, історії. Вислуживши собі пенсію, став жити з неї. Довгі останні роки свого самотнього життя прожив у Києві.

Хоча був він видатним письменником і багато написав, проте останні роки прожив у недостатках і помер у квітні 1918 р. у Київському шпиталі... Українські бо письменники за тих часів не мали достатнього заробітку з своєї літературної праці. Вони були жертвними робітниками на народній ниві, як тепер письменники, критики і журналісти в Канаді й Америці.

13. XI. 1918. Національна Рада в Галичині ухвалила закон про створення незалежної Західньо Української Народньої Республіки прапор з барвами жовтою і блакитною.

13. XI. 1923. Помер письменник Іван Липа, автор оповідань і споминів і член-основник гуртка Тарасівців у 90-х рр. XIX. ст. і партії самостійників за УНР.

14. XI. 1918. Влада Гетьмана П. Скоропадського проголосила федерацію України з Денікінською Росією. В наслідок того, на другий день по вулицях Києва вже розліплені були відозви Директорії, яка кликала до повстання проти гетьмана. Повстанці разом з Січовими Стрільцями під командою полк. Євг. Коновальця і полк. А. Мельника розпочали у Білій Церкві військову акцію проти Гетьмана. У вирішальному бої під Мотовилівкою, що стався через якийсь час, гетьманське військо було розбите. Повстанці пішли на Київ і 14 грудня очистили Київ від ворожих військ.

14. XI. 1918. У Києві засновано Українську Академію Наук.

15. XI. 1878. Народився талановитий поет-громадянин Грицько Чупринка, автор, між іншим, вірша "Рідний край", що його він написав у глуху передреволюційну добу.

“Розкішний степ. . . Убогі села. . .
 Це ти, мій краю чарівний.
 Мій рідний край таки веселий,
 Мій рідний край такий сумний!
 Як часто я в своїх надіях
 З тобою, краю мій, живу,
 Бо вірю я — не тільки в мріях —
 Ти будеш вільним наяву! . . .
 Твої сини на всі дороги
 Старцями вбогими пішли;
 Давно чумацькі кругорогі
 Вони попродали воли.
 Давно степи твої широкі
 Вони задармо оддали,

Гаї ж розкішні і високі
 Другії власники звели.
 Нашадки прадідів дебелих
 В ярмі ідуть твої сини!
 Мій рідний край такий веселий,
 Мій рідний край такий сумний!
 А все ж надійним вільним жаром
 Твої сини вже розпеклись;
 О, краю! Може незабаром
 Ти будеш вільним, як колись.
 Розкішний степ. . . Убогі села. . .
 Це ти, мій краю чарівний.
 Мій рідний край такий веселий,
 Мій рідний край такий сумний!

15. XI. 1945. Повстала в Аугсбурзі (Німеччина) найвища українська науково-дослідча установа — Українська Вільна Академія (УВАН), як відновлення Всеукраїнської Академії Наук у Києві, що була р. 1930 перетворена на Академію Наук в УССР, філією Академії Наук у Москві. Протягом років 1945—1948 УВАН повела велику наукову працю на еміграції і цим виявила повну життєздатність для дальшої діяльності. Президентом УВАН є проф. Дмитро Дорошенко, що в р. 1949 святкував свою п'ятдесятлітню річницю літературної й наукової діяльності. В зв'язку з переселенням науковців до Америки й інші краї, Президія УВАН і центр її знаходиться в Канаді в Вінніпегу і продовжує свою працю. Представництва УВАН діють у всіх країнах, де тільки є скупчення її членів і співробітників. УВАН видала вже біля 60 більших і менших наукових праць і продовжує далі видавати. Складається із 4-х Відділів, Секцій при кожному Відділі й Інститутів. В Канаді розвинув активну працю Інститут Слов'янознавства. У р. 1950 приступить до видання найактуальніших студій з обсягу українознавства, славістики і Сходу Європи.

16. XI. 1863. Народилася в Буковині видатна письменниця Ольга Кобилянська, авторка визначних повістей та оповідань.

17. XI. 1828. Народилася письменниця Ганна Барвінок, дружина письменника Пантелемойна Куліша, авторка оповідань “Із уст народа”.

18. XI. 1919. Оголошення Генерального Статуту “Підкарпатської Русі”.

19. XI. 1698. В Московщині, помер Гетьман України, Петро Дорошенко. Туди його було вивезено. Він вперто боровся за Самостійну Україну.

19. XI. 1921. Вночі з 19 на 20 листопада 1921 р. закінчився Другий Зимовий Похід, що розпочався 3. XI. 1921 р.

20. XI. 1917. Українська Центральна Рада видала свій Третій Універсал, проголосивши в ньому Українську Народню Республіку. Універсал цей починався такими словами:

“Народе Український і всі народи України! Тяжка і трудна година впала на землю Республіки Російської. На півночі, в столицях, іде

межиусобна і кривава боротьба. Центрального Правительства нема, і по державі шириться безвластя, безлад і руїна.

Наш край так само в небезпеці. Без влади дужої, єдиної, народної, Україна теж може власти в безодню усобиці, різні й занепаду.

Народе Український! Ти, разом з братніми народами України, поставив нас берегти права, здобуті боротьбою, творити лад і будувати все життя на нашій землі і ми, Українська Центральна Рада, твоєю волею, во ім'я творення ладу в нашій країні, во ім'я рятування всієї Росії, оповіщаємо:

Однині Україна стає Українською Народньою Республікою. До території Народної Української Республіки належать землі, заселені в більшості українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія”...

21. XI. 1917. В українській столиці — Києві, відбувся з'їзд представників народів колишньої Росії.

21. XI. 1921. Большевики під Базаром, на Волині, розстріляли 359 українських вояків, яких захопили в полон в боях із групою Другого Зимового Походу.

Ви жертвою в бою нерівнім лягли
З любови до свого народу,
Ви все віддали, що за нього змогли:
Життя своє, честь і свободу.
Нераз ви конали в в'язницях брудних,
Свій суд беззаконний над вами
Там судді-кати вирікали, а ви
На смерть волочили кайдани.
А деспот гуляє на учті бучній,
Неспокій вином заливає. . .

А грізні слова на двірцевій стіні
Огниста рука розставляє:
“Ударить же час і повстане народ
У силі могутній, свободі,
Розкине усе, що гнітило його
І скаже напасникам: “Годі!”
За вами борців свіжий полк уже йде
На смерть і загибель готовий! . . .
Прощайте же, братя, ви чесно пройшли
Велику дорогу любови.

(Революційний жалібний марш).

Стріляйте, вішайте, катуйте,
Пануйте в селах і містах,
Стократ з собою федеруйте
І розпинайте на хрестах, —

Зерно, посіяне в негоду,
Кривавим маком розцвіте, —
І прийде воля для народу
І зійде сонце золоте!

..
О. Олень.

21. XI. 1945. На Україні відбулася перша конференція поневоле-них народів Східної Європи і Азії. Участь в ній взяло 39 делегатів від 13 народів: українці, білоруси, азарбеджанці, бакширці, вермени, грузини, кабардинці, казахці, осетинці, татари, узбеки, черкеси, чуваші.

21-22. XI. 1922. На Зеленому Клині (в Уссуйському краї) больше-вики розгромили всі українські організації і заарештували найвидат-ніших українських діячів.

Захопивши до своїх рук владу у Далеко-Східній Республіці (до складу якої входив і Зелений Клин), большевики зразу ж звернули увагу на розквіт українських організацій, що почався після революції 1917 р. разом з культурно-національним відродженням українців, що майже суцільною масою заселяють ці далекі сибірські простори у кількості близько мільйона осіб.

Щоб мати підставу для розгрому, прокурор Далекосхідного Верховного Суду Стрижевський (поляк з походження) видумав, навіть без спроб серйозно обґрунтувати, цілу низку абсурдних, але страшних з погляду судових наслідків, обвинувачень: а) що українці змагають, мовляв, до відірвання Далекого Сходу від РСФСР, б) що вони орієнтуються на сусідні капіталістичні держави (навіть хочуть, ніби, з'єднатися з Японією!) в) що вони співпрацюють з Українською Центральною Радою, г) що змагають вони до створення Самостійної України, тощо.

Все це потрібне було для того, щоб, спираючись на ці обвинувачення, можна було придушити небажаний для большевиків український національний рух. І дійсно, наслідком цього була ліквідація активних українських громадських діячів та придушення всіх проявів культурно-національного відродження цієї найбільшої колонії українців-емгрантів з Влеикої України.

Отож, в той час, як в Канаді, наприклад, де українців живе сливе удвічі менше (близько 500,000), вони мають свої школи, свою вільну пресу, друкують свої книжки, мають свої культурно-національні і політичні організації тощо, мільйон українців на Зеленому Клині всього цього цілком позбавлений.

(За Вас. Кійовичем "Національне відродження Зеленої України").

22. XI. 1918. Українська Галицька Армія під тисненням переважаючих польських сил покинула Львів.

22. XI. 1938. Празький Парламент затвердив конституцію Карпатської України.

23. XI. 1873. Помер український учений Михайло Максимович, видавець перших збірників українських пісень, які відіграли велику роль в пробудженні національної свідомості серед української інтелігенції першої половини XIX ст.

23. XI. 1919. Помер на посту оборони України від ворога видатний критик Микола Євшан. Помер він у Жмиринці від сипного тифу. Залишив по собі велику спадщину критичних розправ і статей.

24. XI. 1934. Помер силоміць вивезений до Москвіщини Президент Української Народньої Республіки академік Михайло Грушевський. Після ж смерті тіло його перевезено до Києва й урочисто поховано на державний кошт большевицьк. влади. Яка іронія!

25. XI. 1943. Гітлерівське гестапо, зламавши слово чести, яким гарантовано було недоторканість парламентарів УНРА (кол. УПА), які на чолі з Тарасом Бульбою-Боровцем з'явилися для переговорів з німецьким командуванням, заарештувало їх і посадило до концтабору Саксенгаузен під Берліном. (Див. під датою 16. XI. 1939.).

Деякі з принципів, що їх проголосила УНРА — Укр. Нар. Револуц. Армія:

УНРА не підлягає жадній політичній партії. Свою акцію УНРА підпорядковує тільки законному Урядови Української Держави.

УНРА не встраєває в жадні міжпартійні спори. Замість партійних

та класових міжусобиць, УНРА бореться за абсолютну консолідацію серед українців та мобілізує всі творчі сили України проти зовнішніх ворогів

УНРА стоїть на становищі безкомпромісової боротьби з кожним загарбником України. Свою діяльність УНРА ніколи не підпорядковує жадним чужим силам.

УНРА бореться в першу чергу за визволення України з чужого ярма та відбудовування своєї суверенної держави. Про державний лад і форму володіння буде рішати своєчасно тільки увесь народ за посередництвом своїх представників у парламенті Самостійної України або загальним голосуванням.

УНРА визнає засади демократії, як єдино правильні для Української Народньої Держави.

УНРА бореться за абсолютне рівноправство всіх громадян української держави. Не може бути ані упривілейованих, ані обезправлювання ("лішення") других. Всі громадяни мусять мати однакові права і однакові обов'язки.

УНРА бореться за дійсну свободу думки, слова, віри й чину кожного громадянина української держави, без різниці його національності, статі, стану й походження та політичних і релігійних переконань...

27. XI. 1943. Повстав Організаційний Комітет для заснування в Канаді в Вінніпегу Осередок Української Культури й Освіти. Ця думка виникла після праці шостих Вищих Освітніх Курсів, щоб ширити ідею української культури в Канаді і збирати та плекати її пам'ятки. Для цього має бути заснована Бібліотека Осередку, Музей-Архів і видавництво для публікацій архівних матеріалів, споминів з української історії. Душею організації Осередку УКО були бл. п. О. Кошиць, інж. В. Коссар і д-р П. Маценко. В січні місяці 1944 р. відбувся 1. З'їзд Осередку Української Культури й Освіти, на якому була обрана Головна Дирекція Осередку, що приступила до реалізації Осередку УКО. Протягом п'яти років, в часі яких Осередок проіснував, була розвинена велика діяльність Дирекції, в наслідок якої Осередок має власний дім, Бібліотеку, Музей-Архів, Вищі Освітні Курси й Видавництво "Культура й Освіта". Завданням Осередку є збирати і плекати пам'ятки української культури; ширити її серед чужинців, рятувати пам'ятки, що перебувають у скитальців і залишаються або в невідповідних руках, або на призволяще. Збирати і зберігати у своїх сховищах різні мемуари, спомини з життя українців під большевицьким пануванням або під німецьким; подавати в міру сил і можливостей допомогу тим творцям української культури, що її потребують. Осередок є установа всеукраїнська надпартійна і надконфесійна, об'єднує в своїх установах усі видання і пресу, всі матеріали, з якого б угруповання вони не виходили. Головне завдання Осередку зберегти їх для майбутнього покоління українського народу.

29. XI. 1899. Народився талановитий письменник Григорій Косинка. Написав низку прегарних оповідань із визвольної боротьби України.

31. XI. 1891. Помер у Харкові визначний український вчений-мовознавець і літературознавець Олександр Потебня. Його праці з української мови, фольклору й теорії літератури це видатний скарб в українській науці. Був головою Української Громади в Харкові.

Г Р У Д Е Н Ь

1. XII. 1778. Народився перший український повістяр Григорій Квітка-Основ'яненко, автор "Марусі", "Сердешної Оксани", "Перекопилоля" і гумористичних "Сватання на Гончарівці", "Підбрехач", "Салдацький портрет", "Конотопська відьма", "Мертвецький Великдень" тощо.

"Воїстину глаголю вам, що Вальтер Скот рідко-рідко піднімався до такого ясного і свобідного малювання селян шотландських, як наш Харківець змальовував своїх дівчат, молодиць і чоловіків. Тут наче й художества немає, бо дивишся як на саму правду, що от перед твоїми очима совершається; а було художество велике у душі того чоловіка, коли зміг підняти мужика в світі і в дьогтяних чоботях на таку вишину, що хоч візьми та й посади коло престола Божого".

(Так писав П. Куліш в листі до В. В. Тарновського про Гр. Квітку-Основ'яненка).

Помер Квітка 20. 8. 1843.

1. XII. 1893. Народився письменник Микола Хвильовий. Його виступи в літературі в середині 20-их років з приводу шляхів, що ними має йти розвиток української культури, його "Думки проти течії", "Камо грядеші", його гасло "Геть від Москви!" зчинили цілу революцію в думках на Україні. Але разом з тим ці думки Хвильового притягли до себе пильну увагу і "недремлюшого ока". І от талановитий письменник, "в садах фантазії якого лише зацвіли ще яблуні", щоб не зігнутись і не втратити своєї громадської і людської гідності, змушений був застрелитись 1934 р. Його оповдання й повість "Вальдшнепи" були новиною в українським письменстві.

2. XII. 1874. У місті Бересті (19. XI. за ст. ст.) помер наш письменник Олекса Петрович Стороженко, автор поеми "Марко Проклятий", гумористичних оповідань "Вуси", "Голка" та інших.

2. XII. 1938. На конференції у Відні проголошено Карпатську Україну автономною державою.

3. XII. 1848. Помер Михайло Лучкай. Він зробив першу на Закарпатті спробу наблизити літературну мову Закарпаття до народної мови та запровадити до вжитку на Закарпатті фонетичний правопис. Року 1830 Лучкай випустив свою граматику української мови.

15. XII. 1848. Помер (3. XII. за ст. ст.) письменник Євген Гребінка. Найбільше вславився він своїми прекрасними байками. Ще Пантелеймон Куліш в середині XIX. ст. писав про нього:

... "Євгеній Павлович Гребінка випустив невеличку книжечку: "Приказки". Не чули ми про його працю й досі голосного слова, а приказки

були найкраще діло зо всього, що понапечатував Гребінка. Коли рівняти їх до сусідньої словесности, то навряд чи є в неї кращі приказки од Гребінчиних, а тільки що московські дзвони голосніші від наших. Гребінка пишучи приказку, малює нам тут же наші села, поля й степи свіжими, та й не позиченими фарбами. Коли сміється він, то прислухайтесь — тут же крізь сміх почуєте якийсь сум; коли ж справді сумує, то слово його процвітає квітками щирої поезії української”...

4. XII. 1803. Помер на Соловецьких островах останній кошовий Запорізької Січі Петро Кальнишевський, що був засланий туди Катериною II, після зруйнування Січі року 1775 і пробув на самоті у монастирській в'язниці 25 років.

5. XII. 1878. Народився (23. XI. ст. ст.) співець відродження нашої нації Олександр Кандиба (прибране ім'я О. Олесь). Він гостро відчував трагізм рабського пригніченого існування свого народу.

“Над нами ніч безрадісна, осіння. . .
Куди іти?. . . Кудю нам тікати?. . .
Оточені зусюди катом ми. . .
Коли не смерть так вічні грати
Проклятої тюрми. . .

Проте навіть у ці глухі роки російської реакції, коли на шиї української нації знову зашморгувано мотуз, він не зневірювався остаточно, бо глибоко вірив “що скоро день засвітить, що сонце наше вже зза обрію встає, що хід його спинить ніщо не зможе в світі”. І лютневу революцію 1917 року, яка принесла звільнення і Україні, зустрів надхненними віршами.

“Минули навіки дні чорних негод — Як з попелу фенікс, ожив і злетів
Живе Україна! І вільний народ, І зорями зміряв простори степів”. . . —

Писав він у червні 1917 р. в час проголошення першого Універсалу.

5. XII. 1917. Відкрито у Києві Українську Академію Мистецтв.

2. XII. 1919. Почався перший Зимовий Похід на чолі з генералом Омеляновичем-Павленком, визначним Командармом Укр. Нар. Респ.

7. XII. 1811. Народився письменник Микола Устиянович, один з піонерів українського відродження в Галичині.

“Я в чужині загибаю, За своєю родиною
По чужині блужу, Білим світом нужу”. . .

(Устиянович “Туга за родиною”)

7. XII. 1936. Помер найвидатніший наш новеліст — Василь Стефаник. Писав він покутським діалектом. Ось уривок з його новели “Сини”:

“...приходи і рятуй старого. Ти ще є на світі, а їх нема жодного, то найдіть дорогу до мене та принесіть вість. Насипте студеної роси на мій сивий волос, бо він мене пече кожний, як розжарений дріт. Моя голова палиться від того вогню”.

І рвав з голови сиве волосся та кидав на землю.

— “Сиве волосся, пали землю, я не годен вже тебе двигати”.

До решти обезсилений приляг до землі і лежав довго мовчки, а потім лагідно розказував:

— Послідній раз прийшов Андрій: він був у мене вчений. Тату, каже, тепер ідемо воювати за Україну. — За яку Україну? — А він підоймив шаблев груду землі та й каже:

Оце Україна, а тут — і справив шаблев у груди — отут її кров; землю нашу ідем від большевика відбирати. Дайте мені, каже, білу сорочку, дайте чистої води. абим обмився та й бувайте здорові”. — Як та его шабля блиснула та й мене засліпила. “Сину, кажу, та є ще в мене менший від тебе, Іван, бери і его на це діло; він дужий, най вас обох закопаю у ту нашу землю, аби воріг з цього коріня її не віторгав у свій бік”. — “Добре, каже, тату, підемо оба”. — Та як це стара вчула, то я зараз видів, що смерть обвилася коло неї білим рантухом. Я подався до порога, бом чув, що її очи віпали і покотилися, як мертве каміне по землі. Так мені здавалося, але світло на її чолі вже погасло...

— А рано вони оба виходили, а стара сперласи на ворота та не говорила, але так здалека дивилася, як з неба. А як я їх скидав на колії, том казав: Андрію, Іване, взад не йдїть, за мене памнetaйте, бо я сам, ваша мати на воротях умерла...”

8. XII. 1868. Перші загальні збори “Просвіти” у Львові. Т-во “Просвіта” відіграло величезну ролю в національному пробудженні українців у Галичині, та у піднесенні економічного добробуту галицького селянства.

11 (XII. 1840. Народився письменник Михайло Старицький. Найбільше він відомий як драматург та організатор українського театру в восьмидесятих роках XIX століття. Але писав він також повісті та вірші. Ось один із його віршів з закликом до боротьби та захисту погнаних народніх прав.

Д о б р о н і

До броні! Настала година слухна
Повстати за край в обороні,
Бо вже доконала неволя страшна.
До броні, братове, до броні!
Ми тягар срамотних, тяжких кайданів
Носили так довго в полоні,
Що більше не сила терпіти катів. . .
До броні, братове, до броні!
Вже села палають, мов чорний той плат,
Закутує дим оболоні,
Як звір, скаженіє ненависний кат. . . .
До броні, братове, до броні!
Геть на бік всі чвари й змагання бридке,
З'єднаймося в братерському гроні,
Всі разом повстаньмо за право людське. . .
До броні, братове, до броні!
Нехай загориться одвагою кров,
Хай вихорем зірвуться коні
І в січу славетну нас винесуть знов. . .

До броні, братове, до броні!
Чи слави доскочим, чи всі без снаги
Поляжем на матернім лоні, —
Розбуркали лева, — тремтять вороги!
До броні, братове, до броні!

Мих. Старицький.

12. XII. 1871. Помер письменник Анатоль Свидницький, автор родинної хроніки “Люборацькі”.

12. XII. 1900. Помер активний український громадський діяч письменник Олександр Кониський, що писав:

“Я не боюсь тюрми і ката,
Вони для мене не страшні.
Страшніш тюрма у рідній хаті,
Неволя в рідній стороні.
Мені не встид носить кайдани
За волю краю і братів.

Та сором — золоті жупани
Носить, найнявшись до катів.
Нехай нас мучать і катують,
А слова правди не уб'ють;
Нехай кати всі бенкетують,
Час прийде — разом пропадуть”...

14. XII. 1918. Павло Скоропадський, зрікся гетьманської влади й виїхав до Німеччини. Січові Стрільці й війська Директорії зайняли Київ.

14. XII. 1940. Помер генерал Віктор Зелінський.

15. XII. 1848. Помер письменник-байкар Євген Гребінка.

16. XII. 1637. Відбувся бій під Кумейками.

15—18. XII. 1934. Стараннями московського наглядча над Україною — Павла Постишева, більшовицький таємний суд під головуванням Ульриха засудив до страти 28 українців, а між ними таких визначних письменників, поетів, критиків: О. Влизька, В. Мисика, Д. Фальківського, М. Терещенка, Гр. Косинку, Ів. Крушельницького, А. Крушельницького, М. Лебединця, Костя Буревія, Романа Шевченка.

В оголошеній постанові цього “суду” було сказано:

“Суд встановив, що більшість обвинувачених прибула в ССРСР через Польщу, а частина через Румунію, маючи завдання вчиняти на території УСРСР ряд терористичних актів. При затриманні у більшості обвинувачених забрані револьвери і ручні гранати”.

“Цей присуд, — пише Віктор Бер., — був “фількіною грамотою”, а вся аргументація — чистою нісенітницею. Ніхто з розстріляних за цим вироком, ані Гр. Косинка, ані Дм. Фальківський, ані О. Влизько або Р. Шевченко, за винятком Крушельницьких батька й синів, ніколи в житті не були ані в Польщі, ані в Румунії. Що ж до Крушельницьких, то вони стали жертвою своєї довірливості”.

Дике нищення усіх оцих жертв без прилюдного бодай большевицького суду було лише одним з дуже багатьох актів безмежної злоби окупантів, яким вони (як і організованим ними в 1932—1933 роках на Україні масовим голодом, жертвою якого було 7 мільйонів загиблих людей) старалися цілком тероризувати людність України, придушити будьякий спротив її.

У творі “Фавст”, устами керівника протибільшовицького селянського повстання дядька Прокопа Конюшини, Гр. Косинка говорив:

“Так знайте — Прокіп Конюшина ніколи не буде зрадником. Я загину, сотні і тисячі таких, як я, але ніколи не продаватиму сестри своєї. І нікого не продаватиму. Юдою не буду!”.

“Шалійте, шалійте, скажені кати,
Годуйте шпівонів, будуйте тюрми —
За волю сто тисяч поборників стане,

Пірвем, пірвем, пірвем всі кайдани!
За волю народу, за його права
Не страшні кайдани, солодка тюрма! . .

О. Колесса.

“Убієним синам твоїм
І всім тим,
Що будуть забиті,
Щоб повстали в безсмертнім міті,
Всім

Їм

— Осанна!

С. Плужник.

18. XII. 1856. Народився славетний артист Микола Садовський.

18. XII. 1871. Народився поет Микола Вороний. Ось один з його віршів, написаний у дореволюційний час:

“Краю мій рідний, занедбаний краю.
Де ж те сподіване щастя твоє.
Крається серце од болю, одчаю,
Як тільки долю твою нагадаю —
Горе моє! . .

Люду мій бідний, окрадений люду!
Що у твоїх я бачив очах,
То вже й до віку свого не забуду;
Де б я не був, всюди бачити буду —
Голод і жах!

19. XII. 1240. Татарський хан Батий зруйнував Київ.

19. XII. 1918. Директорія УНР. в'їхала до Києва. Відновилася Українська Народня Республіка — УНР, скасована командуванням нім. окупаційного війська ворожими актами 22—29. IV. 1918. Директорія — тимчасова українська державна влада, вибрана була Національним Союзом. До складу Директорії входили: Володимир Винниченко (голова), Симон Петлюра (головний отаман військ), Федір Швець, Панас Андрієвський та Ан. Макаренко. Останні два були пізніше кооптовані.

21. XII. 1764. Московська цариця Катерина II усунула з гетьманства Кирила Розумовського і заходила ся нищити усі ознаки автономности України, які ще були заціліли.

22. XII. 1932. У Львові у в'язниці “Бригідки” поляки повісили Біласа і Данилишина, героїв збройної революційної боротьби за волю України

23. XII. 1834. Народилася письменниця Марко Вовчок.

“Хто бував на Україні. Хто знає Україну. Хто бував і знає, той нехай згадає, а хто не бував і не знає, той нехай собі уявить, що там скрізь білі хати у вишневих садочках і весною ... Весною там дуже гарно, як усі садочки зацвітуть і усі соловейки защебечуть. Скільки соловейків там щебече — і злічити, здається не можна!”..

Марко Вовчок.

23. XII. 1873. Засновано у Львові Наукове Т-во ім. Тараса Шевченка.

24. XII. 1653. Б. Хмельницький під Жванцем переміг поляків.

24. XII. 1927. Початок заснування “Союзу Українців Самостійників” (СУС). В днях 24—26. відбувся перший організаційний З’їзд СУС в Едмонтоні. Своім завданням в Канаді СУС ставить: підтримувати українське національне життя, допомагати українському народові в Європі в справі його націон. і державного відродження й відновлення Української Суверенної і Соборної Держави. Культурна праця СУС виявилась в організації Колегій св. Андрея в Вінніпегу, Петра Могили в Саскатуні й ім. М. Грушевського (тепер св. Івана) в Едмонтоні.

25. XII. 1848. У Львівському Університеті засновано катедру української мови.

27. XII. 1876. Народився письменник Спиридон Черкасенко, автор багатьох драм, гарних оповідань з шахтарського життя і поезій. Ось один з його віршів:

Вночі над річкою

Тихо над річкою в ніченьку темную:	Що йому мариться? . . . Щастя улюблене
Спить зачарований ліс,	В хвилях зрадливих життя?
Ніжно шепоче хтось казку таємную,	Може озвалося серце загублене —
Сумно зітха верболіз.	Просить, шука вороття. . .
Нічка розсипала зорі злотистії —	Важко на віки минулому зникнути. . .
Он вони в річці на дні.	Нічка зітхає, мовчить. . .
Плачуть берези по той бік сріблестії,	Смутно і сумно, і хочеться скрикнути —
Стогне хтось тяжко у сні.	Пітьму таємну збудить. . .

27. XII. 1889. Помер поет-байкар Левко Боровиковський, що залишив сливе 200 маленьких байок, написаних на теми народніх анекдотів. Ось зразок:

Крила у вітряка

Раз крила в вітряка гуділи й герготали,
Що все село вони насущним годували;
А камінь, п’ятріня і колесо. . . мовчали.
Приказують, що хто мовчить,
Той двох навчить.

Крім байок писав він також романтичні поезії, як от: “Чорноморець”, “Маруся” (на сюжет “Светлани” російського письменника Жуковського) та інші поезії.

29. XII. 1724. У Петропавловській в’язниці помер наказний гетьман Павло Полуботок, куди замкнули його з наказу царя Петра I.

Під старовинним портретом Полуботка збереглися слова, які він, за переказом, кинув у вічі тнобителеві України московському цареві Петрові I.

“Заступаючись за Батьківщину, я не лякаюся ні кайданів, ні в’язниці, і мені краще найгіршою смертю вмерти, аніж дивитися на загибіль моїх земляків”...

Автор “Історії Русів” вкладає в уста Полуботка такі слова:

“Коли за всяку кров, пролиту на землі, помститься її рід, то яка

буде помста за кров українського народу, пролиту від крові гетьмана Наливайка до сьогодні, пролиту великими потоками тільки за те, що він (народ) шукав волі й кращого життя на своїй власній землі й думав думками вродженими усій людськості!”

Велику драму “Павло Полуботок” написав письменник Кость Буревій, що 15—18. XII. 1934. засуджений був московськими катами до страти й загинув.

31. XII. 1637. Смерть Павлюка, провідника козацького повстання того самого року.

“Жоден крик не пропав в порожнечі,
Жоден крик, Україно!”

Юрій Липа
 (“Могила незнаного бійця”)

31. XII. 1932. і 1. I .1933. Організувалось Братство Українських Католиків (БУК) в Канаді, що ставить своєю метою організацію української католицької церкви й українське при церкві шкільництво і пресу. На цьому полі розвинуло велику релігійну і національну працю.

31. XII. 1945. Загинув Д-р Юрій Липа, український громадський діяч, письменник поезії, повісті, оповідання і публіцист. Прегарна і високо патріотична його праця “Призначення України”. Загинув під час захоплення ЗУЗ окупантами. Точна дата його смерти невідома.

Важкий, важкий твій, Україно, хрест! . . .
Та все ж ми вірим: по столітніх зморах
Він заясніє на свобідних горах.

Кость Вагилевич.

Україна спрагла,
Ясного Хорса квіте золотий,
До сонця обертаєш чоло смагле
І стежиш пильно слід його тривкий!
Нехай Тебе пожарами спалили
Ї драконів засів сіють на полях,
А Ти — тягнись до горнього світила,
Зори, зори вогнистий в небі шлях!

Юрій Клен
 (“Соняшник”)

АБЕТКОВИЙ ПОКАЖЧИК ІМЕН І ДАТ

Айхгорн, Герм.	6. IV. 1918	Вовчок, Марко	23. XII. 1834
Александров, Володимир	2. VII. 1825	Вовчок, Марко	10. VIII. 1907
Алчевська, Христя (вірш)	1. VIII. 1913	Володимир Великий	15. VII. 1015
Андрій Боголюбський	8. III. 1169	Володимир Мономах	2. IV. 1111
Андрієвський, Панас	19. XII. 1918	Володимир Мономах	24. V. 1125
Андрузький, Юр.	29. III. 1847	Волошин, Августин	18. III. 1874
Антонович, Володимир	26. III. 1908	Волошин, Августин	10. X. 1938
Антонович, Дмитро	12. X. 1945	Воробкевич, Сидір	5. V. 1836
Апостол, Данило	28. I. 1734	Воробкевич, Сидір	19. IX. 1903
Апостол, Данило	12. X. 1727	Вороний, Микола (вірш)	11. IX. 1903
Аркас, Микола	26. III. 1909	Вороний, Микола (вірш)	6. XI. 1912
Артемовський - Гулак, Петро	28. I. 1790	Вороний, Микола	18. XII. 1871
Артемовський - Гулак, Петро	13. X. 1866	В. Ч. (вірш)	19. X. 1794
Бабенко, Віра	7. IX. 1921	Гайдамака - Блестів, К.	19. III. 1939
Балко, Юр. (вірш)	18. I. 1654	Глібов, Леонід	3. III. 1827
Балюк, Іван	27. VIII. 1915	Глібов, Леонід	10. XI. 1893
Барвінок, Ганна	5. VIII. 1911	Головацький, Яків	20. X. 1814
Басарабова, Ольга	12. II. 1924	Головацький, Яків	13. V. 1888
Белей, Іван	23. IX. 1885	Гоголь, Микола	11. II. 1852
Белей, Іван	22. V. 1921	Гоголь, Микола	19. III. 1809
Білас, В.	22. XII. 1932	Головацький, Юл.	30. IX. 1930
Білозерський, Вас.	29. III. 1847	Гонта, Іван	28. VI. 1768
Блестів - Гайдамака, О.	19. III. 1939	Гордієнко - Головка, Ъ	8. VII. 1709
Богун, Іван	27. II. 1664	Грабовський, Павло	9. IV. 1864
Бодяньський, Йосип	30. IX. 1877	Грабовський, Павло	18. V. 1902
Боровець - Бульба	25. XI. 1943	Гребінка, Євген	2. II. 1812
Боровиковський, Лев	27. XII. 1889	Гребінка, Євген	15. XII. 1848
Бродій, Андрій	10. X. 1933	Григоренко, Гриць	22. IV. 1924
Брюховецький, Іван	27. VI. 1663	Грінченко, Борис	9. IX. 1863
Бульба Тарас - Боровець	25. XI. 1943	Грінченко, Борис	6. V. 1910
Буревій, Кость	15 - 18 XII. 1934	Грушевський, Михайло	29. IV. 1918
Буревій, Кость	29. XII. 1724	Грушевський, Михайло	29. IX. 1866
Будзиновський, В.	30. I. 1868	Грушевський, Михайло	24. XI. 1934
Вагилевич, Іван	2. IX. 1811	Грушевський, Михайло	6 - 10. X. 1596
Вагилевич, Іван	10. V. 1866	Губенко, Павло	1. XI. 1889
Вагилевич, Кость (вірш)	10. III. 1861	Гузар (Колодзинський)	19. III. 1939
Васильківський, Сергій	8. X. 1917	Гулак - Артимовський, П.	28. I. 1790
Васильченко, Степан	20. V. 1932	Гулак - Артимовський, П.	13. X. 1866
Виговський, Іван	16. III. 1664	Гулак, Микола	29. III. 1847
Виговський, Іван	16. IX. 1658	Гупало, проф.	9. II. 1942
Виговський, Іван	5. X. 1657	Данилишин Д.	22. XII. 1932
Винниченко, Волод.	19. XII. 1918	Данило, князь	7. X. 1253
Вишня, Остап	1. XI. 1918	Данило, князь	19. VIII. 1253
Вітик, Семен	11. XI. 1916	Дніпрова Чайка	1. XI. 1861
Вітовський, Дмитро	8. VII. 1919	Дорошенко, Петро	25. VIII. 1698
Влизько, Ол.	5. I. 1935	Дорошенко, Петро	27. VII. 1672
Влизько, Ол.	15 - 18. XII. 1934	Дорошенко, Петро	6. IX. 1673
Вовк, Федір	29. VI. 1918	Дорошенко, Петро	1. X. 1665

Дорошенко, Петро	27. VII. 1672	Котляревський, Іван	9. IX. 1769
Дорошенко, Петро	7. X. 1672	Котляревський, Іван	10. XI. 1838
Драгоманов, Михайло	6. IX. 1841	Котляревський (пам'ятник)	12. IX. 1903
Драгоманов, Михайло	20. VI. 1895	Коцко, Адам	1. VII. 1910
Драгоманов Мих. (цит.)	18. I. 1654	Коцюбинський, Михайло	5. IX. 1864
Євшан, Микола	23. XI. 1919	Коцюбинський, Михайло	15. IV. 1913
Є. М. (вірш)	25. V. 1926	Кошиць, Олександр	30. VIII. 1875
Єфремов, Сергій	18. X. 1876	Кошиць, Олександр	21. XI. 1944
Єфремов, Сергій (цит.)	9. VI. 1898	Кошиць, Олександр	12. IX. 1875
Загірня, Марія	17. IX. 1863	Кравченко, Уляна	18. IV. 1860
Загірня, Марія	7. VII. 1928	Кримський, Атамангел	3. I. 1871
Жаткович, Юрій	2. VIII. 1920	Кричевський, Мих.	30. VII. 1649
Залізник, Максим	28. VI. 1768	Кропивницький, Марко	22. IV. 1910
Залізник - Шумлянський	16. IX. 1939	Крушильницький, А.	15 - 18. XII. 1934
Заньковецька, Марія	22. II. 1860	Крушельницький, Г.	15 - 18. XII. 1934
Заньковецька, Марія	22. VII. 1860	Кулішева, Ол-дра	5. VIII. 1911
Заньковецька, Марія	4. X. 1930	Куліш, Пант.	8. VIII. 1819
Зелінський, Віктор	14. XII. 1940	Куліш, Пант.	14. II. 1897
Зубенко, Іван	25. IX. 1888	Куліш, Пант.	29. III. 1847
Ірлявський, Іван	9. II. 1942	Куліш, Пант. (цитата)	20. IV. 1622
Ірлявський, І. (вірш)	19. III. 1939	Куліш, Пант.	9. VI. 1898
Кальнишевський, Петро	15. VI. 1775	Кухаренко, Яків	9. X. 1862
Кальнишевський, Петро	4. XII. 1803	Лебединець, М.	15 - 18. XII. 1934
Кандиба, Ол. див. О. Олесь		Левницький, Кость	9. XI. 1918
Карманський, Петро	29. V. 1878	Левницький, Кость	26. X. 1922
Карпенко - Карий, Ів.	9. VI. 1845	Левницький, Орест	9. V. 1922
Карпенко - Карий, Ів.	1. IX. 1907	Леонтович, Микола	10. I. 1921
Кашенко, Андріян	31. III. 1858	Лепкий, Богдан	9. XI. 1872
Кашенко, Андріян	20. VIII. 1921	Лепкий, Богдан (вірш)	9. II. 1942
Квітка - Основ'яненко	1. XII. 1778	Лепкий, Богдан (вірш)	22. III. 1842
Квітка-Основ'яненко	20. VIII. 1843	Лепкий, Богдан	9. III. 1814
Кійович, Василь	21 - 22. XI. 1922	Лепкий, Богдан	21. VII. 1941
Клен, Юрій (вірш)	15. I. 1891	Лиманський - Мова, В.	29. IX. 1842
Клен, Юрій	20. III. 1895	Лиманський - Мова, В.	14. VI. 1891
Кобець, Олекса	28. III. 1892	Липа, Іван	24. II. 1865
Коваленко, Олекса	1. III. 1880	Липинський, Вячеслав	11. VI. 1931
Коваленко, Олекса	13. III. 1923	Лисенко, Микола	22. III. 1842
Колесса, Філарет	3. III. 1947	Лисенко, Микола	6. XI. 1912
Колодзінський, М.	19. III. 1939	Лотоцький, Ол.	22. X. 1939
Конашевич - Сагайдачний	20. IV. 1622	Лучкай, Мих.	3. XII. 1848
Кониський, Ол-дер	18. VIII. 1836	Любченко, Аркадій	7. III. 1899
Кониський, Ол-дер	12. XII. 1900	Любченко, Аркадій	8. IV. 1945
Коновалець, Єв.	23. V. 1938	Мазепа, Іван	20. III. 1632
Коненко, Мусій (вірш)	20. II. 1054	Мазепа, Іван	5. VI. 1709
Кононенко, Мусій	3. IX. 1864	Мазепа, Іван	8. VII. 1709
Косач, Олександра	22. IV. 1924	Мазепа, Іван	4. VIII. 1637
Косач, Ольга (О. Пчілка)	29. VI. 1849	Мазепа, Іван	2. IX. 1709
Косинка, Григорій	29. XI. 1899	Макаренко; Андрій	19. XII. 1918
Косинка, Григорій	15 - 18. XII. 1934	Маковей, Осип	10. VIII. 1867
Коссак - Тарнавський, З.	19. III. 1939	Маковей, Осип	12. VIII. 1925
Костельник Гаврило	28. V. 1945	Максимович, Мих.	23. XI. 1873
Костомаров, Микола	29. III. 1847	Манджура, Іван	16. V. 1851
Костомаров, Микола	19. IV. 1885	Манджура, Іван	15. IV. 1893
Костянтин, Острозький	26. II. 1608	Маркович, Опанас	29. III. 1847

Маркович, Опанас	14. IX. 1867	Посяда, Іван	29. III. 1847
Марко Вовчок	23. XII. 1834	Порський, Вол.	29. III. 1847
Марко Вовчок	10. VIII. 1907	Потебня, Ол.	31. XI. 1891
Мартович, Лесь	12. II. 1871	Пчілка, Олена	29. VI. 1849
Мартович, Лесь	11. I. 1916	Пчілка, Олена	25. II. 1871
Мельник, Мих.	28. V. 1945	Пчілка, Олена	3. X. 1930
Метлинський, Амвросій	23. VI. 1870	Пулюй, Іван	31. I. 1918
Мирний, Панас (вірш)	6. IX. 1841	Рильський, Максим	20. III. 1895
Мирний, Панас (Рудченко)	20. I. 1920	Розмарин, Роман (Белей)	23. IX. 1885
Мирний, Панас (Рудченко)	20. I. 1920	Розумовський, Кирило	21. XII. 1764
Мисик, В.	15 - 18. XII. 1934	Розумовський, Кирило	21. I. 1803
Мишковський, Євг.	10. VII. 1920	Роман, князь	25. VI. 1205
Мишовський, Микола	3. V. 1924	Романчук, Юліан	22. IV. 1932
Млака, Данило (Воробк.)	5. V. 1836	Руданський, Степан	4. V. 1873
Млака, Данило (Воробк.)	19. IX. 1903	Рудченко (Панас. Мирний)	1. V. 1849
Мова, Василь (Лнман.)	29. IX. 1842	Рудченко (Панас Мирний)	20. I. 1920
Мова, Василь (Лнман.)	14. VI. 1891	Руданський, Степан	7. I. 1833
Могила, Петро	11. I. 1647	Сагайдачний	20. IV. 1622
Могила, Амвросій	23. VI. 1870	Садовський, Микола	7. II. 1933
Могильницький, Антін	3. III. 1811	Садовський, Микола	18. XII. 1856
Могильницький, Антін	13. VIII. 1872	Саксаганський, Опанас	18. IX. 1940
Муравйов	5. II. 1918	Самійленко, Володимир	22. I. 1864
Навроцький, Ол-дер	29. III. 1847	Самійленко, Володимир	12. VIII. 1925
Нарбут, Юр.	22. VI. 1920	Самойлович, гетьм.	27. VI. 1672
Нечуй-Левицький, І.	2. IV. 1918	Свидницький, Анат.	15. VII. 1834
Нижанківський, Степ.	22. V. 1920	Свидницький, Анат.	12. XII. 1871
Ніщинський (Байда), Пет.	17. III. 1896	Семанюк, Іван (Марко Черемшина)	25. VIII. 1927
Н. П. (вірш)	29. I. 1918	Сірко, Іван	31. VIII. 1673
Огоновський, Омелян	28. X. 1894	Сковорода, Григор.	1. IX. 1722
Олас, проф.	19. III. 1939	Сковорода, Григор.	29. X. 1794
Олександр, цар	17. V. 1876	Скоропадський, Павло	14. XII. 1918
Олександрів, Волод.	2. VII. 1825	Скоропадський, Павло	29. IV. 1918
Олесницький, Євген	26. X. 1917	Скоропадський, Іван	14. VI. 1722
Олесь, О.	5. XII. 1878	Скоропадський, Іван	8. VII. 1709
Олесь, О.	22. VII. 1944	Старицький, Михайло	11. XII. 1840
Олесь, О. (вірш)	29. I. 1918	Старицький, Михайло	27. IV. 1904
Олесь, О.	19. IV. 1917	Старицька-Черняхівська, Л.	29. VIII. 1868
Олесь, О.	30. VII. 1649	Стефаник, Василь	14. V. 1871
Олесь, О. (вірш)	21. XI. 1921	Соколовський Ол.	27. II. 1664
Омелянович - Павленко	5. XII. 1919	Стефаник, Василь (цитата)	6. IX. 1841
Орлик, Пилип	2. IX. 1709	Стефаник, Василь	7. XII. 1936
Орлик, Пилип	26. V. 1742	Штешенко, Іван	27. VI. 1918
Орлюк, С. (вірш)	22. I. 1918	Стороженко, Олекса	7. IX. 1805
О. С. (вірш)	29. I. 1918	Стороженко, Олекса	2. XII. 1874
Павлюк	31. XII. 1637	Сулима, Іван	7. IX. 1636
Пачовський, Василь	14. VIII. 1878	Тарасенко, Марія	27. VIII. 1923
Пельвецький, Антін	28. V. 1945	Тарнавський, Мирон	29. VI. 1938
Петлюра, Симон	25. V. 1926	Тарнавський, Мирон	6. XI. 1919
Петлюра, Симон	19. XII. 1918	Тацинець-Крот, Федір	19. III. 1939
Підмогильний, В.	2. II. 1936	Теліга, Олена	9. II. 1942
Плужник, Євген	2. II. 1935	Терещенко, М.	15-18. XII. 1934
П-ко, П.	20. III. 1895	Терлецький, Ом. (цитата)	19. X. 1918
Поліщук, В.	2. II. 1936	Тесленко А,рхип	27. VI. 1911
Полуботок, Павло	29. XII. 1724		

Тичина, Павло	15. I. 1891	Чайківський, Андрій	14. V. 1856
Тобілевич, Іван	9. VI. 1845	Чайківський, Андрій	2. VI. 1936
Тобілевич, Іван	15. IX. 1907	Черемшина, Марко	23. VIII. 1874
Трясило, Тарас	1. VI. 1630	Черемшина, Марко	25. IV. 1927
Тулуб, Олександр	29. III. 1847	Черкасенко, Спиридон	25. XII. 1876
Турянський, Осип	28. III. 1933	Черкасенко, Спиридон	8. II. 1940
Тютюнник, Юрко	4. XI. 1921	Черкасенко, Спир. (вірш)	7. III. 1917
Українка, Леся	15. I. 1871	Черкасенко, Спир. (вірш)	1. XI. 1918
Українка, Леся	1. VIII. 1913	Чернявський, Микола (вірш)	8. VII. 1709
Устиянович, Микола	7. XII. 1811	Чернявський, Микола	3. I. 1888
Устиянович, Микола	3. XI. 1885	Чернявський, Мик. (вірш)	25. VIII. 1698
Фальківський, Дмитро	22. X. 1898	Чнкаленко, Євген	22. VI. 1929
Фальківський, Дмитро	15-18. XII. 1934	Чубинський, Павло	28. I. 1879
Федькович, Осип	8. VIII. 1834	Чупринка, Григор.	28. VIII. 1921
Федькович, Осип	11. I. 1888	Шашкевич, Маркіян	6. XI. 1811
Франко, Іван	15. VIII. 1856	Шашкевич, Маркіян	7. VI. 1843
Франко, Іван	28. V. 1916	Швейць, Федір	19. XII. 1918
Франко, Іван (вірш)	19. III. 1918	Шевченко, Роман	15-18. XII. 1934
Франко, Іван (цитата)	6. IX. 1841	Шевченко, Тарас	9. III. 1814
Хвильовий, Микола	1. XII. 1893	Шевченко, Тарас	10. III. 1861
Хвильовий, Микола	13. V. 1933	Шевченко, Тарас	22. V. 1861
Хмельницький, Богдан	2. I. 1649	Шевченко, Тарас	17. IV. 1847
Хмельницький, Богдан	14. I. 1649	Шевченко, Тарас	3. V. 1838
Хмельницький, Богдан	14. V. 1648	Шевченко, Тарас (вірш)	10. VIII. 1907
Хмельницький, Богдан	8. VI. 1653	Шевченко, Тарас (вірш)	10. XI. 1838
Хмельницький, Богдан	12. VII. 1652	Шептицький, А., митр.	1. XI. 1944
Хмельницький, Богдан	6. VIII. 1657	Шумлянський, Кость	16. IX. 1939
Хмельницький, Богдан	7. IX. 1649	Щербак, М. (вірш)	22. VII. 1944
Хмельницький, Богдан	10. X. 1648	Щоголів, Яків	24. IV. 1824
Хмельницький, Богдан	24. X. 1648	Щоголів, Яків	9. VI. 1898
Хмельницький, Богдан	23. XII. 1653	Щураг, Василь	24. VII. 1871
Хмельницький, Юрій	16. VIII. 1657	Ярослав Мудрий	20. II. 1054
Хмельницький, Юрій	27. X. 1662	Ярослав Осмомисл	1. X. 1187
Холодний, Петро	7. VI. 1930	Яцкевич, Лев (вірш)	22. I. 1919

ВИПРАВИТИ ПОМИЛКИ

Стор. Рядок:	Написано:	Треба написати:
5. 7. знизу	українськи	український ,
35. 13. знизу	сильного Дону	синього Дону!
36. 18, 19, 20, 21. знизу	Немов циновий дах, І стигнуть краплі від роси, Як сльози, на гілках. І висне небо в ті часи.	І висне небо, в ті часи, Немов циновий дах, І стигнуть краплі від роси, Як сльози на гілках.
40. 17. знизу	"Серед телених людей".	"Серед темних людей".
41. 7. знизу	р. 1934)	р. 1834)
45. 20. знизу	22. V. 1820.	22. V. 1920.
47. 7. знизу		
ліва стор.	(Такі їх лагідні ряди...	(Такі їх лагідні ряди...)
49. 6. згори вправо на боці	Л. чудовий образок. і має будь	Л закреслити. чудовий образок: і має буть
65. 6. згори	Неначе передчували	Неначе передчуваючи
69. 9. знизу	30. VIII. 1875.	30. VIII. 1875 (ст. ст.).
72. 3. згори	З'днані	З'єднані
72. 14. згори	сонцт	сонце
72. 16. згори	бояків,	вояків,
73. 21. знизу	говорилося:	говорилось:
74. 8. згори	чорнах-чайках	човнах-чайках
76. 11. знизу	що	про
80. 3. знизу	правосильної доби.	праслов'янської доби.
83. 9. знизу	вожд	вождь
83. 7. знизу		
87. 10. знизу		

